

O zi de neuitat pentru Israel: Speranță și eliberare în inima unei națiuni

Nu a mai fost niciodată o zi ca aceasta în cei 77 de ani de existență a Statului Israel. O zi care a adus cu ea o lumină incandescentă, o senzație rară de eliberare și de respiro adânc, ca o gură de aer curat după o lungă perioadă de suferință. Israelul, un popor care a înfruntat de-a lungul istoriei sale provocări majore, a trăit o emoție colectivă cum rar a mai fost întâlnită: un moment de recuperare a unei speranțe pierdute, dar și de înfruntare a unor umbre ce păreau imposibil de depășit.

În ziua de 13 octombrie 2025, la doi ani de la tragedia din 2023, o țară întreagă a trăit o tăcere apăsătoare, aproape identică celei de Iom Kipur. Străzile, de obicei aglomerate și pline de viață, erau de data aceasta parcă încremenite în timp, așteptând un răspuns. Freamătul anticipației se simțea în aer, în fiecare colț de oraș, în fiecare ochi ce privea spre orizont, nerăbdător, scrutând Hatikva – Speranța.

Apoi, ca o explozie de emoție controlată, steaguri au început să se înalțe, iar oamenii – copii, tineri și vârstnici – au umplut drumurile ce duceau spre Kikar Hahatufim, Piața Ostaticilor din

Tel Aviv. Primii șapte ostatici – predați de Crucea Roșie reprezentanților armatei – trecuseră linia roșie a libertății, era aievea... Era o mișcare spontană, ce părea că nu are nevoie de organizare sau de comenzi. Oamenii ieșiseră în stradă pentru a-și onora sacrificiile, dar și pentru a-și revendica speranța, recâștigată, de a trăi fără frică. Lacrimile și zâmbetele se amestecau spontan. Figurile celor răpiți i-au însoțit zi de zi pe israelieni. Toți le cunoșteau biografia, dramele familiale, soarta. Faptul de a-i vedea alături de familii pe cei 20 de supraviețuitori, fragili, slabi, palizi, tăcuți, înmărmuriți, a adus o imensă emoție. Elicopterele i-au dus pe rând la spitalul Ihlilov, aproape de piața respectivă, iar acești „eroi fără voce” i-au salutat pe cei din Kikar Hahatufim. Fiecare elicopter s-a rotit de câteva ori în aplauzele tuturor.

Pentru un moment, chiar dacă nu au uitat de numeroasele victime – băieți și fete din armată, de cei 28 de ostatici care au căzut victime și ale căror corpuri sunt încă așteptate –, toată lumea s-a dezlănțuit. Cei care am avut șansa să fim acolo am știut imediat că trăim momente istorice, irepetabile.

Această manifestare nu a fost limitată la Tel Aviv. În toate orașele Israelului, din nord până în sud, aceeași energie a cuprins națiunea. Steaguri, plânsete, râsete, îmbrățișări, dar mai ales o unitate rar întâlnită în istoria unui popor ce a fost prins într-o capcană de durere și incertitudine.

Doi ani de suferință, doi ani de război și teamă și-au pus o amprentă clară asupra populației. Oamenii au devenit mai circumspecți, pacea pare un act momentan, fiecare zi aduce altceva. Pe al doilea ecran din Piața Ostaticilor, președintele Trump își rostea discursul în fața Knesetului. Într-un gest simbolic, s-a întâlnit și cu familiile ostaticilor, inclusiv cu cei cu inimile fărâmate așteptându-și rudele ucise.

În acea zi, Israelul a respirat pentru prima dată după mult timp. Și, poate, în acest act simbolic de eliberare, a descoperit o nouă dimensiune a rezilienței sale. O națiune greu încercată, dar nu doborâtă. O națiune care, în ciuda tuturor provocărilor, continuă să caute lumina chiar și în cele mai adânci momente de întuneric.

Correspondență din Israel de
Luciana FRIEDMANN

Templul Coral: Comemorarea
a doi ani de la masacrul din
7 octombrie 2023

pag. 3

9 octombrie 2025.
Comemorarea victimelor
Holocaustului din România

pag. 4

Noaptea Sinagogilor Deschise,
2025

pag. 6

Iom Kipur 5786 la Templul
Coral
Simhat Tora
Erev Sucot

pag. 7

Istории de pe strada Mămulari

pag. 15

Destine întretăiate: Elena
Văcărescu și Erich Salomon

pag. 18

Silviu Vexler: „Pentru comunitățile evreiești din România, Cardinalul Lucian Mureșan a fost mai mult decât un partener de dialog, a fost un prieten sincer și apropiat”

La sfârșitul lunii septembrie s-a stins din viață Preafericirea Sa Cardinalul Lucian Mureșan. Redăm integral mesajul publicat de președintele Federației Comunităților Evreiești din România, deputatul Silviu Vexler, la despărțirea de Cardinalul Lucian Mureșan.

„Împreună cu Federația Comunităților Evreiești din România, îmi exprim profundă durere la despărțirea de Preafericirea Sa Cardinalul Lucian Mureșan, Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

Cardinalul Lucian Mureșan a fost o personalitate unică în istoria contemporană a României. Viața sa, de la copilăria modestă din Maramureș la înălțarea în rangul de cardinal al Bisericii Catolice, a fost o pildă de credință neclintită, de curaj moral și de slujire a aproapelui. În timpul regimului comunist a cunoscut suferința, marginalizarea și privațiunile, însă nu și-a abandonat niciodată vocația. A rămas fidel chemării sale, continuând să slujească în clandestinitate, cu discreție și sacrificiu, pentru a păstra vie flacăra credinței.

După 1989, Cardinalul Mureșan a fost unul dintre marii constructori ai renașterii spirituale și instituționale a Bisericii Greco-Catolice. A avut puterea și înțelepciunea de a cere dreptate fără ură, de a revendica libertatea fără răzbunare, de a apăra patrimoniul și demnitatea comunității sale prin dialog, prin argumente și prin credință. A condus Biserica Greco-Catolică în vremuri de grea încercare și a transformat aceste încercări în momente de consolidare și speranță.

L-am cunoscut pe Cardinalul Mureșan nu doar în calitate de lider religios respectat, ci și ca pe un om cu o inimă mare, un om cald, cu o mo-

destie rară în această lume adesea cuprinsă de ură. Când îl întâlneai, simțai cu adevărat, din privire și gest, că pentru el slujirea nu era o formalitate instituțională, ci o chemare – la credință, la consolare, la dreptate.

Optimismul, râsul molipsitor al Preafericirii Sale – care nu l-au părăsit nici în cele mai grele vremuri – și ochii săi luminoși îți dădeau senzația unui om care poartă în suflet durerea celorlalți, care simte și înțelege singurătatea, frica, speranța, fără să uite nici măcar o clipă că recunoștința și adevărul sunt piloni ai vindecării.

Am apreciat întotdeauna felul în care Cardinalul Mureșan a cultivat dialogul – cu autoritățile publice, cu alte confesiuni, cu toate cultele religioase și cu societatea, în general. Nu doar ca obligație instituțională, ci ca expresie a credinței sale într-o Românie mai bună, în care suferințele trecutului sunt asumate.

Relația cu evreii nu a fost pentru el un discurs, ci o practică: am simțit de multe ori solidaritatea, apropierea morală și empatia sa în momente solemne, în momente de comemorare, dar și în momente de mare bucurie. Prin cuvinte și fapte, ne-a arătat că memoria nu e doar trecut, ci angajament moral prezent și viitor.

Pentru comunitățile evreiești din România, Cardinalul Lucian Mureșan a fost mai mult decât un partener de dialog: a fost un prieten sincer și apropiat. A înțeles suferința poporului evreu și a arătat constant solida-

ritate față de victimele Holocaustului, împărtășind, prin cuvinte și gesturi, convingerea că adevărul este fundamentul unei societăți morale.

Întâlnirile cu Preafericirea Sa erau întotdeauna pline de căldură și de respect; vorbea cu simplitate și sinceritate, dar fiecare cuvânt era încărcat de profunzime și înțelepciune.

Relația strânsă cu comunitățile noastre nu a fost doar formală, ci una de sinceritate: ne-a căutat, ne-a întins mâna, ne-a respectat memoria, tradițiile și cultura.

Morala Cardinalului Mureșan nu a fost una doar de principiu, Preafericirea Sa o trăia în fiecare zi. M-a impresionat simplitatea în care îi primea pe toți oamenii, indiferent de poziția sau statutul lor, de la demnitari și înalți ierarhi până la credincioși simpli, dar mai ales modul în care îi asculta pe toți cei care îl întâlneau: Cardinalul Mureșan

asculta atât reflecțiile, cât și durerea lor, întrebările lor, îndoielile lor.

Într-o lume în care autoritatea se poate transforma într-o formă fără fond, el a rămas un pastor apropiat, prezent.

Personalitatea sa era una rară: modestă, dar puternică; blândă, dar fermă; discretă, dar cu o autoritate morală incontestabilă. Într-o lume în care discursurile se risipesc repede, el rămânea în memoria celor care l-au întâlnit prin felul în care privea, prin tăcerea înțeleaptă și prin bunătatea care îi însoțea fiecare gest.

Cardinalul Lucian Mureșan a fost un om al reconcilierii și al demnității. A reușit să scrie, prin viața și exemplul său, o pagină de istorie a României în care credința, libertatea și respectul reciproc au fost puse în centrul construcției sociale și spirituale.

Pentru comunitățile evreiești rămâne un model de dialog și de apropiere umană, un partener care ne-a respectat și un prieten care ne-a onorat cu încrederea și prezența sa.

Istoria îi va păstra locul ca una dintre figurile centrale ale României contemporane: un om care a suferit, dar care n-a cedat, care a iertat, dar care nu a uitat, care a luptat pentru dreptate, pentru libertate religioasă și pentru responsabilitate morală. Un om care ne amintește că în fața nedreptății și a

tăcerii trebuie să alegi curajul, lumina și o credință de nestrămutat.

În aceste momente de tristețe, ne plecăm cu respect în fața memoriei sale și transmitem condoleanțe Bisericii Greco-Catolice, credincioșilor și tuturor celor care l-au iubit. Îi vom păstra vie amintirea și ne vom lăsa inspirați de curajul, demnitatea și bunătatea sa.

Zichrono livracha! Fie memoria sa binecuvântată!, a transmis președintele FCER, Silviu Vexler.

(G.G.)

Comemorarea Marelui Rabin al României, Menachem Hacohen

La Templul Coral a avut loc comemorarea fostului Mare Rabin al României, Menachem Hacohen, decedat la finalul lunii august, anul curent. Membri importanți ai comunităților evreiești au fost prezenți la acest eveniment și au vorbit în memoria lui. Prim-rabinul Rafael Shaffer a amintit de înțelepciunea și modestia lui Menachem Hacohen, declarând: „A ținut contactul cu toate comunitățile, cu toți evreii, de aproape și de departe. Spunea întotdeauna că el își caută comunități unde nu sunt rabini. Acolo unde oamenii nu cunosc învățătorii Torei, acolo este o muncă grea, ce presupune să-i aduci pe oameni la Tora, astfel încât să fie înțeleasă, iubită, îndrăgită. Aceasta este moștenirea pe care ne-a lăsat-o Marele Rabin și pe care trebuie să o urmăm.”

Rabinul Naftali Deutsch a vorbit din partea comunității Chabad, amintind de momentul în care l-a cunoscut pe Menachem Hacohen, subliniind importanța acestuia pentru comunitățile evreiești din România. Rabinul Naftali Deutsch a amintit, de asemenea, că Menachem Hacohen a fost un „om luminat”, care l-a inspirat și pe el, ca și pe întreaga comunitate evreiască prin puterea exemplului și prin faptele sale.

Secretarul General al FCER, Eduard Kupferberg, a vorbit despre experiența sa personală cu rabinul

Menachem Hacohen, subliniind: „A înțeles comunitatea, nevoile ei, puterea de religiozitate a acestei comunități. A știut să dea dozele necesare pentru a nu-i pierde pe oameni cu lucruri cu care nu erau obișnuiți. A încurajat introducerea melodiilor pe care le avem astăzi de Șabat, a încurajat studiul pedagogic și primele tabere pentru copii, pentru tineret. (...) A fost cel mai important sau unul dintre cei mai importanți rabini pe care i-a avut România, în revirimentul acestei comunități, reușind să atragă oamenii spre activitățile comunitare. Și cred că pentru asta, pentru totdeauna, fiecare, personal, dar și toți împreună îi datorăm faptul că ne aflăm astăzi într-o comunitate în care nu a dispărut sinagoga, în care oamenii se pot ruga și în care iudaismul încă trăiește.”

Vicepreședintele FCER, Ovidiu Bănescu, a precizat că Marele Rabin Menachem Hacohen „avea o blândețe și o scripă în ochii lui, atunci când stăteam de vorbă și rezolvam diverse probleme, care pur și simplu mă hipnotizau. El a ajutat și a sprijinit oameni din comunitate, inclusiv pe rabinul Sorin Rosen sau pe Silviu Vexler, președintele comunităților noastre. Finețea și comportamentul lui interuman m-au marcat și pentru acestea îl păstrez în

sufletul meu.”

La final a luat cuvântul președintele FCER, Silviu Vexler, care a vorbit despre lucrurile esențiale care l-au descris pe „marele om, Menachem Hacohen”. Silviu Vexler a conturat un portret moral al celui care a fost Menachem Hacohen, amintind unele episoade exemplare pentru personalitatea și caracterul acestuia.

Printre altele, președintele FCER a menționat invitația pe care a primit-o Marele Rabin din partea fostului președinte al României, Ion Iliescu, în parlament: „Menachem Hacohen a fost invitat atunci alături de ceilalți lideri religioși din România și să vină în straiile tradiționale religioase. Ceea ce pentru celelalte culte nu e problematic, căci au o costumație oficială.

Patriarhul are acel celebru costum alb, arhiepiscopul catolic are costumul lui și așa mai departe. Pentru că telefonul și invitația au fost făcute undeva, la 8-9 dimineața, pentru ora 11, Marele Rabin era în momentul telefonului la sinagogă, oficiind serviciul religios. Iar când secretara sa i-a atras atenția că trebuie să ajungă cât mai repede la parlament, Marele Rabin a plecat așa cum se afla după rugăciune, cu talitul, și a vorbit când i-a venit rândul, explicând cum costumul pe care îl avea pe el este cel tradițional al rabiniilor din România. Ani mai târziu l-am întrebat de ce a făcut asta, iar el mi-a răspuns că e mai important ca ei să înțeleagă și să respecte memoria comunităților evreiești, decât felul în care el este îmbrăcat. Și costumul pe care îl poartă un om și-l face acel om, nu se duce să îl cumpere. Sau, mai pe scurt, oricine poate să ia un costum și să pună orice

zorzoane și orice motive pe el, dar asta nu îl va face nici mai om, nici nu îl va apropia mai mult de Dumnezeu și nici nu va rezolva vreo problemă”, a rememorat Silviu Vexler în cadrul ceremoniei de comemorare a Marelui Rabin al României, Menachem Hacohen, găzduită de Templul Coral din București.

Cristian VECHIU

Templul Coral: Comemorarea a doi ani de la masacrul din 7 octombrie 2023

Pe 16 octombrie, la Templul Coral a avut loc evenimentul de comemorare a victimelor de acum doi ani, în urma unui atac dat de gruparea teroristă Hamas. Ambasada Israelului a organizat o ceremonie emoționantă împreună cu Federația Comunităților Evreiești din România. Anul acesta, solemnitatea momentului a fost însoțită și de o bucurie reținută: pe de o parte a fost adus un omagiu celor care, pe 7 octombrie 2023, au fost uciși cu sânge rece de teroriștii Hamas și răpiți, precum și soldaților israelieni și forțelor de securitate israeliene care și-au dat viața pentru țară și pentru eforturile lor extraordinare de a aduce acasă toți ostaticii israelieni: pe de altă parte a fost celebrată reînțorcerea acasă a celor 20 de ostatici care au supraviețuit celor doi ani de captivitate în Gaza.

Ceremonia a avut atât momente muzicale, asigurate cu sprijinul lui Ethan Schmeisser, directorul artistic al Operei Naționale București, și al artistei israeliene Roni Ginossar, cât și luări de cuvânt din partea președintelui FCER, deputatul Silviu Vexler, a Excelenței Sale, Lior Ben Dor, ambasadorul Israelului în România, a doamnei secretar de stat Clara Staicu și a Excelenței Sale, Angela Ganninger, ambasadoarea Germaniei în România. Au mai transmis mesaje în cadrul evenimentului și doctorul Chen Kugel, președintele Institutului

de Medicină Legală din Israel, și Marcel Godric, maior în rezervă în Comandamentul de Nord al IDF, care a dat citire ordinului de zi al șefului de stat major al Israelului, Eyal Zamir.

În mesajul transmis de doctorul Chen Kugel a fost subliniat faptul că „teroriștii Hamas nu au vrut doar să ucidă, ci au măcelărit oamenii și au batjocorit victimele”. În urma investigațiilor derulate de Institutul de Medicină Legală a fost relevat faptul că „totul a fost făcut cu premeditare: metode sistematice de abuz, multe mecanisme de tortură și ucidere, cu alte cuvinte un masacru plănuț, rece, diabolic și înspăimântător”. Doctorul Kugel a mai declarat că „toată lumea din echipa lui a fost zdruncinată de amploarea atrocităților comise de Hamas”.

Următorul vorbitor a fost secretarul de stat Clara Staicu, care a precizat: „Am primit cu enormă ușurare vestea eliberării tuturor ostaticilor ținuți în captivitate în Gaza și a încheierii acordului de încetare a focului, dar și vestea eliberării lui Guy Gilboa Dalal, ultimul ostatic în viață cu origini românești, care era încă deținut de Hamas. Acest fapt este un prilej de reală bucurie pentru israelieni și totodată pentru români.” Clara Staicu a reiterat susținerea

României față de Israel, amintind și că statul român și-a arătat susținerea încă de la început, imediat după atacurile din 7 octombrie 2023. În contextul tratatului de încetare a focului, Clara Staicu a subliniat faptul că „securitatea Israelului trebuie garantată, iar organizații precum Hamas nu pot reprezenta alternative la conducerea legitimă palestiniană și nu pot juca niciun rol în regiune, acum sau în viitor”.

E.S. Angela Ganninger, ambasadoarea Germaniei în România, a luat cuvântul în cadrul evenimentului, precizând că printre ultimii ostatici eli-

berați s-au numărat și cetățeni israelieni cu origine germană. Ambasadoarea a mai declarat: „Germania sprijină eforturile intense pentru o pace care să garanteze existența și securitatea Statului Israel. Modul în care va putea fi obținută această pace este momentan conturat, iar motivația multor parteneri internaționali de a profita de acest moment prielnic este mare, astfel încât, în ciuda tuturor dificultăților preconizate, există și speranță, iar speranța, *hatikva*, este un element determinant al vieții evreiești și al Statului Israel.”

Președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a vorbit, printre altele, despre simbolistica specială a evenimentului de comemorare din acest an, precizând că acesta este atât unul al bucuriei, cât și unul al tristeții: „Pe de o parte, așa cum a menționat și doamna secretar de stat, m-am bucurat pentru Guy Gilboa, care a fost eliberat și ai cărui părinți au fost în acest templu și au vorbit aici, solicitând sprijin pentru eliberarea fiului lor. Pe de altă parte, m-a îndurerat vestea că Bani Hayman, ai căror părinți au fost de asemenea aici, s-a întors în Israel, din păcate, într-un sac, fără să aibă viața care i-ar fi bucurat pe cei din jurul lui. E, într-un fel, o senzație foarte ciudată, să ai și lumina și întunericul în același timp.”

memorie durerea prin care au trecut, să le ofere șansa de a zâmbi.”

Următorul vorbitor a fost E.S., ambasadorul Israelului în România, Lior Ben Dor, care a declarat: „Pe 7 octombrie, poporul nostru s-a confruntat cu cea mai întunecată zi de la înființarea statului nostru. În acea dimineață oribilă, bărbați, femei și copii nevinovați au fost atacați brutal, uciși, arși în cenușă și duși într-o captivitate oribilă în Gaza. (...) Doi ani mai târziu, în aceeași zi sfântă, lumina strălucește la capătul tunelului, când 20 de israelieni, care au îndurat orori de neimaginat, s-au întors acasă. Ne plecăm capetele pentru cei care nu au supraviețuit răului Hamas și ne rugăm ca familiile lor să găsească alinare și pace.” Lior Ben Dor a susținut că evenimentele tragice din urmă cu doi ani au întărit poporul israelian și credința acestuia în valorile lui fundamentale: „unitatea, rezistența, determinarea, tradiția și un respect profund pentru istoria proprie”. Excelența Sa a mulțumit statelor care au sprijinit în tot acest timp Statul Israel, menționând aici și România, „gazda și prietenul nostru statornic”.

Ultimul discurs i-a aparținut lui Marcel Godric, maior în rezervă în Comandamentul de Nord al IDF, care a dat citire ordinului de zi al șefului de stat major al Israelului, Eyal Zamir. Printre altele, Eyal Zamir a dat asigurări că armata israeliană „va continua să dejoace amenințările în formare și să păzească țara”, subliniind că „Statul Israel nu se va rupe și va rămâne de neclintit”.

La finalul ceremoniei de comemorare, prim-rabinul FCER, Rafael Shaffer a cântat Psalmul 107, iar rabinul Chabad, Naftali Deutsch, a rostit o rugăciune în memoria celor uciși la 7 octombrie 2023.

Cristian VECHIU

Un acord fragil de încetare a focului Israel-Hamas

Doi ani după atacul teroriștilor Hamas, soldat cu peste 1.300 de morți și răpirea a peste 250 de civili, bărbați, femei, copii, bătrâni și bebeluși, a venit ziua mult așteptată de israelieni: Hamas nu mai deține niciun ostatic viu cu care să șantajeze Israelul. Din păcate, bilanțul este trist, un număr destul de mare de ostatici și-au pierdut viața, unii uciși de teroriști, alții decedați din cauza condițiilor în care au fost ținuți: tuneluri subterane, cuști, fără hrană, fără îngrijiri medicale, torturați fizic și psihic, expuși bombardamentelor. Premierul Netanyahu a putut declara că obiectivul propus de Israel în războiul cu Gaza – să-i aducă acasă pe toți ostaticii – a fost realizat. Urmău să fie predate și corpurile ostaticilor morți, proces de durată, Hamas declarând că nu-i poate găsi pe toți, unii dintre ei fiind îngropați sub dărâmurile din enclavă.

De fapt, ultimul impuls pentru demersul de eliberare a celor 48 de ostatici (20 dintre ei vii și 28 morți) a fost consecința planului de pace de 20 de puncte, elaborat de SUA, de perechea Steve Witkoff, emisarul președintelui Trump în Orientul

Mijlociu, și Jared Kushner, ginerele președintelui, cu implicarea directă a lui Donald Trump și cu consultarea unor state arabe ale căror propuneri au fost incluse în planul de pace.

Prevăzut să se pună în aplicare în trei etape, documentul schitează măsuri pe termen lung, legate de viitorul Fâșiei Gaza. Prima etapă care s-a realizat se referea la eliberarea ostaticilor israelieni și a deținuților palestinieni din închisorile israeliene, retragerea parțială a armatei israeliene și o încetare a focului, urmată de deschiderea frontierei dintre Egipt și Gaza, de la Rafah, și intrarea unor cantități masive de ajutoare, aceasta în condițiile în care Hamas va respecta angajamentele legate de ostatici.

Cum nepredarea corpurilor tuturor ostaticilor morți a fost considerată de partea israeliană o încălcare a acordului de către Hamas, Israelul a refuzat creșterea cantității de ajutoare și deschiderea punctului de frontieră Rafah. Aceste sancțiuni nu au rămas fără efect, Hamas accelerând căutările.

Chiar dacă, în momentul semnării la Sharm el Sheikh a acordului de pace, Israelul, SUA, țările arabe și

cele europene și-au manifestat entuziasmul, ceea ce va duce, potrivit președintelui american, la un nou Orient Mijlociu, documentul care se ocupă de viitorul enclavei este mai degrabă o schiță, deoarece nu prevede modalitatea în care se vor pune în aplicare prevederile, factorii care se vor implica, responsabilitățile, linia până la care se vor retrage forțele militare israeliene, garantarea securității, reconstrucția. Mai multe probleme sunt deocamdată nesoluționate: dezarmarea Hamas și excluderea din administrarea Fâșiei, reformarea Autorității Palestiniene și desemnarea unei entități palestiniene care să-și asume conducerea, în condițiile în care Israelul refuză implicarea Autorității Palestiniene. Lipsa unor forțe care să asigure securitatea în Gaza a avut drept rezultat reapariția Hamas care a început să aresteze și să execute palestinieni, acuzându-i de colaboraționism cu israelienii. De asemenea, s-au înregistrat confruntări între Hamas și diferite clanuri palestiniene anti-Hamas, toate acestea amenințând acordul de încetare a focului. Nerezolvarea urgentă a acestor probleme poate oferi motive, chiar justificare, fiind vorba de nerespectarea clauzelor acordului, pentru reluarea confruntărilor, a războiului.

Eva GALAMBOS

9 octombrie 2025

Comemorarea victimelor Holocaustului din România

9 octombrie, declarată Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România, a fost și în acest an marcată la București prin prezența la adunarea solemnă de la Monumentul Victimelor Holocaustului, din București, a președintelui României, Nicușor Dan, a unui număr mare de personalități din partea Președinției, Guvernului și Parlamentului României, a reprezentanților Corpului Diplomatic, conducerii Federației Comunităților Evreiești din România și membrilor comunității evreiești, ai comunității romilor. Au fost de față prim-rabinul și prim-cantorul FCER, reprezentanți ai mass-media, militari, elevi. Evenimentul a fost organizat de Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”.

Ceremoniile au început cu intonarea imnului de stat și cu rugăciunile *El Male Rahamim* și *Kadiș*, în memoria victimelor Holocaustului, rostite de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai. După acest moment solemn, moderatorul evenimentului, Elizabeth Ungureanu, șefa Serviciului Administrativ și de Comunicare de la Institutul „Elie Wiesel”, a vorbit despre semnificația zilei de 9 octombrie, despre începutul politicii de lichidare a evreilor din România, deportarea în Transnistria a celor din Basarabia, Bucovina de Nord și de Sud, a romilor, iar în 1944, a evreilor din Transilvania de Nord la Auschwitz-Birkenau. Doar câteva zeci de mii au supraviețuit. Ea a atras atenția asupra proliferării antisemitismului și a tendinței de reabilitare a unor lideri legionari, un risc pentru democrație.

Au urmat apoi discursurile oficialităților în fața adunării comemorative.

Nicușor Dan, președintele României: „Avem obligația să combatem prin toate mijloacele discursul antisemit, xenofob, discursul care incită la ură.”

„Comemorăm azi un eveniment tragic din istoria noastră, în care foarte mulți oameni au murit, foarte multe familii au avut o imensă suferință pentru simplul motiv că aveau o altă apartenență etnică. Într-un moment al istoriei în care vedem tensiuni mai mari și vedem aceeași tentativă de a arunca vina pentru neîmpliniri personale sau sociale tot timpul către celălalt, avem obligația să avem în memorie și să păstrăm memoria acestui eveniment tragic, avem obligația să combatem prin toate mijloacele discursul antisemit, discursul xenofob, discursul care incită la ură și, într-un moment în care forțe ostile democrației încearcă să adâncească toate tensiunile și toate distanțele între grupuri sociale, culturale, etnice din societatea noastră, avem obligația ca, în manifestările noastre publice, să încurajăm toleranța și discursul incluziv. Este o obligație pe care o avem

față de memoria victimelor și a tuturor celor care au suferit.

Deci să păstrăm memoria acestor oameni, să păstrăm memoria acestor suferințe și să acționăm astfel încât lucrurile acestea să nu se mai întâmple niciodată în România”, a transmis președintele Nicușor Dan.

Prim-ministrul României, Ilie Bolojan: „Ura nu este o busolă care să conducă spre progres și dezvoltare. Aceasta conduce la tragedii incommensurabile.”

Mesajul premierului a fost prezentat de Mihai Jurca, șeful Cămarilor primului-ministru:

„Astăzi, 9 octombrie, ne amintim de toate victimele Holocaustului din România și le aducem un pios omagiu. Tot astăzi trebuie să reflectăm asupra unui lucru. Semeni ai noștri au fost sistematic persecutați și omorâți, doar pentru că erau evrei sau romi. Dar tot semeni de-ai noștri au fost și cei care au orchestrat aceste atrocități și au lăsat ura să preia frâiele. Însă, după cum istoria ne arată, ura nu este o busolă care să conducă spre progres și dezvoltare. Aceasta conduce la tragedii incommensurabile. Debutul deportărilor din urmă cu 84 de ani a deschis drumul tuturor torturilor și crimelor împotriva evreilor. Însă 9 octombrie nu a fost doar un început, ci rezultatul anilor de propagandă și intoxicare a mentalului colectiv cu

antisemitism. O memorie onestă și matură presupune să cunoaștem și să ne asumăm istoria în întregime, cu bune și cu rele. (...) Doresc să reiterez angajamentul ferm al Guvernului României pentru combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și a discursului instigator la ură, precum și pentru promovarea educației și a cercetării despre Holocaust. (...) Vă asigur că vom continua acțiunile guvernamentale pe această linie, în parteneriat și împreună cu conducerea Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic. În final, gândurile noastre se îndreaptă către toți cei care au suferit, care au fost umiliți, persecutați și omorâți, precum și către cei care au supraviețuit acestor atrocități și care ne împărtășesc din experiențele lor cumplite. Și tocmai pentru că ei sunt, din păcate, din

ce în ce mai puțini printre noi, este cu atât mai important să ducem mesajul lor mai departe. Astăzi ne amintim de ei, pentru noi”, se arată în mesajul premierului Bolojan.

Deputatul Silviu Vexler, președintele FCER: „Avem dreptul, astăzi, să reconciliem memoria victimelor Holocaustului cu a celor care le-au distrus viața?”

„Am venit astăzi aici pentru «a reconcilia». Cel puțin așa mi-a fost sugerat insistent, în ultima perioadă, că ar trebui să fac. Dar reconcilierea adevărată nu poate exista fără un element fundamental: adevărul. Adevărul este că am eșuat. Antisemitismul a ajuns, în întreaga lume, la un nivel care nu a mai existat de la Holocaust. Evident, România nu a fost ocolită. Negaționismul Holocaustului a devenit o practică curentă. Ura a devenit o atitudine normalizată. Oricât am încerca să nu vedem aceste lucruri,

oricât am încerca să ne uităm în altă parte, ele vor continua. Am avut deja, recent, exemple. (...)

Și o întrebare m-a urmărit permanent: avem oare noi dreptul, astăzi, să reconciliem memoria victimelor Holocaustului cu a celor care le-au distrus viața? Avem oare dreptul să uităm în numele celor care nu mai există? Sau avem obligația absolută tocmai de a le apăra memoria cu orice preț? (...)

Recent, ca urmare mai ales a tentativelor de reabilitare a mișcării legionare și a impactului pe care acestea l-au avut în societate, a riscului pe care îl are radicalizarea individuală, a promovării fără limite a mesajelor antisemite în spațiul public, am inițiat Legea privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și a discursului instigator la ură. Pentru cei dintre dumneavoastră care nu știu deja acest aspect: în România este legală promovarea lui Adolf Hitler și a lui Corneliu Zelea Codreanu, de exemplu, datorită unui viciu legislativ care ar fi fost corectat prin acest act normativ.

Domnule președinte Dan, ați hotărât să vă opuneți acestei Legi, menționând, printre altele, într-o conferință de presă, că «Legea spune că, dacă faci o organizație cu caracter legionar, trebuie să faci pușcărie. Eu cred că nu». Sigur, făcând referire

și la o asociație care, în teorie, promovează lupta împotriva regimului comunist. Adoptată de Parlamentul României cu susținerea unanimă a partidelor parlamentare democratice, Curtea Constituțională a României «a constatat că legea (...) este clară, precisă și predictibilă prin raportare la conținutul reglementării, pe care l-a raportat la obiectul și scopul legitim al legii, acela de a proteja, prin mijloace penale, valorile sociale cele mai importante ale unei societăți democratice, fundamentate în necesitatea asigurării demnității ființei umane și a respectului deplin al drepturilor și libertăților fundamentale».

Domnule președinte Dan, la începutul recent al mandatului dumneavoastră ați spus că vă doriți să aduceți o schimbare în societate în cel mai scurt timp posibil. Ați reușit. Încercarea de a bloca o lege absolut necesară, confirmată de două ori, în unanimitate, de Curtea Constituțională a României și susținută de toate instituțiile relevante, alături de declarațiile dumneavoastră în acest context au avut un impact direct, major și negativ atât asupra evreilor din România, cât și asupra societății în general. Aceste gesturi au fost, din păcate, interpretate ca o încurajare extraordinară pentru acel segment din societate care își dorește, în esență, să distrugă democrația din România. O încurajare pentru promovarea în continuare a ideologiei legionare, a conducătorilor organizațiilor extremiste, inevitabil a antisemitismului și a tuturor formelor de extremism. Peste 30 de ani de eforturi ale României s-au năruit într-o clipă. Sunt convins că nu aceasta a fost intenția dumneavoastră, dar așa arată realitatea pe care noi o trăim în fiecare zi. Cuvintele și gesturile sunt mai puternice, mult mai puternice decât armele.

Nu pot să nu mă întreb: dacă un supraviețuitor al Holocaustului ar sta acum în fața dumneavoastră, i-ați putea explica că au existat membri ai mișcării legionare care au fost buni și alții care au fost răi? Într-unul dintre cele mai celebre texte ale sale, Păstorul Teodoreanu spunea: «Căpitane, / Nu fi trist! / Garda merge înainte / Prin partidul comunist!» Cât adevăr...

Vreau să mulțumesc Guvernului României și Guvernului Republicii Federale Germania pentru sprijinul major și constant, care este esențial pentru îngrijirea și desfășurarea cu demnitate a vieții supraviețuitorilor Holocaustului din România.

Vreau să îmi exprim deplina recunoștință față de Parlamentul și Guvernul României, față de Serviciul Român de Informații, Serviciul de Protecție și Pază, Ministerul Afacerilor Interne, prin Direcția Generală de Protecție Internă, Jandarmăria și Poliția Română: datorită dumneavoastră viața evreiască

Eva GALAMBOS
Cristian VECHIU

9 octombrie 2025. Comemorarea victimelor Holocaustului din România

➔ continuă să se desfășoare în siguranță.

Salut, în mod special, activitatea deosebită a Parchetului General de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție pentru combaterea antisemitismului și a extremismului, dar mai ales eforturile depuse pentru protejarea unei societăți democratice.

Pentru că minunile există și Dumnezeu ne arată mereu acest lucru, simt o bucurie ce nu poate fi descrisă

Vorbitorul a subliniat faptul că societatea românească este amenințată de extinderea extremismului și că aceasta a cunoscut în ultimul an „un soi de alunecare spre extrema dreaptă”, cauzată de prea puține „opreliști în calea radicalismului”: „Ce ar trebui să însemne opreliști? Instituții, de exemplu, care să protejeze valorile pe care, greșind, le-am considerat de neatinse odată ce ele au fost consfințite în legi, în discursul public. Și valorile acelea se protejează inclusiv în instituții specifice, care ne lipsesc. Ne lipsește Muzeul Holocaustului, deși există resurse pentru asta, deși a existat voință politică pentru asta, deși există o instituție dedicată, care s-a ocupat și se ocupă serios ca această țară să aibă un Muzeu al Holocaustului. Sigur, au existat și

Elie Wiesel care a arătat că antisemitismul nu a dispărut la Auschwitz, dovadă creșterea antisemitismului în lume.

E.S. Lior Ben Dor, ambasadorul Statului Israel în România: „Avem obligația de a ne asigura că Never Again rămâne o promisiune vie.”

„În această Zi Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România le cinstim acestora memoria și ne reafirmăm angajamentul de a nu uita niciodată. Cu 84 de ani în urmă, la 9 octombrie 1941, a început deportarea evreilor din Basarabia, Bucovina de Sud și de Nord și nu numai. În luna octombrie 1941 peste 35.000 de evrei, majoritatea copii, bătrâni și femei, au fost deportați în Transnistria. În 1944 peste 130.000 de evrei din Transilvania de Nord au fost deportați la Auschwitz, iar 90% au fost exterminați”, a declarat ambasadorul Statului Israel.

„Anul acesta, comemorarea are o semnificație și mai profundă, în contextul marcării a doi ani de la masacrul comis de Hamas în 7 octombrie 2023, cea mai neagră zi a evreilor, de după Holocaust. Aceasta ne amintește cu o durere greu de suportat că otrava antisemitismului și ura față de evrei nu au dispărut. Pentru israelieni și pentru evreii de pretutindeni, 7 octombrie și Holocaustul sunt legate printr-un fir comun: obligația eternă de a apăra demnitatea umană, de a respinge indiferența și de a ne asigura că *Never Again* nu este doar un slogan, ci o promisiune vie”, a mai spus Lior Ben Dor.

La sfârșitul ceremoniilor au fost depuse coroane de flori în memoria victimelor Holocaustului din partea Președinției, Guvernului, Parlamentului, Corpului Diplomatic, Federației Comunităților Evreiești din România, minorității rome, precum și din partea elevilor.

Atentat sângeros la Manchester

În urma unui atentat terorist, două persoane au decedat și patru au fost rănite grav în fața unei sinagogi din Manchester unde credincioșii se adunaseră să celebreze Iom Kipur. Asasinul a intrat cu mașina în mulțime, apoi a coborât din vehicul și a înjunghiat mai multe persoane. Poliția, aflată în fața locului, l-a împușcat pe terorist. Au trecut câteva ore până s-a anunțat moartea acestuia, deoarece s-a crezut că ar putea avea asupra lui o vestă cu explozibil. Mai târziu s-a aflat că una dintre victime a murit în urma focurilor trase de polițiști.

Sinagoga era plină de credincioși și, prin acțiunea sa, poliția l-a împiedicat pe asasin să intre și să facă alte victime, a declarat sir Stephen Watson, șeful poliției din Manchester. Imediat după atac, poliția a declarat stare de urgență.

Premierul Keir Starmer a revenit în țară de la reuniunea liderilor europeni de la Copenhaga. El a declarat că a fost îngrozit de acest atac și a dispus să se întărească paza la toate sinagogile din Marea Britanie. „Faptul că atacul a avut loc de Iom Kipur, cea mai sfântă zi din calendarul evreiesc, îl face cu atât mai oribil”, a spus premierul. La rândul său, regele Charles a afirmat că, împreună cu regina Camilla, „au fost profund șocați și întristați” să afle despre atac „într-o astfel de zi semnificativă pentru comunitatea evreiască”.

După atacul terorist din 7 octombrie 2023, incidentele antisemite din Marea Britanie au explodat. Potrivit Community Security Trust, un grup de promovare a securității pentru evreii din Marea Britanie, peste 1.500 de incidente au avut loc în prima jumătate a acestui an. Sinagogile și instituțiile evreiești se bucură de un înalt nivel de securitate, asigurat de poliția locală și de stat.

Președintele Israelului, Isaac Herzog, a condamnat atacul terorist și a menționat că, cu o zi înainte, i-a trimis o scrisoare suveranului britanic în care îl avertiza de creșterea antisemitismului în Marea Britanie. Premierul Benjamin Netanyahu a condamnat „atacul barbar” și a sugerat că recunoașterea statului palestinian de către Marea Britanie ar fi contribuit la atacul terorist. „Așa cum am avertizat la Națiunile Unite, slăbiciunile în fața terorismului aduc un nou terorism. Numai unitatea și puterea pot să-l învingă”, a arătat premierul israelian.

Eva GALAMBOS

în cuvinte pentru anunțul privind eliberarea ostaticilor răpiți de organizația teroristă Hamas în cadrul atacurilor din 7 octombrie 2023.

Fie memoria tuturor victimelor Holocaustului binecuvântată!, a transmis președintele FCER, Silviu Vexler.

Petre-Florin Manole, ministrul muncii, familiei, tineretului și solidarității sociale: „Societatea românească este amenințată de extinderea extremismului.”

motive pentru care Muzeul acesta nu există. (...) Holocaust este un cuvânt care trebuie folosit în discursul public pentru a înțelege de ce suntem aici, ce comemorăm astăzi și ce ne sperie în viitorul acestui continent.”

Michel Gurary, director executiv pentru Europa al International March of the Living, a transmis un mesaj dedicat Zilei Naționale de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România. Vorbitorul l-a citat pe

poveste care începe cu cuvintele acestea: „Am revăzut Balticele”. Și ce mai era prin Baltice? Era încă bine, neîndoielnic, iar Putin era încă departe.

Am revăzut și Toscana și v-am adus din Pisa un creion și două gume de șters, fiindcă în scris cel mai important e ce ștergi. Au rămas la mine. Nu există gumă de șters pentru lacrimi. Uite că am devenit și sentimental.

Totuși, 95 de ani de la naștere! Asta înseamnă ceva. Asta trebuie să însemne ceva. Chiar ieri am început să vă recitesc *Logica*. Cred că este una dintre cărțile cele mai bune pe care le-ați scris, chiar dacă nici eu nu pot să mă încred în ierarhii.

Bineînțeles că nu văd niciun film de cinema fără să mă gândesc la dumneavoastră. Niciun meci de fotbal. Nicio partidă de tenis. Nu citesc nicio carte (cât v-ar fi plăcut *Vremea prădătorilor* a lui Da Empoli al nostru!) fără să îmi închipui ce ați fi zis aflând ce le-a dat altora prin cap.

Nu cred în absențe și în timpul trecut. Nimeni nu e absent, dacă încă îl iubim, timpul trecut se dizolvă în prezent și în viitorul care va veni, suntem mereu tot ce am trăit. Nici eu nu fac un clasament între Mozart și Pelé.

Kasparov al nostru a rămas o conștiință, iar peste Manchester United plouă neîncetat de când ați plecat. Au adunat datorii de un miliard de dolari americani și doar inimile suportătorilor țin în viață Teatrul Viselor. Suporterii suportă, după cum atât de bine știți.

Mă gândesc tot mai des la clasici, la Homer, care nici măcar nu știm dacă a existat, iar asta chiar nu are nicio importanță, și la Confucius.

Aș putea să dau viața noastră, cu meciuri transmise prin satelit și telefoane mobile, pe o grădină și o bibliotecă și, avându-le, să am tot? Nu știu. Nu cred că am ajuns deocamdată la înțelepciunea lui Voltaire.

Parisul, pe care nu l-ați văzut niciodată, era în continuare acolo, așteptându-vă. Am purtat *Ocolul* dumneavoastră prin toate arondismentele și l-am dus și pe strada Odéon, la Cioran al nostru, și, în plin iulie, de nicăieri a început o ploaie care mi-a amintit de bătrânul Noe. Dar m-am simțit locuit de Camus și nimic nu a putut înfrânge vara din mine.

Și m-am întors, ca întotdeauna, la București. V-am zis că am adus de la Paris o valiză de cărți?

Al dumneavoastră,

Andrei (Crăciunelul)

Scrisoare către Radu Cosașu

Pe 29 octombrie, nuvelistul bucureștean Radu Cosașu (1930-2023) ar fi împlinit 95 de ani

Dragă domnule Cosașu, Am fost la Paris. Și m-am întors cu muzica domnului Aznavour în inimă și cu o valiză plină de cărți. Am pus ca de fiecare dată mâna pe telefon, pregătit să vă sun, să vă spun ce am mai găsit prin librării: Simone Veil, *La vie après Birkenau*; Serge Klarsfeld, *On pensait qu'il allait revenir*; Romain Gary, *Une page d'histoire*. V-am format numărul, pe care îl știu pe de rost de 15 ani, și deodată am înțeles că nu veți mai răspunde niciodată, nici iarna, nici toamna, nici măcar primăvara, ca în cântecele domnului Aznavour.

Aș fi vrut să vorbim despre eseurile lui George Orwell din anii războiului, despre fascism, comunism și democrație, despre cartea *Fiica de la Auschwitz*, despre transferul lui Kevin De Bruyne la Napoli, despre retragerea lui Rafa Nadal, despre Sinner și Alcaraz. Despre războaiele din lume, de ieri și de astăzi, despre ruși, despre amenințările nucleare, despre istoria mare și micile întâmplări care fac, totuși, viața să fie viață. Nimeni nu a știut mai bine ca dumneavoastră că viața este făcută din amănunte. Scriind mereu în detaliu, în detalii, tot ce ați scris dincoace de Primăvara de la Praga rămâne.

Aș fi vrut să vorbim despre starea memoriei și starea gândirii în lume, despre prăbușirea democrațiilor în tiranii, fie ele și portocalii, despre amintirile dumneavoastră din Interbelic. Aș fi vrut să mai vorbim despre corespondența dintre Martin Heidegger și Hannah Arendt.

V-am republicat, la noi, la Zugzwang, *Ocolul pământului în 100 de știri*. După o jumătate de secol, încă se citește. Fără stilul dumneavoastră, fără stilul Cosașu, limba română ar fi fost astăzi mult mai săracă, dar există încă legiuni de imitatori care nu renunță la el. E și acesta un exercițiu de admirație...

Aș fi vrut să vă spun că vara asta am revăzut Balticele. Știu că v-ar fi plăcut orice

TZMARMORET

Noaptea Sinagogilor Deschise, 2025

Cu o tradiție începută în 2013, Noaptea Sinagogilor Deschise a revenit în acest an într-o atmosferă caldă și vibrantă, organizată de Federația Comunităților Evreiești din România (FCER), în parteneriat cu JDC și cu sprijinul Fundației Caritate. Evenimente au avut loc atât la București, cât și în comunitățile evreiești din întreaga țară.

În Capitală, trei importante lăcașuri de cult – Templul Coral, Templul Unirea Sfântă și Sinagoga Yeshua Tova – și-au deschis porțile sâmbătă, 18 octombrie, între orele 20:00 și 00:00, primind sute de vizitatori dornici să descopere cultura, tradițiile și istoria evreilor din România.

Directorul JCC București, Adrian Gueron, a adresat un cuvânt de bun-

trodus pe vizitatori în atmosfera ritualului sinagogal, explicându-le că termenul „coral” din titulatură se datorează prezenței unui cor care se implică în serviciul religios. De asemenea, el a vorbit despre funcția Aron Kodesh și a ajuns la elementul central al iudaismului: Tora. Toate sulițele de Tora din lume sunt identice și conțin același număr de litere, acestea fiind realizate în decurs de un an, ceea ce implică un devotament special. Dacă doar trei litere sunt șterse, a arătat prim-rabinul, întregul sul de Tora trebuie verificat cap-coadă, ceea ce implică un efort semnificativ.

Printre subiectele abordate de prim-rabinul Shaffer s-a numărat și ciclul sărbătorilor de toamnă, el vorbind despre ciclul de citire a Torei, închinat de Simhat Tora, prilej cu care debutează un nou început. Vorbitorul a arătat audienței un sul de Tora și a accentuat perenitatea învățăturilor din textele sacre, precum și noile sensuri descifrate cu ocazia unui nou ciclu de citire a celor cinci Cărți ale lui Moise.

O ilustrație muzicală adecvată a fost oferită de Corul

Templului Coral, dirijor Robert Levensohn. De asemenea, soprana Carla Mușat a interpretat o suită de cântece în limba ebraică, de pildă *Yerushalayim shel Zahav* sau *Avinu Malkeinu*. Un moment artistic îndelung așteptat a fost oferit de trupa Comunității Evreilor din București, manageriată de Silviu Horn, Bucharest Klezmer Band, alături de actrița Maia Morgenstern, care au oferit un concert de muzică tradițională klezmer.

Seara s-a încheiat cu ceremonia de Havdala, realizată în curtea Templului Coral, pentru ca săptămâna tuturor celor prezenți să se desfășoare sub cele mai bune auspicii.

La Templul Unirea Sfântă, lăcașul de cult devenit Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal” a fost prezentat de directoarea Carmen Hannah Iovițu, care i-a primit cu căldură pe vizitatori. „La intrare v-am întâmpinat cu miere, vin, *mața* – este modul în care noi știm să întâmpinăm noul an, cu ceva dulce.” Vorbitorul a realizat o sinteză a istoricului acestui muzeu, precum și a principalelor exponate care pot fi descoperite la fiecare etaj.

A urmat o demonstrație, foarte apreciată de public, de dansuri tradi-

onale evreiești, cu formația Hora, și de dansuri israeliene, cu trupa Havrim, aceasta din urmă coordonată de Ioana Năstase și Alex Simion.

Dr. Diana Roman, lector la Universitatea de Arte din București, a prezentat vernisajul „Mesajele memoriei”, care constă în artă contemporană semnată de artiști evrei cu rădăcini românești din Franța, Finlanda, Israel.

Vizitatorii au putut apoi admira Pinacoteca FCER, care cuprinde lucrări semnate de mari artiști ca Nicolae

Tonitza, Nicolae Grigorescu, Tia Peltz, M.H. Maxy, Marcel Iancu, Sorin Adam etc. A fost gândit și un Colț al Copiilor, în care aceștia erau ajutați să-și scrie numele cu litere ebraice.

Editura Hasefer a fost prezentă cu o serie de titluri de referință din portofoliul său, în cadrul celor două standuri de carte pregătite cu acest prilej: unul la Templul Coral, celălalt la Muzeu.

Dan DRUȚĂ
Claudia BOSOI

Frescele celei mai vechi sinagogi din lume, regăsite intacte în Damasc

Fiind una dintre puținele sinagogi antice descoperite aproape intacte, despre cea din Dura-Europos se știe că a fost decorată în perioada 244-256 e.a. Un deceniu mai târziu, pe motiv că se afla în apropiere de zidurile orașului și așezarea trebuia fortificată, sinagoga a fost umplută cu pământ și îngropată sub nisip de către soldații romani din garnizoana staționată în Dura (astăzi, în apropierea orașului Salhiya, la granița dintre Siria și Irak).

Odată cu distrugerea orașului, sinagoga a dispărut – la propriu – de pe fața pământului, până în anii 1930 când a fost dezgropată de arheologii de la Universitatea Yale. Frescele viu colorate înfățișau personaje și scene biblice minuțios pictate, reprezentări compozite ale unor creaturi imaginare, precum și o menoră, un șofar și un etrog perfect conservate cromatic. La acel moment, istoricii și arheologii se pusese de acord că evreii sirieni nu ar fi putut fi autorii acestor fresce, pentru că ar fi încălcat a doua poruncă din Vechiul Testament, cea care interzice reproducerea figurilor umane. Însă studiul scenelor istorice și a reprezentărilor personajelor biblice de pe pereți, precum și prezența unor inscripții în ebraică, arameică, greacă și persană veche, au confirmat decorarea și folosirea respectivei clădiri de către comunitatea evreiască din Dura. Împreună, inscripțiile în cele patru limbi, elementele arhitecturale și decorative au transformat sinagoga într-un document unic despre viața evreiască și despre spațiul devoțional dintr-un oraș de frontieră din secolul al III-lea e.a., aflat într-un imperiu multicultural și multilingv.

La mijlocul anilor 1930, odată cu finalizarea excavării arheologice, frescele și pereții au fost mutați în Muzeul Național din Damasc.

De atunci, ca urmare a situației volatile din zonă și a războiului din Siria (în timpul căruia situri evreiești au fost bombardate și jefuite, iar populația evreiască a emigrat în porție covârșitoare), cei care își doresc să studieze sinagoga din Dura

o puteau face doar prin intermediul proiectului digital IDEA (Arhiva Digitală Internațională Dura-Europos) sau a arhivei fotografice din colecția Universității Yale. Mulți s-au întrebat ce s-a întâmplat cu frescele din Dura? Mai există ele?

Răspunsul a venit în septembrie, cu puțin timp înainte de Roș Hașana. Imediat după căderea regimului Ba-

shar al-Assad, o delegație formată din cercetători evrei americani însoțiți de nepotul unui fost lider al comunității evreiești din Siria au reușit să viziteze Damasc.

Jill Joshowitz, doctorandă în studii iudaice și expertă în arta biblică din bazinul estic al Mediteranei, și-a dorit să facă parte din această delegație. Spera ca, după un deceniu de studiat frescele prin fotografii din anii 1930-1950, să afle la prima mână care este starea acestor vechi picturi murale. Întâmpinată de un grup de curatori și cercetători ai Muzeului Național din Damasc, dr. Joshowitz a descoperit nu doar că frescele au supraviețuit războiului, dar și că au fost conservate în starea lor originală, așa cum puteau fi văzute de ochii evreilor de acum 1700 de ani.

Într-un spațiu luminos, în spatele unor uși grele din lemn, antica sinagogă din Dura a fost fidel și integral reconstituită. Pereții originali, înalți de 7 metri, păstrează în continuare imaginile viu colorate ale lui Moise în fața tufișului în flăcări, ale profetului Samuel mirându-l pe Regele David, ale lui Avraam legându-l pe Isaac, ale lui Mordecai pe un cal condus de Haman.

Irina MARKOVITS

IUDAICA

Iom Kipur 5786 la Templul Coral

Iom Kipur sau Ziua Căinței, cea mai sfântă zi din calendarul iudaic, a reunit numeroși membri ai comunității bucureștene și nu numai la Templul Coral din Capitală. Între participanții la ceremonie s-a numărat și ministrul afacerilor externe, Oana Tîoiu.

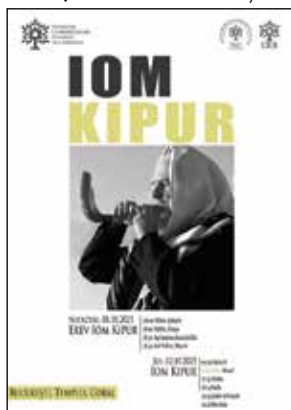
Sărbătoarea de Iom Kipur încheie perioada de 10 zile de penitență, lamim Noraim, începută odată cu Roș Hașana, o zi a rugăciunii, în care evreii de pretutindeni caută iertare atât de la Dumnezeu, cât și de la semenii lor.

Prim-rabinul Rafael Shaffer a vorbit despre iertare și speranță, două valori asociate acestei sărbători. „Nimeni nu știe în ce carte este înscris. Nu știm nimic. Unii au convingerea că au numai fapte bune. Cei mai mulți, indiferent de ceea ce au făcut, au convingerea că nu mai au nicio șansă. (...) Rabinul Maimonide ne învață că fiecare om trebuie să se vadă în ambele circumstanțe și să știe că următoarea faptă îi decide viitorul: «Să știm că nu știm, dar avem datoria să ne privim ca și cum totul ar fi în cumpănă.» Rugăciunile de Iom Kipur au menirea de a ne căi, de a regreta acele fapte cu care nu suntem împăcați și de a ne lua angajamentul de a nu le mai repeta. În adâncul sufletului fiecare dintre noi dorește să facă numai bine”, a conchis prim-rabinul Rafael Shaffer.

Președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a vorbit despre credință referindu-se la conceptul de iertare, obținută în urma unei căințe sincere. „În tradiție, în conștiința populară, Iom Kipur a rămas ca ziua iertării păcatelor, când, de fapt, Iom Kipur este ziua judecării, momentul în care fiecare om ajunge în fața lui Dumnezeu pentru verdictul final. Iudaismul este, probabil, singura religie în care oamenilor nu le este garantată iertarea.” Vorbitorul a subliniat dubla valoare a iertării, în plan uman și în fața lui Dumnezeu, și faptul că, odată cu Roș Hașana, fiecare dintre noi începe o călătorie în fața Creatorului spre obținerea iertării. „Nimeni nu știe care este decizia ce a fost luată; și o va afla ulterior.” Silviu Vexler a remarcat că această călătorie spre iertare reprezintă un drum pe care orice om trebuie să îl aleagă, căutând să fie cât mai mult de partea binelui.

Serviciul divin a fost oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai. Un moment emoționant l-a constituit binecuvântarea lumânărilor și rostirea rugăciunii de Kol Nidrei, de către cantorul Emanuel Pusztai și de Corul Templului Coral, dirijat de Robert Levensohn.

Dan DRUȚĂ

Simhat Tora 5786

Bucuria încheierii unui ciclu de citire și totodată a unui nou început de citire a Torei a fost celebrată la Templul Coral din Capitală în prezența unui important număr de membri ai comunității și invitați. Ceremonia a debutat cu rugăciunea de seară, *Minha*, serviciul divin fiind oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai.

Prim-rabinul Rafael Shaffer s-a referit la circuitele zilelor de sărbătoare, a opta zi fiind încununată de sărbătoarea bucuriei Torei. El i-a invitat pe credincioși să participe la sinagogă la citirea pericopei săptămânii, împlinind astfel circuitul citirii Torei și deschizând drumul unui nou început de citire a Torei.

Secretarul general al FCER, Eduard Kupferberg, a vorbit despre semnificația sărbătorii de Simhat Tora și totodată despre bucuria unui nou început și a descoperirii unor noi sensuri și învățăminte ale scrierilor sacre.

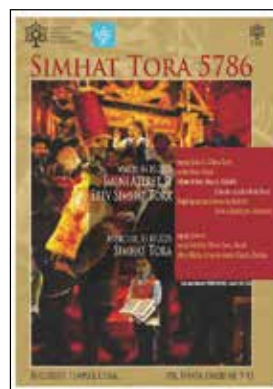
Corul de copii al Templului Coral, coordonat de Magda Țucăr, dirijor Bogdan Lișin, a interpretat o serie de cântece tradiționale, dedicate cinstirii Torei.

Președintele Federației Comunităților Evreiești din România, deputatul Silviu Vexler, a afirmat că Dumnezeu a făcut un dar evreilor de pretutindeni prin aceea că ostaticii aflați încă în viață au fost eliberați din captivitate și și-a exprimat dorința ca Dumnezeu să ne ferească de aici încolo de astfel de momente tragice. Silviu Vexler a dedicat o binecuvântare victimelor, celor care și-au pierdut viața pentru apărarea Israelului și tuturor celor

care s-au înțors cu bine acasă.

Ritualul de *Kiduş* a precedat procesiunea de *Hakafot*, punctul central al celebrării. Rând pe rând, bărbații prezenți au purtat sulurile de Tora într-un număr de șapte circuite, celebrând astfel bucuria Torei. De asemenea, toți copiii au fost chemați la Bima, alături de sulurile de Tora, acoperiți cu un șal de rugăciune întins deasupra capetelor, într-un demers simbolic de cinstire a viitorului comunității.

Dan DRUȚĂ

Erev Sucot 5786

În seara de 6 octombrie 2025, la Templul Coral din București s-a celebrat Erev Sucot 5786. Serviciul religios a fost oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai. Înainte de rugăciunea de *Minha*, doamnele au fost invitate să aprindă lumânări.

Prim-rabinul Rafael Shaffer a precizat că sărbătoarea de Sucot începe la patru zile după încheierea celei de Iom Kipur. Cu această ocazie, rostim o rugăciune prin care cerem să nu repetăm greșelile din trecut. Numită și Sărbătoarea Corturilor sau Sărbătoarea Colibelor, „Sucotul vine să ne învețe arta traiului frugal. Trăim într-o lume în care luxul a devenit o necesitate. Sucotul ne arată că, de fapt, nu ne lipsește nimic”, a subliniat vorbitorul care, în încheiere, i-a invitat pe enoriași să dedice un gând fraților și surorilor din captivitate, care nu se vor putea bucura de sărbătoare, și să se roage pentru eliberarea lor (n.r.: între timp am trăit cu toții bucuria eliberării ultimilor ostatici din Gaza).

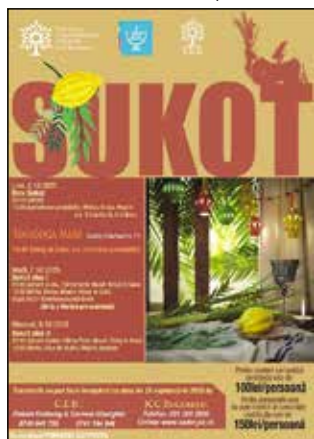
Masa în Suca – amenajată în curtea Sinagogii Mari, ca adăpost provizoriu prin care omul conștientizează că nu grinzile acoperișului sunt cele care îl apără, ci grija lui Hașem – a început cu *Kiduş leȘaloș Reglim*, binecuvântarea pe vin. Enoriașii au fost invitați să facă *Hamoți* (rugăciune rostită înăinte de a mânca pâine).

Cu acest prilej, prim-cantorul Emanuel Pusztai a prezentat noua ediție din *Birkon Șir Ușvaħa*, cuprinzând binecuvântări, cântece și ritualuri pentru Șabat, sărbători și alte

ocazii, textele fiind scrise în ebraică, transliterate pentru a asigura pronunția corectă și traduse în română. Lucrarea a fost concepută și realizată de rabinul Șlomo Sorin Rosen și tipărită și distribuită de Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic. Vorbitorul a descris cartea ca pe o punte între trecut, prezent și viitor. Dacă, înaintea, *Birkonul* era orientat spre cântecele tradiționale, noua ediție este îmbogățită cu cântece în idiș, precum *Vu nemt men a bisele mazel?* (De unde ia omul un strop de noroc?), inclus aici în amintirea lui Naftali Pincovici z.l., enoriaș al Templului Coral din București, care însușea atmosfera de Șabat și de alte sărbători.

O definiție foarte frumoasă a Sucotului este lecția de viață a lui Philon din Alexandria, publicată pe pagina de Facebook a Cancelariei Rabinice: „Desigur, cortul ne amintește de anii lungi de pribegie ai strămoșilor în deșert, ani mulți când ei au locuit în corturi prin locurile de popas. Omul, în ceasul fericirii sale, trebuie să-și aducă aminte de sărăcie, în zilele de mărție – de umilință, când ajunge un om important să nu uite de vremea în care a fost un om simplu, când e pace să întrevadă pericolul războiului, pe uscat să nu uite cum e pe marea furtunoasă, iar în oraș – nisipul pustiei. Căci nu există lucru care să îți procure bucurie mai mare decât amintirea răului în vremurile cele bune.”

Claudia BOSOI

The Great Dictionary of the Yiddish Language

Un proiect lexicografic de anvergură, rămas neterminat timp de decenii, a devenit subiectul unei opere contemporane cu impact cultural major: *The Great Dictionary of the Yiddish Language*. La aproape 80 de ani după această inițiativă culturală, povestea dicționarului idiș al YIVO a fost adusă pe scenă printr-o creație a trei autori: Alex Weiser (compozitor), Ben Kaplan (libretist) și Rebecca Miller Kratzer (regizoare).

Premiera a avut loc pe 18 septembrie a.c., la Center for Jewish History din New York, iar alte reprezentații au fost programate pentru 21 septembrie, în fața unui public deja captivat de ideea transformării unei dispute academice într-o operă lirică. Producția este realizată în parteneriat cu YIVO, American Opera Projects, League for Yiddish, American Society for Jewish Music și Consulatul Lituaniei la New York.

Proiectul unui dicționar idiș a fost inițiat în anii 1950 de lingvistul Yudel Mark care îl considera a fi o „lucrare sfântă”, menită să salveze nu doar cuvinte, ci întreaga manieră de expresie a culturii evreiești est-europene. În anul 1961 a fost publicat primul volum, dedicat literei aleph. Au urmat alte trei volume, însă decesul lui Mark și dezbaterile asupra ortografiei și a metodologiei au amânat apariția volumelelor ulterioare. Opera lui Weiser și Kaplan explorează tocmai această ruptură: între idealismul vizionar al lui Yudel Mark și pragmatismul directorului YIVO, Max Weinreich, care dorea o lucrare normativă, academică.

Spectacolul îmbină două planuri: biroul auster al lui Mark, un spațiu unde premisele filologice se transformă în bătălii existențiale; și un peisaj simbolic, scena limbii în sine. Trei îngeri (mezzosoprane) întrușipează diferitele valori ale literei aleph. Ei rostesc fraze poetice în idiș, invocând renașterea limbii. Într-un moment central, shtumer aleph (litera mută) capătă glas, invocând virtutea memoriei: „Remember us... read us before we are dust.” Compoziția muzicală evită tonurile muzicii klezmer, optând pentru o dimensiune postminimalistă, austeră și tensionată.

Libretul, preponderent în limba engleză cu inserții de idiș, păstrează vibrația autentică a limbii. Atât libretistul Alex Weiser, cât și compozitorul Ben Kaplan, ambii în vârstă de 36 de ani, consideră această creație drept un act personal de omagiu. „Într-un fel, este o scrisoare de dragoste adresată YIVO”, a spus Kaplan. „Ne bazăm pe munca unor oameni extraordinari, care au ascuns cărți de naștiți și au păstrat comori pe care noi le putem folosi astăzi. Nu poți răsplăti această datorie. Poți doar să încerci să o onorezi și să o duci mai departe”, a declarat el potrivit JTA.

Dan DRUȚĂ

COMUNITĂȚI

Satu Mare

Sărbătorile de toamnă în comunitate

Șana Tova u'Metuka

Roș Hașana 5786 la Satu Mare a fost întâmpinat cu emoție, recunoștință și bucurie de către comunitatea evreiască locală. Atmosfera acestor zile de sărbătoare a adus împreună tradiția, spiritualitatea și prietenia, dând naștere unor momente de intensă încălțură sufletească.

Totul a început luni seara, când membrii comunității s-au reunit la o cină festivă, pregătită cu grijă și plină de simboluri. Mesele au strălucit prin frumusețea lor, iar alături de rugăciuni și binecuvântări au fost servite preparate tradiționale cu semnificații profunde. Merele înmuiate în miere au adus dorința pentru un an plin de dulceață și armonie, rodia a reamintit de abundență și de faptele bune care trebuie să fie nenumărate, iar peștele a simbolizat prosperitatea și continuitatea. Fiecare gust și fiecare binecuvântare au fost trăite cu intensitate, însoțite de zâmbete, emoții și de bucuria de a fi împreună.

A doua zi, comunitatea s-a adunat din nou pentru rugăciuni și pentru a continua tradițiile. Liniștea interioară și solemnitatea au fost ridicate la un alt nivel prin sunetul șofarului, acel corn străvechi a cărui vibrație atinge sufletul și trezește conștiința. Sunetul lui puternic, simplu și totodată copleșitor, i-a făcut pe toți cei prezenți să reflecteze la reînnoire, la responsabilitate și la legătura neîntreruptă cu tradiția.

La finalul sărbătorii, cuvintele de binecuvântare au răsunat cu aceeași intensitate în suflete: „Șana Tova u'Metuka – un an bun și dulce tuturor!” Urarea, rostită cu căldură, a adus cu sine dorința comună ca noul an să

din Satu Mare, am împărtășit comunității gânduri profunde, inspirate din învățăturile rabinice, mai ales din cele ale prim-rabinului Rafael Shaffer, care au adus o lumină aparte asupra sensului spiritual al acestei sărbători.

În această seară de Simhat Tora, aceste gânduri s-au împletit firesc cu dansul și cântecul. În jurul sulișilor sfinte, întreaga comunitate s-a prins în mișcarea plină de viață a *hakafot*-urilor, dansurile care exprimă recunoștința și dragostea pentru Tora. Pe ritmurile cunoscute ale cântecelor de sărbătoare, tineri și vârstnici s-au unit într-un cerc al bucuriei. În acele clipe nu mai existau roluri, poziții sau distanțe, ci doar o inimă comună, bătând în același ritm al credinței. În zâmbetele copiilor și în privirile pline de emoție ale celor mai în vârstă se putea citi aceeași trăire: sentimentul că această învățătură veche rămâne

mereu nouă și că bucuria ei nu se stinge.

Sărbătoarea a fost cu atât mai plină de lumină prin prezența familiei președintelui Comunității Evreilor din Zalău, care s-a alăturat comunității sătmărene în această seară deosebită. Întâlnirea a adus o notă de prietenie și apropiere, o confirmare că legăturile dintre comunități sunt vii și că solidaritatea dintre oameni dă sens și putere vieții evreiești.

După dansurile cu Tora, sărbătoarea a continuat într-o atmosferă caldă, la o masă festivă plină de voce bună și de conversații senine. S-au împărtășit amintiri, s-au rostit urări de bine și s-a simțit acea familiaritate care face din fiecare întâlnire comunitară o sărbătoare în sine.

Spre finalul serii, rugăciunea s-a îndreptat către pace și speranță. Gândul comun a fost ca lumina Torei

să aducă alinare celor aflați în încercare și mângâierea poporului lui Israel, pretutindeni în lume. În acea liniște plină de emoție s-a înălțat o idee care pare să cuprindă esența întregii sărbători: Tora nu aparține oamenilor, ci oamenii aparțin Torei. Ea este firul care

ne leagă de trecut, ne dă puterea de a trăi prezentul și ne deschide porțile viitorului.

Hag Simhat Tora Sameah! Fie ca bucuria Torei să ne aducă pace, sănătate și iubire în toate zilele care urmează.

Iom Kipur

Sărbătoarea de Iom Kipur, cea mai sfântă zi din calendarul iudaic, s-a încheiat la Satu Mare aducând în sufletele membrilor comunității momente de adâncă reculegere, iertare și speranță.

În ajunul sărbătorii, înainte de aprinderea lumânărilor și de începutul postului, membrii comunității s-au reunit la masa tradițională de Erev

Iom Kipur, desfășurată într-o atmosferă caldă. „Iom Kipur nu este doar o zi a postului, ci o zi a sufletului”, a spus unul dintre participanți. „Este momentul în care ne desprindem de zgomotul cotidian și ne reîntoarcem spre esențial, spre iertare, spre recunoașterea greșelilor și spre dorința de a fi mai buni.”

După masa de Erev Iom Kipur, comunitatea s-a reunit în Sinagoga Saare Tora, unde au avut loc serviciile religioase tradiționale.

La finalul sărbătorii, comunitatea a rostit tradiționala urare Gmar Hatima Tova!, care înseamnă „Să fii pecetluit pentru un an bun!”

Comunitatea Evreilor din Satu Mare adresează mulțumiri tuturor celor care i-au fost alături în aceste zile de înaltă trăire spirituală, celor care au participat la masa de Erev Iom Kipur, la serviciile religioase și celor care au sprijinit organizarea acestor momente de mare semnificație.

Să avem cu toții un an cu sănătate, bucurii și binecuvântare! Șana Tova u'Hatima Tova!

Eshet Chayil

CE Satu Mare a marcat cu emoție și bucurie a treia ediție a evenimentului *Eshet Chayil* România, desfășurat sub deviza *Am Israel Chai!* (Poporul lui Israel trăiește!) Tema aleasă pentru această ediție, „Apa și Tora – Izvorul vieții”, a oferit prilejul unei reflecții asupra valorilor care hrănesc sufletul și dau sens vieții comunitare. Prezentarea susținută de Beilla Knobla, membră a comitetului de conducere al CE Satu Mare, a fost unul dintre momentele cele mai apreciate. Beilla Knobla, una dintre senioarele comunității, este un sprijin constant și

un exemplu de devotament, cunoscând în profunzime tradiția iudaică și transmițând-o celor din jur.

Evenimentul a continuat cu prezentarea „Tashlich – Eliberarea trecutului”, susținută de Ioana Sima care a evocat frumusețea unuia dintre cele mai sensibile obiceiuri ale Anului Nou evreiesc. Participanțele au fost invitate să redescopere sensul gestului simbolic de a merge la o apă curgătoare, rostind rugăciuni și lăsând în urmă greșelile trecutului.

Un moment deosebit de profund a fost și *Tefilat HaGeshelem* – rugăciunea pentru ploaie, prezentată de Marta Tamir care a vorbit despre semnificația acestui ritual din cadrul sărbătorii Șemini Ațeret.

Tema „Cunoaștere și Educație”, abordată de Ioana Sima, a completat cu finețe atmosfera spirituală a evenimentului.

Un moment plin de energie și bucurie a fost cel dedicat cântecului *Mayim Mayim*, simbol al vieții și al vitalității comunitare. Cântecul a fost primit cu entuziasm și cu dorința de a fi integrat în activitățile viitoare, ca expresie a bucuriei, a unității și a optimismului.

Adrian BESA,
președintele CE Satu Mare

Cluj

Concert de Sucot în sinagogă

Soliștii Asociației Siebenbürger Opera au susținut un concert de muzică evreiască în frumoasa incintă a Templului Memorial al Deportărilor Evrei, în fața unui public numeros. Evenimentul, care a avut loc în timpul sărbătorii de Sucot, în ziua 9 octombrie, a început prin câteva cuvinte care au evocat tragedia Holocaustului din România, care se comemorează în această zi, și a cuprins atât piese grave, cât și mai vesele, potrivite sărbătorii colibelor.

S-a cântat muzică sacră, cântece tradiționale, șlagăre israeliene și fragmente de musical, în limbile ebraică, idiș, ladino și engleză.

Asociația Siebenbürger Opera, formată din cântăreți profesioniști, s-a înființat la Cluj, în 2013, și de atunci încoace a susținut peste 100 de concerte cu intrarea liberă, menite să popularizeze muzica de operă în rândul publicului.

Colaborarea cu Comunitatea Evreilor din Cluj a început în urmă cu peste un deceniu, când tenorul și profesorul Filip Ioan Sandu, fondatorul și președintele asociației, a fost invitat la câteva spectacole de Purim.

Curând, Nitsan-Mugur Nazarie Schwartzman (pe atunci student la academia de muzică) a devenit membru al Asociației Siebenbürger Opera și legăturile acestea cu comunitatea evreilor s-au consolidat, concretizându-se în câteva concerte cu muzică de operă, găzduite de sinagogă.

În 2017, cu prilejul vizitei la Cluj a lui Tamar Samash, ambasadoarea de atunci a Israelului în România, soliștii asociației au prezentat primul concert de muzică evreiască.

De-a lungul celor opt ani care au trecut, repertoriul de muzică evreiască al Asociației Siebenbürger Opera s-a diversificat și s-a soldat cu un număr mare de concerte susținute în diferite orașe ale țării.

Pentru concertul din 9 octombrie 2025, tenorul Filip Ioan Sandu și basul Mugur Nitsan Nazarie-Schwartzman au cântat împreună cu tinerele soliste, sopranele Imola Máté (care actualmente studiază la Salzburg) și Dariana Elena Jurjuț, din Oradea, precum și altista Orly Frankel, din Sighetu Marmăției. Au fost acompaniați la pian de Cătălina Tudorie, originară din Giurgiu.

Profesionismul, sensibilitatea, energia și empatia manifestate atât față de muzica interpretată, cât și față de public, au avut drept rezultat un concert foarte reușit, care a încântat și a cucerit publicul numeros.

Andrea GHIȚĂ

fie plin de sănătate, pace, prosperitate și binecuvântări. Este o urare care depășește barierele și care poartă în ea un mesaj universal, acela de a trăi cu speranță, de a cultiva bunătatea și de a prețui viața.

Simhat Tora sau bucuria Torei

La Satu Mare, seara de Erev Simhat Tora a adus cu sine o atmosferă de lumină, bucurie și apropiere sufletească. În sinagoga comunității, cântecele, dansurile și emoția sinceră au umplut spațiul, transformând sărbătoarea într-un moment plin de viață și de căldură.

În cadrul acestei serii, subsemnatul, președintele Comunității Evreilor

COMUNITĂȚI

Bacău

Anul Nou evreiesc, tradiție păstrată în comunitate

A devenit o tradiție ca Sederul de Roș Hașana să-l petrecem împreună la Restaurantul Dumbrava din Bacău. Circa 90 de membri ai comunității au răspuns cu bucurie apelului nostru.

În deschiderea serii au fost salutați oaspeții noștri dragi: profesorul lan-

cu Vexler, președintele Comunității Evreilor din Roman, cu familia, reprezentanți ai organelor de conducere din Bacău, reprezentanți din conducerea Asociației Cultul Eroilor, filiala Bacău, ai minorităților etnice germană, romă, armeană, familia Dan Aizic, gazda noastră, invitați din Piatra-Neamț (familia Miron) și Târgu Ocna (familia Sigal).

Au fost prezenți și patru ofițeri de securitate israelieni, veniți la Bacău pentru coordonarea fluxului de evrei hasidici care au călătorit în aceste zile prin Aeroportul Bacău spre și dinspre Uman, Ucraina, unde are loc pelerinajul anual la mormântul țadikului, rabinul Nachman, din Breslav. Acești ofițeri credincioși au vizitat comunitatea noastră, cimitirul și sinagogile și au fost prezenți atât la Seder, cât și la rugăciuni, atât la Sinagoga Cerealiștilor (în cele două zile de Roș Hașana), cât și de Șabat, la Sinagoga Rosen. Ei au fost recunoscători pentru faptul că au putut să sărbătorească Roș Hașana, au avut aprecieri deosebite la felul cum arată Sinagoga Cerealiștilor și referitor la activitățile din comunitatea noastră.

La Seder, după aprinderea lumâ-

nărilor de Iom Tov, Kidușul pe vin și binecuvântarea pe pâine și miere, am subliniat caracterul solemn al sărbătorii și începerea celor 10 zile de căință, Aseret Yemei Teșuva (Iamim Noraim), care se încununează la Iom Kipur.

Cele două zile de Roș Hașana le-am celebrat apoi la Templul Cerealiștilor, care arată mai impresionant ca niciodată. Cele 100 de sunete puternice ale șofarului ne-au trezit conștiințele și ne-au amintit de perioada solemnă pe care o parcurgem.

Sucot în comunitate

În pofida vremii nefavorabile, circa 30 de membri ai comunității noastre au participat cu bucurie la sărbătorirea Sucot 5786.

Mai întâi, enoriașii s-au întâlnit la Sinagoga Rosen. Aici s-a oficiat Șaharit de Iom Tov. După Șmone Esre de Șaloș Regalim s-a spus Hallel Șalem, cu scuturarea lulavului, după binecuvântările pe lulav și Șeheheianu, urmat de Hoșanot, specifice pentru Sucot și corespunzătoare zilei respective. Din Tora s-a lecturat din două sururi: din primul sul, din Cartea Vaikra, pericopa Emor, mișvoturi referitoare la cele trei Mari Sărbători de Pelerinaj (Șaloș Regalim) și la Sărbătorile de Anul Nou. Din al doilea sul, din pericopa Pinhas (Cartea a 4-a), mișvoturi cu referire la Hag HaSucot. În continuare ne-am deplasat la sediul, unde, în curte, avem o frumoasă suca împodobită imediat după Iom Kipur, cu flori, cu dovleci, știuleți de porumb, cu ramuri de salcie. Aici am discutat despre Sucot ca sărbătoare a corturilor, a recoltei și a bucuriei și am

făcut binecuvântările pe Suca, lulav și Șeheheianu. În interiorul sediului am luat apoi o gustare, cu zacuscă, salate, cafea, fructe și un păhărel de coniac, într-o atmosferă foarte plăcută. Menționăm prezența la sărbătoare a familiei Dorin Goldfeder din Israel.

Aceștia au apreciat foarte mult faptul că au posibilitatea, la Bacău, să sărbătorească Sucot și au lăudat activitatea comunității noastre.

Noaptea Sinagogilor Deschise, la Bacău

La Bacău, în acest an, evenimentul organizat de FCER și JDC România s-a desfășurat la impunătorul Templu al Cerealiștilor, recent reabilitat.

Au fost invitați enoriașii, prietenii noștri de la celelalte minorități (romă, germană, italiană, armeană), vecini și prieteni creștini și oricine a dorit să ne viziteze Templul. A mers vestea frumuseții Templului nostru, așa că multe persoane și-au manifestat interesul de a-l vizita. Am purtat un dialog cu cei prezenți despre iudaism, elemente de bază ale religiei mozaice, despre sinagogă, ca loc sacru al evreilor, despre Aron Kodeș, Bima și cele 5 Cărți ale Torei. Am scos un sul de Tora, le-am prezentat invitaților scrierea ebraică și le-am vorbit despre reluarea ciclului anual al studiului Torei, începând cu Simhat Tora. Am amintit ticăloșiile făcute de Hamas acum doi ani asupra tinerilor, evrei și neevrei, aflați la un festival de muzică sau simpli cetățeni din kibuturile din sud care s-au aflat, într-un moment de mare nenorocire, în calea sălbaticilor Hamas.

Cei prezenți s-au arătat foarte interesați de istoricul Templului, de obiceiurile legate de marile noastre sărbători: Pesah (le-am prezentat mața, pe care au avut ocazia s-o și guste), le-am vorbit despre Șavuot și Sucot și despre Roș Hașana, șofar și Iom Kipur. Am amintit despre Hanuca și hanuchioturi și invitații au avut ocazia să guste delicioase gogoși, pregătite special de Doinița Brif. În final am avut plăcerea unui moment de socializare, în *poolish*-ul Templului, cu gustări diferite, cafea, suc și câte

un păhărel de coniac și de vin. Cred că evenimentul contribuie la stabilirea de noi punți între comunitatea noastră, populația majoritară și celelalte minorități naționale din Bacău.

Hainrich BRIF,
președintele CE Bacău

Dej

Tradiții și simboluri în iudaism

Roș Hașana

Ca în fiecare an, în ajunul sărbătorii de Roș Hașana am organizat o cină festivă la restaurantul Dacia din Dej. Ne-am bucurat să întâmpinăm Anul Nou împreună, într-un număr mare, cu tradiționalul Seder de Roș

Hașana, cu alimentele simbolice ale acestei sărbători. Marius Birnbaum a făcut kiduș și a binecuvântat hala cu miere, după care am gustat fiecare din măr cu miere, curmale, sfeclă, dovleac, morcov, rodie și capul de pește. Apoi am continuat cu masa festivă. Au luat parte membrii comunității, de la cel mai vârstnic la cel mai mic, de doar trei luni. Vă dorim tuturor Șana Tova 5786!

Eshet Chayil

În data de 5 octombrie, noi, doamnele din comunitatea Dej, ne-am întâlnit pentru o nouă sesiune *Eshet Chayil*. Subiectul din această ediție a fost APA, din punct de vedere spiritual, al Torei. Am prezentat, conform tradiției iudaice, de la legătura dintre apă și poporul evreu, *netilat iadaim*, spălarea rituală a mâinilor, *mikve*, purificarea prin apă a corpului, până la rugăciunea *Tefilat Geshem*, rugăciune pentru ploaie, sau *Tashliih*, ritualul de Roș Hașana prin care ne îndepărtăm păcatele. Am mai discutat și despre Geneza, despre facerea lumii, și des-

pre distrugerea prin potop în timpul lui Noe. Toate acestea prin prisma unor înțelepți care au dezbătut acest subiect al apei, al potopului. În continuare am discutat despre Rashi, unde s-a născut acesta, cine a fost și unde a trăit, ca și despre perioada Evului Mediu timpuriu din Europa, despre Talmudul Bavli și cel Ierusalmit.

Pentru că tocmai a trecut Iom Kipur, am discutat despre post, ce sunt *kaparot* și cum sunt făcute în prezent, înlocuirea cu o sumă de bani echivalentă valorii găinii sau cocoșului. În finalul întâlnirii, doamnele și-au împărtășit păreri, rețete și alte mici secrete, într-o atmosferă plăcută.

Yael GROSS,
președinta CE Dej

Craiova

Adunarea Generală pentru alegerea organelor de conducere

În data de 12 octombrie 2025, la comunitatea noastră au avut loc alegeri pentru desemnarea președintelui, a secretarului și a comitetului de conducere.

Am fost onorați de prezența

președintelui Federației Comunităților Evreiești din România, deputat Silviu Vexler, a directorului DAPI, Rudy Mar-

covici, și a directoarei Muzeului de Istorie și Cultură a Evreilor din România, Carmen Hannah Iovițu.

Președintele Comunității Evreilor din Craiova, dr. Corneliu Sabetay, a prezentat activitatea comunității din ultimul mandat. Apoi au luat cuvântul președintele FCER, deputat Silviu Vexler, și directorul DAPI, Rudy Marcovici, care au apreciat realizările comunității noastre din ultimii ani.

Alegerile au avut loc fără incidente și au votat 70% dintre membrii comunității.

În funcția de președinte a fost reales acad. prof. dr. Corneliu Sabetay care este la al optulea mandat. (RE)

COMUNITĂȚI

Tradiții ploieștene

În inima Ploieștiului, comunitatea noastră continuă cu demnitate să păstreze și să promoveze tradițiile bogate, organizând o serie de evenimente care îi aduc împreună pe membrii și pe invitații din România, dar și din alte zone ale lumii. Evenimentele și întâlnirile au inclus speranțele și rugăciunile noastre pentru zile mai bune în fiecare domeniu al vieții.

Roș Hașana a fost sărbătorit cu veselie, dar activitatea comunității nu se oprește aici.

Un alt moment de intensă conectare spirituală a fost ceremonia religioasă desfășurată cu ocazia Iom Kipur, la care au participat membrii comunității, întărind astfel credințele și tradițiile noastre. Aceste practici ne întregesc viața socială și spirituală.

Întâlnirile pentru doamne, dedicate

discuțiilor despre importanța apei, au ridicat conștiința și au întărit legăturile interumane.

La sărbătoarea Sucot ne-am bucurat de un număr mare de participanți, răspândind astfel bucuria și coeziunea. Și anul acesta am construit o suca unde am petrecut împreună, gustând produsele tradiționale și amintind învățăturile noastre.

Aceste evenimente nu doar că promovează valorile tradiționale, dar și întăresc comunitatea, având rolul

de a crea momente de socializare și sprijin.

Recent am avut plăcerea de a primi familii care au venit să exploreze nu doar istoria comunității noastre, ci și să caute legături cu strămoșii lor. Aceste vizite au adus un suflu nou,

întărind sentimentul de apartenență și de unitate printre membrii comunității.

Am organizat și o comemorare a victimelor Holocaustului, la care au participat liceeni și profesorul de istorie de la Liceul „Victor Slăvescu” din Ploiești. Această activitate a subliniat importanța educației istorice și respectul față de cei care au suferit în trecut, care încă suferă, contribuind astfel la cultivarea unei identități colective puternice.

În concluzie, comunitatea din Ploiești demonstrează că tradițiile sunt fundamentul identității noastre, iar sărbătorile organizate nu sunt doar momente de distracție, ci și oportunități esențiale de a întări legăturile interumane și de a celebra valorile care ne unesc.

Așteptăm cu nerăbdare următoarele evenimente și suntem dornici să continuăm aceste frumoase tradiții. În mijlocul a tot ceea ce ni se întâmplă, sărbătorile ne unesc și ne dau putere.

Trăim zile stresante și tensionate, dar ne dorim să auzim vești bune și să ne întărim încrederea și speranța.

Grațiela DAVID,
președinta CE Ploiești

Comunitatea a sărbătorit Anul Nou evreiesc

Comunitatea Evreilor din Zalău a marcat Roș Hașana 5786 într-o atmosferă plină de emoție, tradiție și solidaritate.

Sărbătoarea, care i-a reunit pe membrii comunității, a fost deschisă printr-un moment de rugăciune și de reflecție asupra valorilor spirituale ale noului an, urmat de tradiționalul sunet al șofarului, simbol al reînnoirii și

al trezirii sufletului. Ne-am bucurat cu toții de masa festivă de sărbătoare, cu preparate specifice, precum merele în miere, semn al dorinței pentru un an dulce și binecuvântat.

În cadrul evenimentului, președintele comunității a subliniat importanța păstrării tradițiilor și a unității în jurul valorilor iudaice, precum și rolul comunității evreiești în viața culturală și istorică a Zalăului. Sărbătoarea s-a încheiat într-o notă optimistă, cu urări de pace, sănătate și prosperitate pentru noul an 5786.

9 octombrie, Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România

CE Zalău a marcat Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România prin activități educative în școli.

CE Zalău, prin președintele Dan Has și secretara Chaya Cristina Has, alături de Liceul de Artă „Ioan Sima” și de Liceul „Gheorghe Șincai”, ambele din Zalău, a comemorat victimele Holocaustului din România, un moment de reculegere, reflecție și învățare. Cei doi au fost prezenți în mai multe școli din municipiu, unde au susținut prezentări și au avut dialoguri cu elevii despre istoria evreilor din Sălaj, despre tragedia deportărilor din 1944 și despre importanța combaterii urii și a discriminării în societatea de astăzi.

În cadrul activităților organizate în școli, elevii și cadrele didactice au adus un omagiu victimelor Holocaustului și au reafirmat importanța educației pentru combaterea intoleranței, a antisemitismului și a discriminării.

Mulumim pentru colaborare doamnelor profesoare de istorie Alina Guler și Alexandra Preda și domnului director, prof. Titus Câmpean.

Chaya Cristina HAS

La drum spre ținuturile de poveste ale Bucovinei, spre Țara Dornelor

La mijloc de septembrie, un grup de seniori din comunitatea ieșeană au pornit să viziteze mândra Bucovină. Trecând prin Pașcani, Târgu-Neamț și localitatea Borca, ei s-au îndreptat spre Mălini, străbătând Drumul Talienilor, un drum ce a fost construit pe vremea Domeniilor Coroanei. La Mălini microbuzul a condus excursioniștii spre Casa Memorială „Nicolae Labiș”. Apoi microbuzul ne-a purtat spre Gura Humorului de unde ne-am îndreptat spre Mănăstirea Vo-

ronet pe care am vizitat-o. În drumul spre Vatra Dornei, obiectivele turistice naturale străbătute au fost Pasul Mesteacăniș și Masivul Rodnei, Pietrele Doamnei (drumul numit Transrău). Seara am ajuns la Vatra Dornei unde

ne-am cazat la ospitalierul Hotel Miut situat pe drumul spre pârtia de schi.

A doua zi, dimineața, ne-am plimbat prin Vatra Dornei, vizitând o serie de obiective turistice din stațiune, și anume: Parcul Municipal, Izvorul Sentinela, Gara Vatra Dornei Băi și Centrul Muzeal „Cazinoul Băilor”. Pe

drumul de întoarcere spre Iași am pospusit la Sadova și la Lacul Iezer și ultimul obiectiv turistic vizitat a fost Muzeul Oului de la Vama. Acest muzeu reunește peste 18.000 de ouă. Este cea mai mare colecție de acest fel din

România și a fost înființată de profesoara Letiția Orșivski Heiser, artistă română recunoscută la nivel național și internațional, reprezentanta României la saloane și expoziții internaționale, multiplă laureată la concursuri internaționale, colaboratoare a numeroase muzee și instituții de cultură din țară și din străinătate. Muzeul Oului de la Vama este unic prin modul de organizare și prin valoarea

exponatelor sale. Circa 6.000 de ouă de diverse dimensiuni, lucrate în stiluri și tehnici diferite, provin din peste 100 de țări de pe toate continentele.

Au fost două zile interesante și relaxante de excursie prin locurile minunate ale meleagurilor bucovinene...

Martha EȘANU

Conferințele Veridica

Istoricul și publicistul polonez Adam Michnik în dialog cu jurnalistul Marian Voicu

Primăria Municipiului Tulcea, în parteneriat cu Federația Comunităților

Evreiești din România și cu Comunitatea Evreilor din Tulcea, a organizat în Templul Israelit din Tulcea o conferință-dialog cu traducere simultană în limba română din limba poloneză, asigurată de Nicoleta Negreanu. În cadrul dialogului, Adam Michnik a prezentat subiecte privind libertatea, adevărul și responsabilitatea intelectualilor în fața istoriei și a răspuns la câteva întrebări din partea unor persoane din public.

La încheierea conferinței, având în vedere faptul că la data de 16 octombrie era ziua de naștere a lui Adam Michnik, a fost intonat tradiționalul La Mulți Ani! În aceeași zi, la sediul Primăriei Tulcea, primarul municipiului Tulcea, Ștefan Ilie, i-a înmănat istoricului polonez Cheia Orașului, moment în care Adam Michnik a spus: „Mulțumesc Tulcei! Cheia o să o iau cu mine

și o să mă laud cu ea la Varșovia!”

La eveniment au participat prefectul județului Tulcea, primarul municipiului Tulcea, precum și peste 120 de invitați și locuitori ai orașului.

De adăugat că, pentru a pregăti găzduirea acestei conferințe, am solicitat sprijin din partea Primăriei Tulcea pentru efectuarea curățeniei generale în curtea Templului. Cu această ocazie, ing. Andreea Sitaru, cu acordul primăriei, a proiectat și a realizat plantarea de flori și mici pomi pe terenul din fața Templului și din lateral. Mulțumim mult tuturor angajaților primăriei, care s-au implicat în acest proiect, precum și primarului pentru ajutorul acordat și receptivitatea în rezolvarea unor probleme ale comunității noastre, care ne depășesc.

S. FAIMBLAT,
președintele CE Tulcea

COMUNITĂȚI

Importanța moștenirii culturale evreiești pentru Sighet

Zilele Europene ale Culturii Iudaice 2025

În fiecare an, la început de toamnă, Zilele Europene ale Culturii Iudaice, inițiate în anul 1999 de Asociația Europeană pentru Conservarea și Promovarea Culturii și Patrimoniului Evreiesc (AEPJ) și B'nai B'rith Europa, oferă comunităților din întreaga Europă ocazia de a-și îndrepta atenția spre un patrimoniu istoric și cultural multiseclar, bine integrat în identitatea continentului.

Ediția din 2025, centrată pe tema „People of the Book” / „Oamenii Cărții”, a debutat la 7 septembrie 2025 și continuă până la finalul lunii noiembrie. Ea se desfășoară sub semnul dialogului intercultural și al redescoperirii rădăcinilor și a prilejuit un eveniment interesant

în orașul nostru, Sighetu Marmăției, un loc aparte în această rețea europeană a memoriei și a culturii.

Sighetu Marmăției are o bogată istorie multietnică, a fost vreme de secole un punct de întâlnire a culturilor română, maghiară, evreiască și ucraineană. Comunitatea evreiască locală, atestată încă din secolul al XVII-lea, a jucat un rol esențial în dezvoltarea vieții economice, sociale și culturale a orașului. Până la tragedia Holocaustului, evreii reprezentau o parte însemnată din populația Sighetului, iar sinagogile, școlile și tipografiile lor animau viața publică.

Astăzi, deși comunitatea evreiască locală s-a diminuat drastic, moștenirea ei spirituală, culturală și memorială este prezentă prin monumente, instituții și prin personalitățile pe care Sighetul le-a dat lumii, de la Elie Wiesel, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, până la scriitori, medici și intelectuali care nu și-au negat originile maramureșene în diaspora.

Evenimentul organizat joi, 11 septembrie 2025, la Biblioteca Municipală „Laurențiu Ulici” din Sighet, a avut o dublă dimensiune, recuperarea memoriei și revitalizare culturală, constând într-o donație de carte evreiască făcută Bibliotecii Municipale Sighet de către Peninah Zilberman, președinta

Fundației Tarbut. Prin acest gest, doamna Zilberman a dorit să marcheze Zilele Europene ale Culturii Iudaice și să ofere comunității locale acces la resurse culturale suplimentare, care să îmbogățească memoria colectivă. Colecția donată cuprinde volume de literatură și memorialistică, ce deschid căi spre o mai bună înțelegere a universului evreiesc.

Donația de carte nu este doar o contribuție la patrimoniul bibliotecii, ea este și o invitație la dialog, fiecare volum fiind o conexiune între trecut și prezent, între comunitățile de ieri și cititorii de azi, oferind șansa ca tradiția evreiască să rămână vie în spațiul cultural sighetean. Într-un oraș unde Holocaustul a lăsat răni adânci, asemenea gesturi au valoare de reparație simbolică și de reafirmare a legăturilor cu patrimoniul material și imaterial al comunității evreiești.

La eveniment au participat intelectuali sigheteni, având scurte intervenții: Crina Delia Șerba (reprezentanta Bibliotecii Municipale „Laurențiu Ulici”, Sighet), Peninah Zilberman (președinta Fundației Tarbut), David Lieberman (președintele Comunității Evreilor din Sighet), Alina Mărincean (manager Departamentul pentru Zilele Europene ale Culturii Iudaice – Asociația Europeană pentru

Conservarea și Promovarea Culturii și Patrimoniului Evreiesc Barcelona) și Ion Mariș (Editura Valea Verde & publicația *Salut, Sighet!*).

Discuțiile s-au focalizat pe aportul și contribuția intelectualilor evrei născuți la Sighet, dar și din alte arii geografice, la îmbogățirea culturii europene. Au fost făcute și propuneri pentru „descinderea bibliotecii” (prin reprezentanții instituției) în școlile și liceele orașului nostru, pentru o abordare mult mai vie și interactivă a istoriei și, nu în ultimul rând, pentru asigurarea unei educații civice adecvate secolului 21.

Ion MARIȘ

Anul Nou cu speranțele lui de mai bine

În luna septembrie, membrii Comunității Evreilor din Suceava au celebrat, la Sinagoga Gah, sărbătoarea Roș Hașana. Slujba religioasă a fost oficiată la sinagogă de ing. Daniel Blumenfeld, alături de membrii comunității.

Sărbătoarea Roș Hașana marchează anul iudaic și începutul a zece zile de penitență, care se încheie cu Iom Kipur sau Marea Iertare, două sărbători considerate zile sfinte în religia iudaică. Învățăturile religioase spun că în ziua Anului Nou oamenii trec prin fața lui Dumnezeu și aceasta este ocazia ca fiecare să-și facă un examen de conștiință în lumina valorilor iudaice.

Un grup de studenți împreună cu profesori de la Universitatea din Augsburg (Germania) în colaborare cu Institutul Național Bucovina au vizitat Sinagoga Gah și Cimitirul Evreiesc din Strada Parcului nr. 6C. Această vizită a făcut parte din proiectul „O școală de vară în Bucovina”, adresat studenților din domeniul științelor socio-umane. Scopul acestei vizite a fost cunoașterea culturii, a religiei și a memoriei evreiești din Suceava.

În cadrul acestei vizite, președintele CE Suceava, prof. Sorin Golda, a prezentat date istorice privind Comunitatea Evreilor din Suceava și Sinagoga Gah.

De asemenea, un grup de elvețieni, însoțiți de prof. univ. dr. Florian Bruja, au vizitat Sinagoga Gah. Subsemnatul am prezentat istoria comunității noastre evreiești și a sinagogii.

Pe parcurs a fost prezentată și expoziția de documente din cadrul sinagogii. Vizitatorii au fost impresionați atât de picturile din interiorul sinagogii, cât și de istoria locală.

Daniel CURIC

Roș Hașana 5786, sărbătorită cu multă dragoste

În seara zilei de 22 septembrie 2025, în jur de 30 de persoane, membri și simpatizanți ai comunității din Tecuci, și-au dat cu multă plăcere întâlnire la sinagoga din localitate pentru a sărbători sosirea noului an evreiesc. A fost un bun prilej de revedere a multor prieteni și o ocazie de a se face un bilanț al realizărilor din anul ce a trecut și un plan pentru cel viitor.

Manifestarea a fost deschisă de subsemnatul care, după ce am vorbit despre semnificația acestei sărbători, am oferit cuvântul distinsului invitat,

membru simpatizant al comunității, prof. univ. ing. Alexandru Dimitrescu, un bun cunosător al istoriei și al tradițiilor iudaice, care a făcut o prezentare argumentată cu citate din Tora și din alte lucrări biblice, cu referire la momentul aniversar.

Au fost de față reprezentanți ai Muzeului din localitate și ai Casei de cultură locală, de apreciat fiind și discursul prof. Pavel Virgil care a amintit de bunele relații avute cu profesorii

evrei, cu elevii și, în mod deosebit, cu persoane și familii cu care a viețuit în concordie și bună stare o lungă perioadă din viața sa care continuă și în prezent.

Au urmat momente de destindere cu împărtășirea mulțumirii de către cei prezenți pentru participarea la această manifestare, toate acestea desfășurându-se în jurul unei mese atent organizate de conducerea comunității, cu sprijinul substanțial al FCER.

La masa festivă au fost servite produse tradiționale, nelipsind miele și merele, în felul acesta respectând tradiția care spune că anul care sosește să fie un an cât mai dulce.

Pe tot parcursul întâlnirii a domnit o atmosferă plăcută, iar la finalul serii toți cei prezenți și-au manifestat dorința unei noi revederi la fel de bine organizate, care să-i bucure pe toți participanții.

Iancu AIZIC,
președintele CE Tecuci

Nataly Oryon & Friends, un concert memorabil

Recent am trăit cu toții o experiență muzicală unică, în cadrul Festivalului Ars Sacra. Concertul susținut de Nataly Oryon & Friends la Sinagoga Mare a cucerit nenumărate inimi prin vocea de poveste a lui Nataly și prin repertoriul din vasta comoară muzicală mediteraneană.

Nataly Oryon este una dintre personalitățile de excepție, iar melodii interpretate sunt o combinație

dolină), Nimrod Ben Natan (chitară) și Ivan Ceresnjes (percuție).

Concertul a fost o veritabilă călătore-

rie muzicală în greacă, ladino, ebraică și în alte limbi mediteraneene, evocând atmosfera vibrantă a Salonului evreiesc de la începutul secolului 20, cunoscut odinioară drept Ierusalimul Balcanilor.

Născută și crescută în Ierusalim, Nataly este o persoană care a știut întotdeauna că își va dedica viața muzicii. A ales de la o vârstă fragedă să studieze muzica autodidact, găsindu-și propriul drum în acest domeniu. A studiat stiluri muzicale din întreaga lume, diverse limbi, tehnici vocale, compoziție și aranjamente muzicale și și-a creat un limbaj unic ca artistă creativă.

Nataly consideră că este datoria ei, ca tânără artistă, să păstreze muzica tradițională și să o mențină vie, alături de crearea de muzică nouă și originală.

Tiberiu BARUCH,
președintele CE Sibiu

COMUNITĂȚI

Însemnări harghitene

Gheorgheni, Ziua Holocaustului: lecție de istorie într-un loc al memoriei

În săptămâna în care România a comemorat Ziua Holocaustului, elevii claselor a XI-a de la Liceul teoretic „Salamon Ernő”, care studiază disciplina „Istoria evreilor.

Holocaustul”, au participat la o lecție specială, ținută în cursul celor cinci zile ale săptămânii, într-un cadru cu o profundă semnificație istorică și emoțională: Sinagoga din Gheorgheni.

Inițiativa i-a aparținut profesorului de istorie Csörgő Tibor care a dorit ca elevii să înțeleagă nu doar fapte istorice, ci și dimensiunea umană și morală a tragediei Holocaustului și a pierderii comunității locale evreiești în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Sinagoga, monument istoric, adăpostește sute de tăblițe de marmură pe care sunt gravate numele a peste 900 de victime ale Holocaustului din comunitatea locală.

Sinagoga merită o atenție națională / internațională pentru renovare și consolidare, având în vedere că are deja proiectul tehnic aprobat cu toate avizele pentru demararea lucrărilor. Profesorul le-a vorbit elevilor despre evenimentele petrecute în România și în Ardealul de Nord în timpul războiului, despre soarta evreilor din localitate (3-5 mai 1944) și despre semnificația zilei de 9 octombrie 1941.

Miercurea Ciuc: pietrele amintirii. Comemorare, recunoștință și mulțumiri

Pe 9 octombrie 2025, cu prilejul Zilei Naționale de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România, în cimitirul evreiesc din Miercurea Ciuc a avut loc o comemorare dedicată victimelor evreiești din comunitatea locală.

Evenimentul a fost precedat în cursul lunii septembrie de o amplă acțiune de restaurare și îngrijire a cimitirului evreiesc, realizată prin inițiativa insistență a lui Katy Goldemberg din Israel, originară din localitate. Ea a reușit să obțină sprijinul Primăriei din Miercurea Ciuc, în frunte cu viceprimarul Bors Béla. Lucrările de reșezare a monumentelor funerare căzute și renovarea monumentului dedicat victimelor Holocaustului au fost efectuate de echipa grădinăriei primăriei din fonduri proprii, căreia îi adresăm și pe această cale sincere mulțumiri.

În ziua comemorării victimelor Holocaustului din România, elevii claselor a XI-a din Liceul de Arte „Nagy István” și din Liceul Tehnologic „Joannes Károni” din localitate au adus un omagiu prin recitări în memoria foștilor cetățeni evrei ai orașului. Cei prezenți au depus pietre cu mesajul „Nu îi vom uita” la locul comemorativ ce poartă numele celor 314 victime locale.

Prin aceste acțiuni, comunitatea din Miercurea Ciuc demonstrează că memoria trecutului rămâne vie și că respectul față de istorie și umanitate trebuie transmis tinerei generații.

Géza GELLER

Îmbătrânirea activă, apartenența la o mare familie, bucuria de a trăi

Despre Ziua Vârșnicului, cu directoarea DASM, dr. Mona Bejan

Ziua Vârșnicului este legiferată în Decalog. „Respectă pe tatăl tău și pe mama ta” sunt primele cuvinte ale Poruncii a cincea. La noi, unde populația evreiască este, majoritar, de vârstă a treia, Ziua Vârșnicului este în fiecare zi pentru cei din DASM, FCER. Dar ziua specială, 1 octombrie, a fost instituită pe plan internațional de ONU în 1990 și pusă în practică din 1 octombrie 1991.

„Activități de socializare dedicate seniorilor la centrele comunitare evreiești, centrele de zi, se desfășoară săptămânal la București, Timișoara, Oradea, Cluj și în alte comunități active. Nu mai puțin importante sunt acțiunile sociale, culturale, de întreținere a tonusului pozitiv în atitudinea față de viață a rezidenților de la Căminul pentru vârstnici «Amalia și Șef-Rabin dr. Moses Rosen»”, accentuează directoarea DASM, dr. Mona Bejan. „Aceste programe nu ar putea ființa fără sprijinul financiar al FCER – mulțumiri se cuvin președintelui Silviu Vexler și vicepreședintelui Ovidiu Bănescu, pentru sprijinul constant și deosebit de important acordat DASM – și fără ajutorul Jointului – mulțumiri directorului Joint pentru România, de aproape 20 de ani, Israel Sabag, pentru suportul acordat activității de asistență socială.”

– Cum a fost sărbătorită anul acesta Ziua Vârșnicului în comunitățile amintite?

– În unele cazuri se îmbină activități instructive cu cele gastronomice. La Timișoara, de pildă, seniorii au vizitat o expoziție de pictură la Muzeul de Artă, urmată de un prânz la Restaurantul Casa Bunicii. Rolul important al bunicilor a fost subliniat la întâlniri din timpul sărbătorii de Sucot și cu prilejul Programului de educație iudaică *Eshet Chayil*. La Centrul de Zi timișorean propunerile de programe sunt făcute chiar de seniori, care se și implică în realizarea lor.

În alte cazuri sunt împletite bucurii laice cu cele religioase. Spectacolul *Bungalow 21*, cu Maia Morgenstern, a fost o bucurie estetică pentru seniorii ieșeni. Participarea lor la Sinagoga Mare de Iom Kipur și de Sucot, în Suca, a însemnat o bucurie religioasă. JCC-ul și Centrul de Zi din Iași organizează periodic conferințe, matinee culturale, excursii. Unii vârstnici colaborează la revista *Prietenia*. JCC-ul și Centrul de Zi din București sunt organizatori și stimulatori

Iulia DELEANU

(Continuare în pag. 13)

AD MEA VEESRIM!

Președinți de comunități născuți în luna noiembrie

Felix Koppelman

Președintele CE Oradea, Felix Koppelman, conduce de multă vreme una dintre comunitățile cele mai de frunte din țară. Și-a format o echipă de colaboratori capabili și uniți în dorința de a menține la fel de ridicat prestigiul comunității. Corespondența din partea comunității orădene reflectă în revistă bogăția de evenimente care au loc la CE Oradea. Este o comunitate cu potențial uman de calitate, asigurând viața religioasă, culturală, grija pentru oameni și patrimoniul sacru.

Ivan Schnabel

Președintele CE Reșița, Ivan Schnabel, pune în lumină faptul că, dacă există voință și perseverență, o comunitate mică poate avea realizări notabile. Marcarea sărbătorilor iudaice, organizarea de manifestări socioculturale cu participare majoritară a membrilor și a prietenilor comunității, bunele relații cu autoritățile locale, promovarea bunei înțelegeri interetnice și interconfesionale sunt merite ale președintelui Ivan Schnabel și ale colaboratorilor săi.

Adrian Besa

Președintele CE Satu Mare, Adrian Besa, se remarcă prin spirit de inițiativă, energie, știință-artă de a atrage oamenii spre comunitate. Cu fiecare relatare trimisă *Realității evreiești*, atrage atenția asupra acțiunilor organizate în comunitate, îmbinând elementul educativ cu cel de relaxare. Cîstește în fiecare an memoria Holocaustului. Sunt respectate sărbătorile evreiești, sunt celebrați în cadru comunitar aniversarii lunilor anului. Are grijă de cimitirele din localitățile unde nu mai trăiesc evrei.

David Lieberman

Președintele CE Sighetu Marmației, David Lieberman, este conștient de faptul că Sighetul, orașul natal al lui Elie Wiesel, merită să fie, sub raport comunitar, demn de concetățeanul său ilustru. În prezent, comunitatea este mult diminuată, ca urmare în principal a deportărilor în lagărele naziste din anii Holocaustului. Grijă pentru asistați și pentru patrimoniul sacru, mai ales pentru numeroasele cimitire din locuri rămase fără evrei, sunt constante ale preocupărilor lui.

Fredi Goldenberg

Președintele CE Botoșani, Fredi Goldenberg, conduce una dintre cele mai puternice comunități din țară. Când a fost ales, a știut că-i revine o mare răspundere: să fie demn de înaintași: spirituali, rabini vestiți; și laici, intelectuali evrei români de prim rang, repere ale culturii românești. Să aibă grijă de vârstnici, singuri, cu probleme de sănătate, și de patrimoniul sacru. Cu ajutorul FCER, al Jointului, al oficialităților locale, o face cu pricepere, energie și experiență, cu adânc devotament comunitar.

Herman Iosif Rosner

Responsabilul de obște din Sf. Gheorghe, Herman Iosif Rosner, s-a dovedit a fi unul dintre cei mai activi lideri de obște și om al cetății, laureat de curând cu distincția Pro Urbe pentru merite profesionale și comunitare. Destoinic manager, a știut și știe să cultive bune relații cu autoritățile locale, cu filiale ale unor instituții de puternic interes pentru dezvoltarea urbei, de pildă cu Camera de Comerț și Industrie a României, cîstește cum se cuvine memoria victimelor Holocaustului.

Gherghina Negru

Responsabila de obște din Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Gherghina Negru, are grijă de patrimoniul sacru al unei comunități cândva înfloritoare, mai ales în anii interbelici. Evreii din Câmpulung Moldovenesc au fost deportați în Transnistria. Majoritatea supraviețuitorilor au imigrat în Israel, au făcut aliya în primii ani ai instaurării totalitarismului. Dar, pentru puținii rămași, bătrâni, bolnavi, singuri, ceea ce face azi responsabila de obște Gherghina Negru merită toată prețuirea.

” Pentru ca viața evreiască să se desfășoare normal, se implică toți membrii comunității ”

Interviu cu **ROBERT STEINMETZ**, președintele CE Fălticeni

Față-n față!

– Cum v-ați apropiat de comunitate și ce v-a determinat să candidați la poziția de președinte al comunității dumneavoastră?

– Foarte bun cuvântul *apropiat*. De copil, pe lângă sărbători, când mergeam la sinagogă cu familia, mă bucuram să-l însoțesc pe tata, care era medicul comunității, acasă la cei pe care-i avea în grijă. Intram în atmosfera de zi cu zi a familiilor evreiești. De atunci a început apropierea mea de grijile, necazurile și bucuriile lor. În ceea ce privește candidatura la președinția comunității, să știți că a trecut un timp cam mare de reflecție, din cauza opiniilor celor mai de încredere sfătuitoari ai mei, tata și bunicul care locuia la Suceava, dornici mai mult să mă ferească de eventuale dificultăți: „Ce-ți trebuie bătaie de cap? Tu, dacă te implici în ceva, te implici total!” Dar îi contrazicea chiar propriul lor exemplu de membri activi ai comunității. Asta a fost hotărâtor.

– Ce vechime are comunitatea, cum a evoluat, care i-au fost meta-morfozele?

– Punct de reper este o piatră funerară din cimitirul vechi, acum închis, care datează din 1780. Conform monografiei lui Artur Gorovei, dedicată Fălticeniului, comunitatea evreiască

că este responsabilă de întemeierea orașului. Evreii s-au stabilit aici cu aprobarea domnitorului Constantin Moruzi, în 1780. Și chiar înainte, în 1772, este atestat, scrie Gorovei, un contract între moșierul Ioniță Bașotă și trei frați evrei pentru acordare de teren în vederea construirii unei sinagogi. Faptul indică existența unei comunități care, în timp, și-a pus amprenta aproape asupra tuturor domeniilor de activitate ale urbei, de la educație și comerț până la medicină și meșteșuguri. La recensământul din 1919, populația evreiască reprezenta 63-64% din totalul locuitorilor orașului. Acest procent ridicat de populație evreiască a însemnat și un număr important de jertfe ale soldaților evrei pe front în Primul Război Mondial, fără să fi avut cetățenie română. Un monument în cimitir amintește de jertfa lor. După venirea la putere a guvernului Goga-Cuza, în 1937, au început persecuțiile antievreiești prin invalidarea cetățeniei române acordate evreilor după Primul Război Mondial; au continuat în timpul guvernului Gigurtu, 4 iulie - 4 septembrie 1940; au fost accentuate după proclamarea statutului național legionar, din septembrie același an; și ulterior sub dictatura antonesciană, 1941-1944: confiscarea proprietăților evreiești, exmatricularea elevilor și a profesorilor evrei din învățământul de stat, darea afară a angajaților evrei din instituțiile statului, purtarea stelei galbene, înființarea unui lagăr de concentrare pentru bărbații evrei din Fălticeni și împrejurimi, respectiv localitățile Lespezi și Liteni, deportări în Transnistria. După război, în 1947, populația evreiască număra 4.700 de locuitori, dar, începând din 1950, valurile succesive de aliaj au făcut ca numărul acesta să scadă dramatic. În prezent, aidoma multor comunități din țară, am rămas puțini. Pentru ca viața comunitară să se desfășoare normal, se implică toți

membrii comunității, cu un plus din partea comitetului de conducere și a soției mele.

– Într-una dintre vizitele în comunitatea dumneavoastră am admirat Sinagoga Mare, una dintre cele mai frumoase din țară, dar m-a mâhnit eroziunea în timp a edificiului. Știu, din alte convorbiri cu dumneavoastră, cât de mult doriți să trăiți clipa reabilitării ei. Care îi este istoricul și în ce stadiu vă aflați cu procesul de reabilitare?

– Într-una dintre cărțile sale, șef-rabinul Moses Rosen, care a trăit o bună bucată din viață la Fălticeni, afirma că a găsit în oraș 35 de sinagogi și case de rugăciune. Dar sinagogi erau 17. Restul erau, probabil, case de rugăciune. Sinagoga Mare, singura rămasă în picioare, are o istorie zbuciumată. A fost construită din lemn în 1795. A fost distrusă într-un incendiu. În 1852 a fost construită din piatră și cărămidă. A mai suferit avarii în timp. Reabilitarea Sinagogii Mari este, într-adevăr, dorința mea numărul unu din prima zi ca președinte. Pot să vă spun că lucrările sunt în toi, chiar dacă se desfășoară mai greoi în actualele condiții de austeritate, finanțarea fiind exclusiv din partea conducerii FCER, deocamdată.

– Ce alte direcții de acțiune ați avut și aveți în vedere?

– Grijă față de membrii comunității (președintele Robert Steinmetz este cadru medical – n.r.) și prezervarea patrimoniului sacru sunt pentru mine priorități principale. Am dorit și continui să perseverez în a scoate la lumină contribuția comunității evreiești pentru orașul nostru, prin diferite acțiuni, inclusiv în mediul online. Nu pot să spun că am obiective nerealizate, ci doar obiective cărora nu le-a venit rândul. Răspuns general valabil: lipsa banilor. Dar încercăm să facem față greutăților și să nu stăm pe loc.

– Ați avut mentori?

– Mentori e cam mult spus. Pen-

tru mine, în viața de zi cu zi, nu doar ca președinte, îmi este de real folos educația pe care am primit-o în familie și la școală.

– Apropo de educația la școală. Contracurarea antisemitismului, ajuns azi la forme de o amploare și virulență nemaicunoscute de la Holocaust încoace, a devenit imperativă. Aveți parteneriate cu conducerea de școli din oraș pentru organizarea de evenimente formatoare de convingeri umaniste?

– Școli din oraș au colaborat cu noi când au avut ore deschise și știu că sunt disponibil oricând este nevoie. Un interes aparte a apărut odată cu studierea Holocaustului ca disciplină obligatorie în școli.

– Ce credeți că trebuie făcut în prezent și cum vedeți viitorul obștii noastre?

– Trebuie continuate restaurarea sinagogilor, întreținerea clădirilor aparținând comunităților, proiectele de recuperare a memoriei, activitățile culturale. Prezența activă pe rețelele sociale a membrilor de comunități și a originarilor din locurile respective arată dorința de păstrare a amprentei evreiești în acest spațiu geografic. E ceea ce stă în puterile noastre. Pentru că, pe viitor, doar pacea și bunăstarea pot duce la menținerea identității evreiești în România.

Julia DELEANU

Nu ducem lipsă de cititori

În penuria actuală de care suferă presa scrisă, când atât tinerii, cât și chiar vârstnicii folosesc mai ales internetul pentru a se informa, renunțând la clasică tipăritură pe hârtie, la a simți mirosul unei cărți sau la

răsfoirea paginilor de ziar, cei de la *Realitatea evreiască* nu trebuie să se plângă, dimpotrivă. Așa cum arată fotografiile alăturate, nu duc lipsă de cititori și aceasta se referă la toate vâr-

stele. Este o adevărată bucurie pentru întreaga redacție *RE* că reușește să găsească subiecte de interes pentru toate generațiile. Noi, cititorii, suntem convinși că vor continua tot așa.

(I.N.)

Îmbătrânirea activă, apartenența la o mare familie, bucuria de a trăi

Despre Ziua Vârstnicului, cu directoarea DASM, dr. Mona Bejan

(Urmare din pag. 12) pentru vârstnici, care susțin expozeuri, activează în ateliere creative, participă la evenimente culturale și concursuri pe teme iudaice. Unii seniori sunt membri ai Salonului literar condus de un supraviețuitor al Holocaustului, Zigu Tauberg. De mult succes se bucură evenimentele muzicale. Un asemenea moment a fost cel derulat la 30 septembrie a.c.: o întâlnire la JCC București cu tematică de Roș Hașana, unde adâncirea cunoștințelor de iudaistică a fost întregită de recitalul tânărului pianist Dan Petre Mihălcescu. Au fost clipe de elevație sufletească.

– Este meritoriu pentru comunități în care, fără a avea JCC-uri, există voință și putință în organizarea de programe pentru vârstnici. Ce exemplu vă vine în minte?

– Comunitatea din Satu Mare. Au fost organizate pentru seniori, chiar înainte de 1 octombrie, excursii de o zi la: Sinagoga Hasidică din Sighet, orașul natal al lui Elie Wiesel, unde a

fost vizitat Muzeul care-i poartă numele, Memorialul Victimelor Comunismului, unde au fost închiși și sioniști, unii au pierit în închisoare; Sinagoga din Baia Mare. Pentru înseninarea stării de spirit a fost binevenită o scurtă plimbare cu vaporețul pe lacul Firiza.

– Înțeleg ce face DASM pentru a le da vârstnicilor sentimentul utilității. Cum intră în cotidian? Care îi este miza? Ce face DASM pentru rezidenții de la Căminul Rosen?

– Sentimentul utilității se consolidează atunci când activitățile au un scop real, au continuitate, când sarcinile care le revin organizatorilor sunt adaptate dorinței și capacității de implicare a fiecărui vârstnic. Să nu uităm că, poate, mulți seniori ar dori să participe, să fie mai activi, dar sunt limitați de starea de sănătate. Activitățile de socializare comunitară au un rol deosebit de important, fiindcă întăresc legătura vârstnicilor cu comunitatea, le întăresc sentimentul de apartenență la o mare familie, le previn marginalizarea, izolarea. Rezidenții din cămin

nu au doar o zi, ci o săptămână a lor: Săptămâna Internațională a Îmbătrânirii Active. Anul acesta ea a fost programată între 6 și 12 octombrie, cu acțiuni menite să le promoveze implicarea, să le stimuleze activitatea mentală, bucuria de a trăi. Există un club al seniorilor în cămin. Membrii săi vizionează spectacole de operă. În atelierul creativ, dinamic, din incintă, realizat de actorii Katia Pascariu și George Dunca, sunt încurajate mișcarea, expresia personală, colaborarea actori-rezidenți sub genericul „Și mai activi”. Se fac jocuri de memorie, de stimulare a atenției, exerciții cognitive sub îndrumarea psihologului din cămin. A avut loc o sesiune interactivă, susținută de asistentele sociale din cămin, axată pe importanța respectării unei vieți echilibrate, active, conectate la comunitate.

*

O zicală plină de adevăr: Cine n-are bătrâni să-și cumpere; rondo sugubă la tonul solemn al Poruncii a cincea din Decalog.

Eshet Chayil – un program de succes

În data de 5 octombrie 2025, JCC București a găzduit o nouă ediție a programului *Eshet Chayil* (O femeie de valoare), dedicat doamnelor și domnișoarelor din comunitate. Evenimentul a fost organizat de Federația Comunităților Evreiești din România, cu sprijinul JDC. Acțiunea a fost coordonată de Carmen Hannah Iovițu, directoarea Muzeului de Istorie și Cultură a Evreilor din România, care a amintit că prima mare ediție a programului *Eshet Chayil* s-a desfășurat la Timișoara, în 2010, ediții ulterioare fiind organizate de regretatele Sanda Wolf și Edith Șimșensohn, în memoria cărora a îndreptat un gând pios.

Momentul central al întâlnirii l-a constituit lansarea cărții *O listă a mamei*, de Gali Mir-Tibon, autoare israeliană care face parte din a doua generație a supraviețuitorilor din Transnistria. O surpriză a constituit-o prezența în sală a doamnei Michal Kuperman, originară din România și stabilită de mulți ani în Israel, unde este profesoară de engleză. A povestit că a cunoscut-o pe Gali Mir-Tibon la un curs ținut de autoarea cărții și a apreciat apariția, la Editura Hasefer, a prezentei ediții în limba română.

Într-un mesaj video, Gali Mir-Tibon a vorbit despre geneza romanului ei: „La sfârșitul anilor '90, o mătușă a mamei mele a venit din România în Israel, iar eu obișnuiam să o vizitez. Mi-a spus povestea ei din Holocaust. Și de fiecare dată îmi cerea să păstrez fotografiile celor doi copii ai ei: Mașa, care atunci avea 6 ani, și Benno, care

avea 4 ani. Amândoi au fost uciși în lagărul de înfometare de la Peciara, din Transnistria, în Ucraina aflată sub ocupație românească, în perioada Holocaustului.” Din motive independente de voința ei, vorbitoarea nu și-a putut respecta promisiunea, dar a onorat memoria acelei mătuși și a copiilor săi studiind subiectul Holocaustului din România și scriind un roman istoric de o mare profunzime și sensibilitate: „După ce mi-am finalizat doctoratul, am vrut să public o lucrare de cercetare, dar aceasta s-a transformat într-un roman, într-o carte de ficțiune. Deși spune o poveste adevărată, implică și istorii personale care s-au întâmplat în Transnistria în acea perioadă. Acest roman ridică problema vinovăției și a responsabilității, atât din punctul de vedere al liderilor

evrei ai ghetourilor din Transnistria, cât și al conducerii regimului fascist din România, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Romanul spune povestea a cinci mame care se luptă cu foamea și cu frigul. Totodată, descrie relațiile dintre părinți și copii în condiții extrem de dure și ridică problema ce ar face o mamă pentru a-și salva copiii. Cred că această problemă este relevantă și în zilele noastre, în condițiile în care în Israel ne apropiem de data de 7 octombrie și știm că atâtea mame – și atâtea tați – luptă pentru a-și salva copiii. Ce ar face o mamă, ce ar face un tată pentru a-și salva copilul?”

Romanul a fost prezentat pe larg

de Sybil Benun. Ea a precizat că, deși nu se citește ușor, cartea este foarte interesantă. Explorează subiectul deportării evreilor din Moghilev în lagărele de înfometare de la Scazineț și Peciara. După război, inginerul Siegfried Jagendorf și avocatul Mihail Danilov – care au condus, pe rând, Comitetul evreiesc local – sunt anchetați cu privire la rolul lor în acele transporturi, în cadrul proceselor pentru crime împotriva umanității. Poveștile tragice ale acestor mame au fost surprinse cu acuitate în analiza vorbitoarei.

Într-un mesaj video, Peninah Zilberman, președinta Fundației Tarbut Sighet, a subliniat că *O listă a mamei* este o carte specială, care merită adusă la cunoștința cititorilor evrei și români, deopotrivă, întrucât reflectă realități din Transnistria. Remarcabile în această carte sunt curajul și spiritul de sacrificiu al mamei pentru ca măcar copiii lor să supraviețuiască.

În continuare, Carmen Hannah Iovițu a abordat tema „Tora și apa – descoperim tainele *mikve*”, pe care a aprofundat-o în urma unui curs de pregătire a tinerelor mirese evreice. Tora este precum apa, adâncă și vitală. Apa este memorie și cunoaștere; este necesară pentru supraviețuire și are o putere transformatoare. Una dintre cele mai importante obligații ale femeii este puritatea fizică și spirituală, prin cufundarea în *mikve* (baia rituală), de trei sau de șapte ori, după caz. Cu această ocazie a putut fi vizitată *mikva* de la JCC București.

După un brunch delicios, doamnele au pornit în plimbare pe malul Dâmboviței, în zona Bibliotecii Naționale. Acolo au făcut *Tashlich*, rugăciune prin care se aruncă firimituri de pâine într-o apă curgătoare, ca simbol al aruncării păcatelor în adâncurile cele mari.

Claudia BOSOI

Bait Ham, un loc atractiv pentru seniori

Simbolul Bait Ham, care înseamnă Casa Caldă, se potrivește perfect ofertei. Acest program este într-adevăr un loc primitor și atractiv pentru persoanele generației de aur. Este dedicat lor, dar nu exclusiv, deoarece poate veni oricine, indiferent de vârstă, dacă programul îl interesează.

Programul Casa Caldă, o inițiativă a Jointului, funcționează de mai mulți ani. A fost conceput ca fiind o altă formă de socializare pentru vârstnici. Multe lucruri s-au pierdut din cauza pandemiei și nu mă refer la consecințele bolii în sine. Existau până atunci două forme de Bait Ham: cea organizată la JCC și cea care se desfășura acasă la câte un asistat care se angaja să fie gazdă. Ideea care a stat la baza acestei forme a fost că, organizându-se pe cartiere, cei interesați nu trebuiau să se deplaseze până la JCC, ci la cineva care stătea aproape, la care ajungeai și pe jos. Cum și eu am fost gazdă, experiența a arătat că a fost o formă agreeată: de multe ori se adunau, și nu numai la mine, 10-12 persoane; și dacă numărul nu era mai

mare, motivul era lipsa scaunelor, respectiv a spațiului.

La ora actuală, funcționează cu succes Bait Ham de la centrul comunitar. „Este o inițiativă populară, cu destul de mulți participanți”, ne-a relatat Sofia Nagy care se ocupă, din partea JCC București, cu organizarea și cu mobilizarea participanților. „Numărul lor depinde de multe elemente, dintre care vremea joacă un rol important. Oamenii nu vin nici când este prea cald, nici când este prea frig; și e firesc, dacă luăm în considerare vârsta lor.” Tot înainte de pandemie exista la dispoziția generației a treia un microbuz care dimineața îi aducea pe participanți la întâlnirile zilnice, iar după-amiaza, la Casa Caldă, atunci când era programată activitatea.

„Ceea ce atrage cel mai mult este tematica; și de aceea încercăm să găsim subiecte variate, ne povestește Sofia Nagy de la JCC București. Un adevărat magnet este muzica. Încercăm de fiecare dată să oferim un mic program muzical și, cu ajutorul specialistei noastre, Liana Tauberg, găsim artiști valoroși, ale căror performanțe încântă publicul. Întâlnirile Bait Ham se organizează în jurul unor subiecte foarte variate, printre teme figurând multe din iudaism, Holocaust, obiceiuri religioase, evenimentele din Israel, sănătate. Aici întâmpinăm dificultăți: trebuie să găsim și teme in-

teresante, dar și persoanele care să le prezinte și care să și anime dezbaterea, deoarece aceste prelegeri sunt interesante și atractive dacă sunt interactive. Recunosc că prezența este mai mare atunci când chemăm conferențieri cunoscuți, fie din comunitate, fie din afara ei, și participanții sunt interesați să afle punctul lor de vedere. Vreau să menționez că prima întâlnire din această toamnă s-a bucurat de un număr destul de mare de participanți care au venit să o asculte pe Serena Adler, cunoscuta realizatoare de emisiuni la Radio Șalom și acum și pe site-ul propriu.”

Ca organizatoare, Sofia Nagy crede că o mână de ajutor din partea unor membri ai comunității, care, de-a lungul vieții, au mai fost implicați în astfel de activități, ar fi binevenită, ceea ce eu i-am și promis. Sunt convinsă că, mai ales după cele scrise, vom mai găsi voluntari.

Bait Ham este o altă formă de socializare pentru vârstnici, mai ales pentru cei care, din păcate, au rămas singuri. La sfârșitul programului, participanții sunt îndulciți cu câte o gustare, prilej să stea în continuare de vorbă, de multe ori evocându-și amintiri. În concluzie, se pleacă acasă după o după-amiază foarte plăcută și cu dorința de a reveni.

Eva GALAMBOS

Întâlniri de suflet cu ocazia sărbătorilor evreiești de toamnă

Joi, 11 septembrie, ambasadorul Israelului în România, Excelența Sa dr. Lior Ben Dor, aflat în prima sa vizită la Iași, a vizitat Sinagoga Mare unde s-a întâlnit cu o parte dintre membrii comunității. Președinta CE Iași, Benamina-Ides Vladcovschi, a prezentat istoria Sinagogii Mari și a comunității ieșene, după care a urmat un dialog între distinsul oaspete și cei prezenți, pe diverse teme de actualitate. Ambasadorul cu origini românești s-a declarat impresionat de cea mai veche sinagogă din România, de oraș și de ospitalitatea ieșenilor.

Apropierea Anului Nou evreiesc, Roș Hașana, a prilejuit organizarea unei frumoase activități pentru cei mai mici membri ai comunității. Cu acest prilej, copiii au aflat de la rabinul Yehoshua Aharonovitch care este semnificația sărbătorii ce marchează începutul perioadei de zece zile de pocăință și de reflecție, care culminează cu sărbătoarea de Iom Kipur, au desenat felicitări și au ascultat lucruri interesante despre simbolurile sărbătorii: șofarul, rodia, mărlu cu miere și *tashlich*. Și pentru că în acea zi micuțul Avi Sacagiu a împlinit frumoasa vârstă de 8 ani, copiii i-au cântat „La mulți ani” și i-au transmis urări frumoase și multe gânduri bune, iar la final au savurat un tort delicios oferit de JCC Iași.

Sinagoga Mare s-a dovedit a fi neîncăpătoare pentru cei care, cu bucurie și emoție, au dorit să participe la slujba religioasă de Roș Hașana și să asculte sunetul pătrunzător al șofarului. După ceremonia religioasă a urmat masa festivă, organizată la restaurantul ritual al comunității, unde au fost servite mâncăruri specifice sărbătorii, dintre care nu au lipsit tradiționalele *honeikleikeh*, rodiile și merele cu miere, pentru un an nou foarte dulce.

A treia dintre marile sărbători evreiești de toamnă, Sucot, Sărbătoarea Corturilor, a prilejuit organizarea evenimentului Sucotul Copiilor care a adus împreună copii și părinți în suca construită în curtea comunității. Rabinul Yehoshua Aharonovitch le-a vorbit copiilor despre originea și simbolurile acestei sărbători care celebrează pibegia evreilor prin deșert în timpul Exodului. Apoi copiii au confecționat ornamente cu imagini specifice sărbătorii, cu care au împodobit suca.

Câteva zeci de membri ai comunității au participat în suca la celebrarea sărbătorii de Sucot. Rabinul Yehoshua Aharonovitch a rostit binecuvântarea celor patru specii de plante, *Arbaat Haminim*: etrog (chitra), lulav (palmier), hadas (dafin) și haarava (salcie), socotite un simbol al unității în diversitate a poporului lui Israel și al egalității între oameni, și a urat tuturor Șana Tova, un an rodnic și dulce.

Silvian SEGAL

CENTRUL PENTRU STUDIUL ISTORIEI EVREILOR DIN ROMÂNIA „WILHELM FILDERMAN” AL FCER-CM

Istorii de pe strada Mămulari

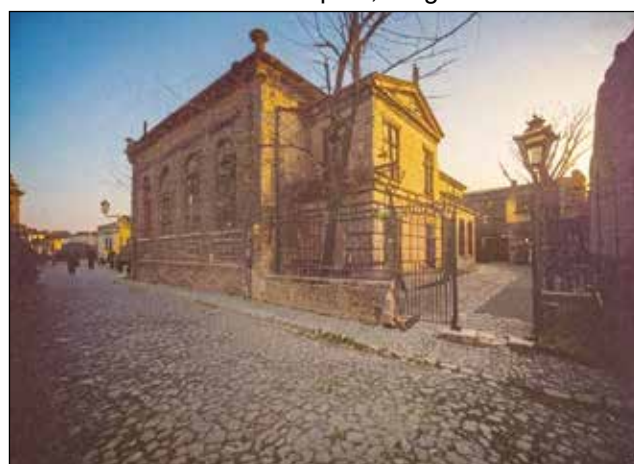
Vechea sinagogă mare a croitorilor, dărâmată în 1909. Pe același loc s-a reconstruit în 1910 Templul Unirea Sfântă din strada Mămulari. Cartea „Templul «Unirea Sfântă» din București (1836-1936). Monografie istorică publicată cu prilejul sărbătoririi centenarului enoriei”, de dr. M.A. Halevy; f.e., București, 1937.

La 1900, un incendiu s-a petrecut pe stradă, la numărul 17, unde locuia avocatul Constantin Măcescu, unul dintre puținii locuitori români ai străzii, alături de o serie de chiriași evrei. În scurtul reportaj senzațional „Marele incendiu din strada Mămulari” se arată: „Strada Mămulari este una din acelea care se văd de jur împrejurul căii Văcărești, prost pavată, murdară, nealiniată, strâmtă și formată în mare parte numai din case mici și învechite. Ea răspunde în calea Văcărești, ceva mai înainte de hala vechiturilor. Casele d-lui avocat Măcescu unde s'a întâmplat dezastul este (!) o veche și mare clădire cu două etaje, situată în mijlocul unei curți mari și norioase. Focul a provenit, după cum am mai spus-o, dintr-o cameră de jos unde locuia d-na Katz împreună cu 6 copii ai d-sale.” (Adevărul, 20 ianuarie 1900)

Pe strada Mămulari, în anii următori este un timp al reconstrucției: în 1905-1906 este reconstruită mica sinagogă A.B. Zissu (Avram Berl Zissu) la numărul 8 (inițial Fd. Sticlari 13), apoi în 1909-1910 este reconstruit Templul Unirea Sfântă la numărul 3, iar la numărul 10 se făceau lucrări de extindere în 1910 la Sinagoga Fraterna care se afla sub egida Societății de ajutor reciproc „Fraterna – pentru Cântarea Morboșilor și înmormântare” (pentru ajutor de boală și deces), societate care exista încă din 1858 (printre primele de acest fel din țară). Ulterior a devenit lăcașul de rugăciune al breslei croitorilor. În fapt, atât Unirea Sfântă, cât și Fraterna țineau de breasla croitorilor de diferite specializări, ca și altele din împrejurimi, precum cea din strada Olteni (Unirea Fraterna – Templul Croitorilor de

confecții gata, 1866, 1885) ceea ce ne arată că întreaga zonă se specializase în ramuri legate de industria textilă.

O căutare a istoriei străzii în presă arată multe falimente, chemări în judecată, divorțuri sau anunțuri de dote și contracte de căsătorie anunțate oficial în Monitorul Oficial. Era o lume de mici negustori din care ambulanții, mămularii de odinioară, dispăruseră. Cele trei sinagogi existente conturează ideea unui cartier compact, religi-

os, dar nu foarte bogat. Peste toate rămâne constantă calitatea proastă a pavajelor, reclamată și la 1900 și la 1911 și la 1938 în ziarile vremii. Ziarul antisemit *Porunca Vremii* relatează în 1938 că, după o anchetă întreprinsă de guvernul Goga-Cuza despre starea pavajelor în București, pavajului care fusese instalat de o firmă „evreiască” (antreprenorul se numea Moșeanu) pe strada Mămulari a dispărut (!). „Dar mare a fost surpriza d-lui inspector general administrativ Pretorian, primarul delegat, când, făcând o vizită de verificare la fața locului, a găsit strada Mămulari complet depavată.

Corpul delict, pavagiul, fusese furat în întregime în timpul nopții.”

De la controalele pavajelor, legionarii și simpatizanții lor trec la „controalele” sinagogilor și caselor încă din 17 noiembrie 1940 când sparg geamuri și vitralii și la Fraterna și la Unirea Sfântă, dar mai ales în timpul pogromului din ianuarie 1941. Este o încercare de replicare a Kristallnacht, cu toate elementele implicate de violență simbolică și demonstrativă, care ilustrau perfect legislația rasială și arătau că acești oameni nu mai aveau protecția nimănui. Aceste zile de violențe au o componentă antisemită dominantă și ținesc locuri simbol: sinagogi pentru devastări, desacralizarea sulturilor sfinte, jefuirea obiectelor de cult, arestarea și asasinarea credincioșilor.

Dar această lume a evreilor religioși rămâne încă aici pentru o perioadă.

O interesantă evocare face, în 1979, regretatul reporter Marius Mircu (1909-2008), asupra traseului sentimental și a adreselor care l-au însoțit pe scriitor de-a lungul vieții sale în București:

„Nu întâmplător l-am căutat pe I. Peltz la sinagogă, la o anumită sinagogă. E una la câțiva pași de Calea Văcărești (nici nu se putea altfel), pe strada Mămulari (în trecut avea intrarea prin Fundătura Sticlari), strivită între cele două temple impozante: unul alături (Fraterna) altul peste drum (Unirea Sfântă – actualul muzeu evreiesc) într-un cartier cu multe sinagogi arătoase.

Sinagoga Avram Berl Zissu (fondată în 1865, cu doi ani înainte de Templul Coral) este, se spune, cea mai veche sinagogă ortodoxă din București (se are în vedere clădirea, pentru că sinagogi au fost și mai îna-

inte).

În fiecare dimineață de sâmbătă – de aproape șaptezeci de ani – și la fiecare sărbătoare îl găsești acolo, în primul șir de bănci, cu tales și sidur, pe I. Peltz. Vine în mod regulat de când, la unsprezece ani, a început să spună Kadiș [rugăciunea pentru morți] după mama sa și n-a lipsit decât când a fost prea serios bolnav ori a avut, cum spune, un cunoscut «accident biografic». Altădată sinagoga era plină, arhiplină, ceea ce nu mai e cazul în anii din urmă; dar I. Peltz vine mai departe și își propune să vină încă multă vreme.

– Câtă vreme va rezista... sinagoga!” (*Revista Cultului Mozaic*, 1979)

O parte a străzii a fost complet demolată în 1985, împreună cu case și două sinagogi, iar cealaltă parte a străzii supraviețuiește până astăzi. Practic, jumătate de stradă este legată de interbelic și cealaltă jumătate este brutalism socialist. Este o insulă de case vechi, înconjurată sau mascată de blocuri comuniste, similar cu alte cazuri ale unor supraviețuiri obținute cu mari eforturi diplomatice, ca și în cazul Sinagogii Mari.

Această stradă micuță este, în fapt, inima cartierului evreiesc, locul salvării memoriei prin existența muzeului comunității.

Anca TUDORANCEA

Hannah Arendt, 50 de ani de la moarte

Evreitatea filozofului, politologului, jurnalistului, profesorului Hannah Arendt, stinsă din viață acum 50 de ani, trebuie înțeleasă prin prisma Haskalei, mișcare filozofică, născută în Vest, de integrare a evreilor în societățile în care trăiesc, cu consecințe pozitive (aport spiritual considerabil) și negative (convertirea, ca pașaport pentru acceptare socială). Evreii germani erau, poate, cei mai emancipați din Europa. Educația Hannei în familie nu făcea excepție.

Tânăra se remarcă prin înclinații precoce pentru limbi clasice și moderne, filozofie, literatură. Studiază filozofia la Universitatea din Marburg, este fascinată de prelegerile lui Heidegger, fascinație transformată rapid în dragoste. Doctoratul și-l va da însă la Heidelberg, în 1929, cu Jaspers. Îndepărtare silită de Elfride, soția lui Heidegger, înscris în partidul nazist.

Hannei îi este dat să înfrunte vremuri întunecate: marea criză economică mondială (1929-1939); nazismul, alimentat de criză. Pentru evreii germani vine momentul treziei. Într-o dispută cu Jaspers, cu soție evreică și dosar vulnerabil (nu putea fi bănuț de simpatii pronaziste), definind identitatea prin apartenența la limbă și cultură (germană), Hannah Arendt susține că evreitatea prevalează. O face în context socio-politic.

Ca evreică, îi este barat accesul în lumea universitară. În 1933, imediat după venirea lui Hitler la putere, evreii pierd drepturile civile. Hannah

Julia DELEANU
(Continuare în pag. 24)

Legile rasiale de la Nürnberg, la 90 de ani distanță

Comemorarea a 90 de ani de la promulgarea legilor rasiale de la Nürnberg, prin care evreii germani își pierdeau drepturile cetățenești, fundamentând Holocaustul, rezonază în prezent mai puternic decât același popas comemorativ din deceniile anterioare, fiindcă generațiile de după război nu au cunoscut antisemitismul global de acum.

Nu trebuie omis nici reversul medaliei: împlinirea a 80 de ani de la procesele celor mai importanți criminali de război, desfășurate în același Nürnberg, unde Tribunalul Militar Internațional i-a judecat și condamnat. Crimele împotriva umanității nu se prescriu, a fost legiferarea din concluzii.

În urmă cu zece ani, procesele de la Nürnberg au fost marcate printr-un simpozion, sub genericul Marșul Internațional al Vieții, organizat de Fundația Israel pentru Totdeauna și de Centrul Raul Wallenberg pentru Drepturile Omului. La simpozion au participat miniștri de justiție din diferite țări ale lumii, cercetători în științe juridice, profesori de la Universitatea

Jagiellonă din Cracovia, locul evenimentului. Participanții la Marșul Internațional al Vieții au sintetizat lucrările simpozionului într-o Declarație în 12 puncte, numită Never Again. Nu a fost o formulă conjuncturală. În acest răstimp, numeroase guverne au adoptat definiția de lucru pentru antisemitism formulată de Alianța Internațională pentru Rememorarea Holocaustului (IHRA). Educația privind istoria Holocaustului a fost aplicată în învățământul preuniversitar din diverse state, inclusiv în România. Au fost parcurse trepte de normalizare a relațiilor dintre Israel și unele țări arabe prin Acordurile Abraham.

Și totuși, în același interval de timp, au existat focare de ură și violență, întreținute de extremismul islamic, asupra cărora atrăgea atenția, premonitoriu, cu prilejul atâtor comemorări de Ziua Națională a Holocaustului în România, dr. ing. Liviu Beris z.l., pe atunci președinte al Asociației Evreilor din România Victime ale Holocaustului (AERVH).

Azi, ideile avansate de regretatul om de știință, supraviețuitor al Holo-

caustului, sunt reformulate în instituții statale ale lumii. „Holocaustul nu a început prin camerele de gazare – s-a afirmat, de pildă, la Curtea Supremă de Justiție din Canada –, a început prin cuvinte.” Rețelele sociale amplifică azi „discursul urii” creând „antisemitism viral”. Cuvintele care dezumanizează sunt urmate de fapte. De la întruniri politice la violențe stradale, de la calomniile răspândite pe social media la manifestații de ură și violență în campusuri universitare. O lecție neînvățată: „Ceea ce începe cu evreii nu se termină cu evreii.”

Atacurile barbare ale teroristilor Hamas în sudul Israelului, la 7 octombrie 2023, care au provocat războiul din Gaza, sunt salutate. Terorismul este glorificat.

Legile rasiale de la Nürnberg și-au avut corespondent în țări aliate cu Germania nazistă: Italia, Ungaria, România, Slovacia, Franța, Croația.

În fața amenințărilor actuale împotriva umanității, democrațiile lumii au dator să acționeze cu energie și rapiditate sporite.

Julia DELEANU

Pentru generațiile viitoare

Publicat la Editura Hasefer, tradus din franceză de David Aron, cu un studiu introductiv de Cristian Pîrvulescu și o postfață de Dan Arbib, *Pentru generațiile viitoare*, de Simone Veil, este un text profetic, intim și totodată politic, absolut esențial.

Înainte de a deveni o personalitate a vieții politice franceze și europene, membra Consiliului Constituțional, prima femeie secretar al Consiliului Superior al Magistraturii, ministrul sănătății și prima femeie președintă a Parlamentului European, laureată a premiului Charlemagne în semn de recunoaștere a contribuției sale la unitatea europeană, Simone Veil a fost arestată la vârsta de 16 ani la Nisa, împreună cu familia sa, pe 30 martie 1944. A fost deportată la Auschwitz pe 13 aprilie, printre 1.500 de evrei, și și-a pierdut părinții și fratele în Holocaust. „Călătoria a durat două zile și jumătate, din zorii zilei de 13 aprilie până în seara de 15 aprilie, la Auschwitz-Birkenau. Este una dintre datele pe care nu le voi uita niciodată, alături de 18 ianuarie 1945, ziua în care am părăsit Auschwitzul, și de 23 mai 1945, ziua în care ne-am întors în Franța. Acestea sunt reperele vieții mele. Ele rămân atașate de ființa mea cea mai intimă, precum tatuaajul cu numărul 78651 de pe brațul stâng. Pentru totdeauna, ele sunt semnele de neșters a ceea ce am trăit.” (Simone Veil)

Cu ocazia conferinței organizate pentru a marca a șazecea aniversare a eliberării lagărelor de exterminare, *Pentru generațiile viitoare* constituie un adevărat discurs adresat tinerilor în care sunt evocate memoria Shoahului și transmiterea acesteia către noile generații, soarta copiilor ascunși, reconcilierea și unitatea europeană, rolul ficțiunii și al tineretului în a nu uita niciodată tragediile trecutului. Un document și o mărturie excepționale.

Odată eliberată, rezistența Simonei Veil va însemna să depună mărturie. Una dintre cele mai importante

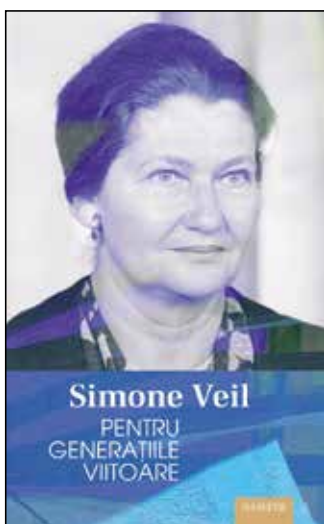
lecții pentru generațiile viitoare mi se pare a depune mărturie. Mărturia este, în final, o contribuție la victorie. Simpla supraviețuire este o victorie a spiritului uman. Totodată, a depune mărturie înseamnă a salva o persoană dragă, un gest de înviere, de renaștere,

o victorie asupra barbariei. De ce să depună mărturie? Pentru a nu-i lăsa în pace pe călăi și a striga după dreptate, pentru a fixa în mintea oamenilor o idee mai exactă despre umanitate și demnitate. Și poate și mai presus de toate, „pentru că a depune mărturie înseamnă a vorbi în numele celor care, morți în deportare, nu mai pot vorbi. (...) numai victimele prezente pot depune mărturie în numele victimelor absente; și poate tocmai de aceea mărturia este cea mai prețioasă”.

Altă lecție prețioasă asupra căreia merită să medităm este înțelegerea, o cerință exprimată de Simone Veil în toate discursurile: „Prefer noțiunea de datorie față de istorie, datorie de a reflecta, care implică, evident, munca asupra memoriei, istoriei și reflecției.” Trebuie să avem cunoștințele corecte: nimic nu trebuie denaturat, nimic nu trebuie exagerat, nimic nu trebuie subestimat. Amintirea este utilă dacă promite generațiilor viitoare o lume mai bună, iar memoria are sens doar dacă contribuie la modelarea viitorului: „Am fost convinși că, dacă cei care au învins în 1945 nu reușesc să ajungă la o reconciliere rapidă și deplină cu Germania, rănilor unei Europe deja sfâșiate între Est și Vest nu se vor vindeca niciodată, iar lumea se va îndrepta către un alt conflict care ar fi chiar mai devastator decât celelalte.”

Militantă ferventă pentru integrarea europeană și prevenirea unor noi conflicte, Simone Veil, decedată în iunie 2017, a fost inclusă în Panteon la 1 iulie 2018, „pentru ca luptele, demnitatea și speranța ei să rămână o busolă în vremurile tulburi pe care le trăim”, declara atunci președintele Emmanuel Macron.

Edith NEGULICI

PROFIL DE SCRITOR

Raicu, între scriitori și „fabricanții de literatură”

Lecturile în viteză și graba de a înțelege, interpreta și evalua o carte îi sunt destul de suspecte lui Lucian Raicu: un critic literar ultrareflexiv. Despre el s-a spus și s-a repetat că este un critic preponderent afirmativ, „bun” cu scriitorii și produsele lor, rareori dispus la execuții simbolice. Observația e corectă, dar ea se cere acum completată prin NU-urile pe care le-a spus îndeajuns de răspicat și de frecvent. „Blândul” Raicu se dovedește nu rareori un spirit critic deloc concesiv și un ironist (un polemist) de clasă.

Pe lista lui neagră, ca să zic așa, figurează cam tot ceea ce, vorbind în numele literaturii, o trădează. Și anume: emfaza, poza, inautenticitatea, grandilocvența școlărească ori academică, dilatarea și diluarea (acestea merg bine împreună), termenii pretențioși folosiți pentru a epata și exprima prețioase, toate acele cuvinte uzate, utilizate în exces de către „fabricanții de literatură”, câte o „biată formulă” ce ar vrea să tranșeze un caz artistic complex (cum e teatrul *antiteatru* al lui Ionesco), termenii clișeizați, insuportabili lui Raicu fără ghilimele însoțitoare și recontextualizarea plus resemantizarea lor, banalitățile exasperante și scleroza limbajului, locvacitatea și facilitatea, răsfățul verbal... Și încă: morala instituționalizată și valorile expuse în vitrină, așa-numita lume bună, viața literară, cel mai adesea un infern meschin, și însăși instituția Literaturii. Manipulările, încolonările și recuperările politice, mesianismele mistificatoare, lecturile ideologic-suspicioase. Perspectiva extrem de largă a lui Lucian Raicu și câmpul lui de receptare, amplu, nu includ, ci exclud toate aceste falsificări. Norman Manea scria, pe drept cuvânt, despre incompatibilitatea criticului „cu măsluitorii de vorbe și cu puzderia de paznici și profitori ai Puterii”.

Criticul *rupe* metodic ceea ce tinde să vină de-a gata, prefabricat, clișeizat; și schimbă constant unghiurile și registrele, pentru ca apropierea de temele esențiale să nu fie ratată. Nu o culturalizare prin corecție pedagogică, în mod forțat și în notă pedantă, ci un proces deschis și cât mai firesc, o respirație naturală, o apropiere ca de la sine făcută. La contactul cu marii creatori, români și străini, scriind la „aceeași mare Carte, cartea Vieții”, Lucian Raicu se scufundă pur și simplu în lumile lor, explorându-le dimensiunile ilimitate, și asimilându-se, pe rând, cu poetici foarte diferite.

Adâncimea criticii sale, ca foraj exterior dezvoltat în parcurs interior, a fost remarcată de colegii de breaslă. Mai puțin, această mobilitate uimitoare a gândirii receptoare, o gândire ce alternează toate fazele (de la clasicismul valorilor canonice la avangardismul perturbator și dislocant) pentru a pune obiectul artistic în cea mai bună lumină. Să vedem un fragment revelator despre Nicolae Labiș, fostul coleg de la Școala de Literatură „Mihai Eminescu”, căruia i-a dedicat o carte întreagă: „Tot ce a urmat se înscrie în altă sferă, care exclude privirea din afară, interesul rece al cunoscătorului, al cercetătorului de destine literare. Într-o sferă marcată de alt tip de participare, de atenția specială ce o datoram și pe care mi-o impunea neuitatul meu prieten din anii cei mai frumoși ai vieții; prietenul asupra căruia n-am avut niciun dubiu că întruiepează destinul de mare poet.”

De la un nivel în sus, a fi scriitor este condiția suficientă pentru acest împătimit cititor.

Daniel CRISTEA-ENACHE

Lansare-simpozion, ripostă umanistă în fața unui prezent antiumanist

Secolul lui Jules Isaac – volum colectiv, coordonat de Carol Iancu

Secolul lui Jules Isaac. Prietenii, afinități, moșteniri, volum colectiv recent apărut la Editura Cerf din Paris – ce include comunicările susținute la Colocviul Internațional dedicat fondatorului Asociației de Prietenie Evreo-Creștină în Franța (AJCF), contribuitor decisiv la schimbarea de atitudine față de iudaism a Bisericii Catolice –, a fost lansat de filiala pariziană a organizației amintite.

Cartea, coordonată de profesorul Carol Iancu, membru de onoare al Academiei Române, laureat al Premiului Hubert Heilbronn 2024, conferit de AJCF, a inclus colaborări însemnate: lideri spirituali ai evreimii franceze (marele rabin Haim Korsia), oficiali (primarul orașului Montpellier, Michaël Delafosse), universitari de marcă. În public au fost profesorii universitari Maud Blanc-Haymovici, Mireille Hadas-Lebel, Perla Relkin, François van Deth; copreședinți ai AJCF-Paris Est. Lansarea a fost precedată de comunicarea-studiu, *in nuce*, a profesorului Carol Iancu, „Jules Isaac (1877-1963), un artizan al prieteniei între creștini și evrei”.

Câteva date biobibliografice semnificative: tradiție militară paternă; anii de formare marcați de prietenia cu poetul Charles Péguy, neevreu, apărător al lui Dreyfus, cofondator, împreună cu acesta, al *Cahiers de la Quinzaine*; studii strălucite de istorie și geografie la Sorbona; combatant în Primul Război Mondial și decorat pentru bravură pe front; carieră pedagogică și editorială – coautor și, ulterior, autor de cursuri de istorie (Colecția Malet-Isaac), cărți despre „originea războiului”, „probleme franco-germane după război”, „paradox asupra științei homicide și alte erezii”; poziții administrative importante – inspector general; exclus din învățământ pe criterii rasiale în 1941; refugii la Aix-en-Provence, Cervens; Royat, Berry; pierderea soției și a uneia dintre fiice, victime ale Holocaustului; scrisul – suport sufletească; carte fundamentală, *Jésus*

et Israël, „vast și riguros studiu asupra antisemitismului”, cu demontarea miturilor antisemitismului religios.

Militantismul lui Jules Isaac pentru apropierea între creștini și evrei, deschizător de drum al Declarației *Nostra Aetate*, promulgată de Conciliul Vatican II la 28 octombrie 1965, se manifestă începând cu participarea la Conferința de la Seelisberg (1947), unde prezintă Memorandumul *Despre antisemitism și mijloacele de remediere ale învățământului creștin*, ale cărui idei se regăsesc în Declarația „Cele 10 puncte de la Seelisberg”.

Următorul pas: constituirea AJCF. În 1948 apare *Jésus et Israël* cu aderență masivă printre cititorii catolici și protestanți. La nici doi ani de la Shoah, apare cartea lui Henri Daniel-Rops, *Jésus et son temps*, în care se reia mitul „deicidului”, relaționându-l cu Shoahul. Jules Isaac ripostează în revista *Europe*, unde rezumă ideile din *Jésus et Israël*: Isus a trăit și a murit ca evreu; a găsit discipoli, simpatizanți și adversari printre evrei; a fost crucificat de guvernatorul roman Pilat din Pont, Iudeea fiind subordonată Romei; diaspora evreiască a existat mult înainte de moartea lui Isus; viața religioasă evreiască în epocă era foarte intensă și de un monoteism riguros. I-au urmat alte cărți importante despre „nocivitatea antisemitismului creștin”, unele apărute la Hasefer. Demersurile la Vatican pentru reînnoire educațională care să înlocuiască „învățătura disprețului” cu „învățătura stimei” au avut ca rezultat amintita Declarație, moment de cotitură în poziția Bisericii Catolice față de evrei.

Comunicarea exhaustivă, opiniile despre viața și opera lui Jules Isaac, de mare ținută intelectuală, ale vorbitorilor au transformat lansarea într-un veritabil simpozion, răspuns umanist erudit și responsabil în fața amenințărilor prezentului.

Iulia DELEANU

Doi ani de la masacrele din 7 octombrie 2023

Complexul Educațional Lauder, în colaborare cu Ambasada Statului Israel în România, Camera de Comerț România-Israel, Universitatea de Medicină și Farmacie Carol Davila din București și Spitalul Universitar de Urgență București, a organizat la Opera Națională Română comemorarea a doi ani de la cumplitele masacre lansate de teroriștii Hamas împotriva Israelului. Intitulat „Eroism prin vocea a trei pianе”, acesta a fost un eveniment special în cadrul căruia rememorarea dramatică a ceea ce s-a întâmplat a fost înțrețesută cu un program muzical de melodii clasice și moderne.

Un aspect important, dar mai puțin cunoscut al dramaticilor evenimente din 7 octombrie, a fost scos în evidență de invitatul special, dr. Chen Kugel, președintele Institutului de Medicină Legală din Israel, martorul atrocităților inimaginabile comise în acea zi. El a avut dificilă sarcină de a identifica victimele masacrului, multe dintre ele carbonizate sau din care rămăseseră doar fărâme. Într-un dialog cu dr. Cătălin Cârstoiu, managerul Spitalului

Universitar de Urgență din București și decanul Facultății de Medicină, dr. Chen Kugel a împărtășit celor prezenți experiența și amintirile sale. Înaintea desfășurării dialogului a luat cuvântul E.S. Lior Ben Dor, ambasadorul Statului Israel la București: „7 octombrie

poate fi considerată cea mai neagră zi din istoria Israelului, când oameni nevinovați au fost omorâți, înjunghiați, torturați, arși sau luați ostatici de către teroriștii Hamas. Această zi va rămâne veșnic întipărită în memoria noastră colectivă.” Lior Ben Dor a amintit că lupta pe care o duce Israelul pentru a-și proteja cetățenii și căminul nu este un slogan, ci o realitate zilnică:

„Suntem determinați să ne apărăm țara și cetățenii și depunem în continuare toate eforturile necesare pentru a crea o realitate mai bună pentru Israel în Orientul Mijlociu.”

În continuare, dr. Chen Kugel a afirmat că experiența consecințelor celor întâmplate la 7 octombrie este o parte a modului în care medicii trebuie să acționeze în momente de criză. El a evocat scene și imagini incredibile. „Vedeam doar cadavre în fața mea. Multe erau într-o stare gravă – împușcate, înjunghiate, arse sau violente. Uneori rămăseseră doar o mică parte din corp. Acest lucru însă nu a făcut decât să-mi întărească determinarea de a le identifica pentru a le aduce un ultim omagiu. Poate că alții văd doar cadavre în fotografii, dar eu văd oameni – oameni care au avut o singură dorință: să trăiască.” Dr. Kugel a menționat imensele dificultăți legate de identificarea celor asasinați, metodele folosite, contribuția voluntarilor care au participat la această acțiune, dar și momentele dramatice când a trebuit să se întâlnească cu rudele victimelor după identificare, rude

ce speraseră până în ultima clipă că cei apropiați lor mai sunt în viață. Dr. Kugel a vorbit și despre sentimentele lui în tot timpul acestui proces, faptul că a fost profund afectat psihic și cum a încercat să facă față acestui stres. Un ajutor pentru a putea suporta acest șoc a fost muzica, a răspuns el la o întrebare a dr. Cârstoiu.

Întrebarea a fost pusă cu un scop, deoarece dr. Chen Kugel, un bun pianist, a participat la programul artistic prezentat cu această ocazie. El a interpretat, împreună cu pianistul și compozitorul israelian Gil Shohat și cu pianistul Alexandru Burcă, melodiile din program, de aceea evenimentul comemorativ s-a intitulat „Eroism prin vocea a trei pianе”. La partea muzicală au mai contribuit baritonul Alexandru Constantin și orchestra Operei Naționale din București, sub bagheta lui Daniel Jinga, un mare prieten al Israelului.

Eva GALAMBOS

Protestul a 1.200 de personalități de la Hollywood împotriva boicotului cinematografei israeliene

Peste 1.200 de personalități din industria americană de divertisment au semnat o scrisoare deschisă prin care își exprimă sprijinul față de Israel și îi condamnă pe colegii artiști pentru apelul lansat anterior de a boicota industria cinematografică israeliană care, pretind ei, „este implicată în genocidul și apartheidul” din Gaza.

La boicotul inițial de la începutul lunii septembrie au participat 4.000 de persoane și au fost specificate instituțiile culturale israeliene, inclusiv principalele festivaluri de film israeliene, ca Festivalul de Film de la Ierusalim, Festivalul de Film Internațional din Haifa, Docaviv și Cinema Sud. Scrisoarea, inițiată de grupul Film Workers for Palestine, a luat ca model acțiunea unor regizori și producători de film care au refuzat să-și prezinte creațiile în Africa de Sud în perioada când aceasta practica apartheidul.

Câteva zile mai târziu, grupul Paramount a condamnat inițiativa, devenind primul studio important care a reacționat la scrisoarea de boicot. Apoi, două săptămâni mai târziu, Creative Community For Peace (CCFP), organizație nonprofit a industriei de divertisment, împreună cu organizația Brigada, o rețea de promovare evreiască din Hollywood, au publicat o scrisoare care a respins boicotul. Printre semnatori figurează actorul și regizorul Liev Schreiber, actrițele Mayim Bialik, Debra Messing, Jennifer Jason Leigh, Lisa Edelstein, muzicianul americano-israelian Gene Simmons, scenaristul și regizorul Greg Berlanti și mulți alții.

În scrisoarea CCFP se arată că apelul pus în circulație de Film Workers for Palestine este plin de dezinformare și solicită aplicarea unei cenzuri arbitrare. „A cenzura vocile care încearcă să găsească o bază comună și să exprime umanism este un demers greșit, inefficient și o formă de pedeapsă colectivă”, subliniază CCFP.

Eva GALAMBOS

Donația pentru reconstrucția Institutului Weizmann

Corpuri din complexul prestigiosului Institut Weizmann (Rehovot) și munca de o viață a multora dintre cercetători au fost distruse de o rachetă balistică iraniană într-o singură noapte: 15 iunie 2025. Din fericire, nu au fost victime omenești. Dar volumul uriaș de muncă dispărut în bombardament trebuie reluat de la capăt. O clădire care adăpostea cercetări de zeci de ani și o altă în construcție au fost nimicite. Numeroase clădiri au fost avariate. Oficiali ai instituțiilor israeliene în drept estimează că totalul costurilor pentru reconstrucția a ceea ce a fost distrus se ridică la sute de milioane de dolari.

Evaluări de moment ale pierderilor au fost făcute de: prof. Eldad Tzahor, specialist în biologie cardiacă; biologul Jacob Hanna; dr. Tslil Ast, cercetătoare la Departamentul de Științe Biomoleculare. Munca lor și a colegilor lor de zeci de ani a fost distrusă. Echipamente foarte costisitoare au fost pulverizate. Locuințele unor cercetători din campusul institutului, așijderea.

Fundația Jack, Joseph și Morton Mandel a acționat prompt în sprijinul refacerii acestui „institut de vârf al po-

porului evreu și al Israelului”, așa cum l-a definit prof. Jehuda Reinharz, președintele Fundației care a donat 26 de milioane de dolari în contul său. „Parteneriatul nostru îndelungat evidențiază solidaritatea noastră cu cercetătorii care astfel își pot continua opera vitală pentru umanitate”, a continuat Reinharz.

Exprimându-și gratitudinea pentru ajutor, președintele Institutului Weizmann, Alen Chen, a arătat că „această contribuție generoasă va ajuta la reconstrucția a ceea ce a fost distrus, va întări infrastructura cercetărilor, pentru ca Israelul să rămână în fruntea cercetărilor științifice mondiale”.

Fundația a alocat fonduri substanțiale și pentru renașterea agriculturii din sudul Israelului, reabilitarea caselor distruse din kibbutzurile devastate la 7 octombrie 2023, ajutarea micilor întreprinzători, a studenților rezerviști în IDF, pentru tratamentul traumelor psihice, dezvoltarea programelor educaționale.

Donația întărește reziliența Israelului și rolul central al Institutului Weizmann în avansarea globală a cunoașterii.

Iulia DELEANU

Eurovision – mizele unui scandal anticipat

In plină escaladare antisemită la nivel mondial și în contextul manifestărilor transfrontaliere de protest la adresa intervenției militare în Gaza, festivalul Eurovision, care va avea loc în mai 2026 la Viena, tinde să se înscrie în suita evenimentelor artistice politizate abuziv.

De la portativ la portavoce. Pentru unele țări europene, Eurovision reprezintă un spațiu favorabil de luptă ideologică prin vizibilitatea pe care o asigură. Astfel, Spania a anunțat că se retrage din competiție în semn de protest pentru acțiunea militară din Gaza. În plus, premierul spaniol Pedro Sánchez a solicitat excluderea Israelului din Festivalul Eurovision. Pentru a alimenta și mai mult izul de scandal, Stefán Jón Hafstein, președintele consiliului de administrație al Corporației Naționale de Radiodifuziune, a urmat exemplul prim-ministrului spaniol, solicitând eliminarea Israelului. La scurt timp, Slovenia, Irlanda și Olanda au anunțat că nu vor participa dacă un reprezentant al Israelului va urca pe scenă la Viena.

Gesturi minore, efecte mari. Luând act de poziționarea reprezentanților unor guverne comunitare, dar și a unor artiști (între care și câștigătorul ediției din 2025), organizatorii

festivalului, respectiv Uniunea Europeană de Radiodifuziune (UER), au decis eliminarea imaginilor cu Yuval Raphael din videoclipul oficial al ultimei ediții Eurovision, în pofida faptului că aceasta a ocupat locul al doilea la ediția din 2025, câștigând detașat votul publicului. Miza? Excluderea dreptului legitim al muzicienilor și artiștilor evrei de a participa la acest eveniment internațional. Totul amintește de vremurile premergătoare Shoahului, când de la amenințări s-a trecut la fapte. Primele măsuri antisemite din Germania nazistă au vizat medici, juriști, avocați, profesori, artiști și sportivi care au fost excluși din viața politică, socială și economică de către naziști, pregătind astfel calea către Holocaust.

Sprijin internațional pentru participarea Israelului. În pofida atitudinii ostile a unor state UE, alte națiuni au o părere diferită și au anunțat că nu se vor alătura niciunui boicot împotriva Israelului, deoarece consideră că muzica trebuie să contribuie la apropierea popoarelor, și nu la dezinarea lor. Astfel, Gustav Lützhøft, redactor-șef al postului public de televiziune din Danemarca, a anunțat că țara sa nu va vota pentru excluderea Israelului din Eurovision, atât timp cât

statul evreu respectă regulile și statutul competiției. A precizat totodată că prezența daneză la concurs depinde de o comunitate internațională puternică, de securitate și de un cadru apolitic în marja evenimentului.

Concomitent, oficiali ai postului public australian SBS au comunicat că nu se vor afilia atitudinii Spaniei, Sloveniei, Irlandei și Olandei. De asemenea, Malta, prin reprezentanții ai Ministerului Culturii, au evidențiat că, „în pofida criticilor aduse acțiunilor guvernului israelian, Eurovision reprezintă un spațiu pentru dialog”. Norvegia, la rândul său, a declarat că postul public de televiziune NRK își dorește să participe la concursul de la Viena, exprimându-și încrederea în decizia UER privind eligibilitatea țărilor participante.

Într-o declarație recentă, directorul Eurovision, Martin Green, a menționat că organizația continuă să consulte membrii UER cu privire la modul de gestionare a tensiunilor generate de războiul dintre Israel și gruparea teroristă Hamas. O decizie oficială privind participarea Israelului la Eurovision 2026 este de așteptat să fie adoptată în luna decembrie.

E. ELIEZER

Destine întretăiate: Elena Văcărescu și Erich Salomon

O imagine puțin misterioasă prezintă o doamnă elegantă, surprinsă într-o poziție cumva nefavorabilă, privită de sub nivelul obrazului, cu capul pe spate, vorbind în fața unui aparat de înregistrare. În spate, domni absorbiți în preocupările lor. O personalitate puternică, cu un trecut tumultuos: Madame Văcărescu. Foto: Erich Salomon, 1928.

Protagonista, Elena Văcărescu, a fost la tinerețe eroina faimosului scandal „Afacerea Văcărescu”. Născută la București în 1864, vlăstar al unei străvechi familii de boieri și intelectuali ai României, fiica diplomatului Ioan Văcărescu, s-a bucurat de o educație aleasă, pentru un viitor strălucit. Talentată, încurajată, a studiat la Sorbona filozofie, estetică, artă poetică și istorie. Avea 24 de ani când a devenit domnișoara de onoare a reginei Elisabeta, romantica poetă. Un înflăcărat amor între ea și principele Ferdinand, încurajat de regină, dezaprobat de Constituție, cu amenințări de sinucidere, a produs acel scandal. „Călăii”, așa cum îi numea domnișoara Văcărescu pe miniștri, l-au forțat pe Ferdinand să aleagă: tronul României sau Elena. El a ales tronul. Ea a fost trimisă la Paris, pentru totdeauna.

Va deveni independentă și celebră, se va distinge în activitate literară și diplomatie ardentă pentru România. A fost numită membră a delegației române la Conferința de Pace de la Paris. În 1920, alături de Nicolae Titulescu, s-a numărat printre membrii

fondatori ai Ligii Națiunilor la Geneva, aceea „Tribună a păcii mondiale”, motivată de speranțe de a evita războaiele prin înțelegeri.

Conferințe, dineuri diplomatice, comisii profesionale, dezbateri literare, publicații pentru promovarea drepturilor copilului și ale femeii, toate s-au bucurat de participarea acestei doamne, niciodată absentă de la adunările Ligii.

Erich Salomon a surprins-o într-o pledoarie, singura femeie diplomat din adunare. Atmosfera oferea iluzia unui univers stabil. În acel moment s-au întretăiat două destine: ilustra doamnă care nu a putut deveni Regina României și fotograf al evreu, poreclit cu umor „Regele indiscrețiilor”.

Elena Văcărescu s-a stins din viață la Paris, în 1947. A fost adusă în 1959 la cimitirul Bellu. Activitatea ei literară, culturală, socială și diplomatică a fost prezentată și discutată în diferite lucrări și foruri. Memoriile i-au fost traduse din franceză și publicate în România, în 2023.

Erich Salomon s-a născut la Berlin, în 1886, într-o familie evreiască emancipată. Tatăl era bancher, mama provenea dintr-o familie de editori, originari din Olanda. În 1913 a obținut diploma în Drept. În Primul Război Mondial a fost încorporat în armata germană, capturat în Prima Bătălie de la Marna și a servit patru ani ca interpret în lagăre de prizonieri. După război, economia germană a fost devastată, la fel și averea familiei. Erich a lucrat la bursa de valori din Berlin, într-o fabrică de pian, apoi a înființat o companie pentru închiriere de automobile și motociclete.

În 1927 Erich Salomon a descoperit fotografia. Și-a achiziționat

un Ermanox mic, cu posibilități de funcționare în interior, utilizând lumina existentă. A stăpânit tehnica și, în 1928, a convins Editura Ullstein să-i permită fotografierea unui faimos proces penal. Cu o cameră ascunsă într-o pălărie perforată, a reușit să obțină imagini senzaționale din tribunal, de fapt interzise, care au fost publicate imediat în săptămânalul *Berliner Illustrirte Zeitung*. Din acel moment a devenit fotojurnalist pentru Ullstein și o celebritate berlineză.

Dar adevărata faimă a câștigat-o la scurt timp cu imaginea Elenei Văcărescu, la tribuna Ligii Națiunilor. Fotografia doamnei în vârstă de 64 de ani, într-o postură neobișnuită, a apărut în ediția din 15 iulie 1928 a săptămânalului, atrăgând o mare atenție. Madame Văcărescu a acceptat, probabil, publicarea, chiar dacă nu prezenta un ideal feminin.

Salomon a fost martor la conferințe politice de profil înalt, surprinzând personalități ilustre, precum Aristide Briand și Gustav Stresemann (laureați ai Premiului Nobel pentru Pace 1926), în momente private, cu gesturi naturale, pline de umor. Comportamentul și îmbrăcămintea sa, asemănarea cu invitații, i-au înlesnit intrarea în locații închise, sosind cu limuzine. Inventă trucuri pentru a camufla camera, intuia clipele-cheie ale evenimentelor. Prezența sa a fost acceptată, ba chiar așteptată.

Cu ascensiunea nazistă la putere, Ullstein Verlag a fost „arianizată”, „vândută” partidului cu 10% din valoarea estimată. Erich Salomon s-a refugiat cu soția și cu fiul cel mic, Dirk, în Olanda, la Haga. Fiul cel mare, Otto, a ajuns la Londra, și-a schimbat numele în Peter Hunter și a devenit și el fotograf.

Salomon și-a continuat activitatea ca fotojurnalist în Anglia, Franța și Elveția, până în 1938. Cu ocuparea Olandei în 1940, a depozitat negative

și printuri la Biblioteca Parlamentului Olandez și la un prieten. Apoi familia a trăit sub camuflaj. În 1943 au fost descoperiți, înțemnițați la Westerbork, deportați la Theresienstadt. În iulie 1944 au fost exterminați la Auschwitz.

În 1946, Peter Hunter (d. 2006) a recuperat lucrările. A încredințat Muzeului de Artă Modernă Berlinische Galerie 10.000 de articole: negative pe sticlă și film, tipărituri vintage și documente. A organizat expoziții și a semnat lucrări dedicate tatălui său. În prezent, multe muzee, inclusiv Metropolitan din New York, dețin colecții și expun printuri originale ale pionierului fotografiei candidă, Erich Salomon.

Ruth OREN

Remarcabila aventură a unui manuscris medieval evreiesc

După ce, timp de secole, a rămas fragmentat în trei părți, un rar manuscris de secol XV de origini evreiești portugheze și-a recăpatat integralitatea într-un demers făcut de Biblioteca Națională a Israelului.

Imaginați-vă Lisabona, capitala din vestul cel mai îndepărtat al Europei, în ultimii ani ai Evului Mediu și primii ai Renașterii. Într-un atelier micuț din Judiaria, cartierul evreiesc al orașului, un meșter stă aplecat peste o masă de lucru și muncește cu atenție la ceva. Cu o mână sigură, așterne pe pergamentul din fața lui o serie de miniaturi și caligrafii delicate: litere vechi ebraice, strălucind de la foia de aur, ornamentate cu frunze purpurii miniaturale. Răbdător, înfrumusețează cuvintele Roș Hașana, după care trece la titlul rugăciunii de Musaf. Cartea la care lucrează este Mahzorul care, după momentul expulzării evreilor din Portugalia, a ajuns în comunitatea evreiască din Siria și a fost conservat alături de faimosul Codex din Alep.

Mahzorul din Lisabona, o lucrare monumentală care cuprinde rugăciuni sefarde pentru marile sărbători și pentru cele trei festivaluri de pelerinaj din calendarul evreiesc, a fost creat în jurul anului 1496, când evreii din regiune fie erau forțați să se convertească, fie erau expulzați. Cel mai probabil, cartea de rugăciuni a fost creată de Școala din Lisabona, mișcare artistică ce a dat naștere și Bibliei din Lisabona: trei volume de o frumusețe uluitoare, care conțin toate cele 24 de cărți ale Vechiului Testament, caligrafiate de scribul Shemu'el ben Shemu'el Ibn Musa între anii 1482-1483.

„Este evident că, nici în momentele cele mai grele, comunitatea evreiască lusitană nu a renunțat la Cărțile sale: evreii au luat cu ei aceste comori culturale în următoarea țară care i-a găzduit”, a spus Haim Neria, curatorul colecției Iudaica a lui Haim și Hanna Solomon de la Biblioteca Națională a Israelului.

Scriș pe pergament, manuscrisul în format de buzunar este înfrumusețat de desene ornamentale, dantelării, motive geometrice și florale tipice miniaturilor găsite și pe alte manuscrise medievale portugheze.

Nu se știe data exactă la care acest Mahzor a fost împărțit în cele trei fragmente, dintre care primul, cel care

Irina MARKOVITS
(Continuare în pag. 22)

Iluminismul iudaic estic: context și începuturi (ep. I)

În numerele anterioare am explorat mișcarea Haskala în spațiul german, de la Moses Mendelssohn până la mișcarea Wissenschaft des Judentums. Am văzut cum intelectualii evrei din Berlin și din alte centre urbane germane au căutat să îmbine loialitatea față de tradițiile iudaice cu idealurile iluminismului european. Începând cu acest număr, ne vom îndrepta privirea spre Est, către o lume evreiască complet diferită – comunitățile din Imperiul Rus, Polonia și Lituania – unde Haskala a avut o evoluție distinctă, mult mai dramatică și, în cele din urmă, mult mai influentă pentru destinul poporului evreu modern. Până la începutul anului viitor vom discuta despre contextul, specificul și reprezentanții iluminismului iudaic răsăritean.

Pentru a înțelege specificul Haskalei în Est, trebuie să ne imaginăm cât de diferită era viața evreiască în Imperiul Rus față de Germania. Dacă în Berlin sau Hamburg evreii reprezentau mici comunități urbane care aspirau la integrare în societatea germană, în Europa de Est vorbim despre milioane de evrei care trăiau în zone special delimitate, formând o societate aproape autonomă, cu propriile instituții, limbi (idiș și ebraică) și structuri sociale. Aceste comunități (*shtetl*-uri, în idiș) erau dominate de rabinatul tradițional și de mișcarea hasidică, ce cunoștea o expansiune fără precedent în secolul al XVIII-lea. Studiul Torei și al Talmudului era centrul vieții intelectuale, iar educația seculară era privită cu suspiciune profundă, dacă nu chiar cu ostilitate declarată. Izolarea lingvistică era aproape completă: puțini evrei vorbeau limba rusă,

polonă sau lituaniană, comunicarea făcându-se în idiș pentru viața cotidiană și în ebraică pentru studiile religioase.

Administrarea acestor comunități ghetoizate era concentrată în mâinile *kahal*-ului (conducerea comunitară) și ale rabinilor care exercitau un control strict asupra tuturor aspectelor vieții comunitare. Acest sistem, deși oferea o anumită protecție față de lumea externă ostilă, crea și o rigiditate instituțională care respingea orice schimbare. Spre deosebire de spațiul german, unde presiunea pentru modernizare venea atât din interiorul comunității, cât și din exterior, în Est rezistența la schimbare era mult mai puternică (un factor fiind că, majoritatea societății, nu doar comunitățile evreiești, era refractară la modernizare).

Dacă Haskala germană își are rădăcinile în jurul anului 1780 și atinge apogeul în primele decenii ale secolului al XIX-lea, varianta estică cunoaște un progres tardiv. Primele semne ale unui iluminism iudaic estic apar abia în jurul anului 1820, iar apogeul acestuia se situează între 1840 și 1881. Această întârziere nu este accidentală: ideile iluministe au avut nevoie de timp să pătrundă în comunitățile izolate din Est, iar când au ajuns acolo, au găsit o rezistență mult mai organizată.

Anul 1881 marchează un moment crucial: pogromurile masive care au urmat asasinării țarului Alexandru al II-lea au reprezentat un șoc pentru maskilim (adeptii Haskalei). Mulți au înțeles atunci că visul integrării în societatea rusă era doar o simplă iluzie și au început să caute soluții alternative, ceea ce a dus, în cele din urmă, la nașterea mișcării sioniste. Astfel, Haskala estică are o traiectorie paradoxală: începe cu idealuri de integrare și modernizare, dar sfârșește în coagularea unei conștiințe naționale care va pune bazele fondării statului modern Israel.

Cristian VECHIU

FILOZOFIE

Sivan Ben Yishai, o voce puternică a dramaturgiei

Premieră la Târgu-Mureș, spectacol în lucru la Cluj

Sivan Ben Yishai s-a născut în 1978 și a studiat regia de teatru și scrierea dramatică la Tel Aviv și Ierusalim. Din 2012 locuiește la Berlin, scrie și regizează în teatre germane, fiind considerată una dintre cele mai interesante voci ale teatrului contemporan. Piese de ei au fost montate la Teatrul Maxim Gorki din Berlin, la Teatrul Național din Mannheim, la Münchner Kammerspiele, precum și în Helsinki, Luxemburg, Tel Aviv sau New York. În 2022 a primit Premiul Mülheim pentru piesa *Rânile sunt veșnice* și a fost desemnată Dramaturgul Anului 2022 de revista *Theater heute*. În 2023 a primit Premiul Teatral Berlin, acordat anual în cadrul festivalului Berlin Theatertreffen, juriul apreciind că dramaturga israeliană „a apărut pe firmamentul teatrului de limbă germană ca o cometă”, fiind prima dată când premiul a fost acordat unui artist care a adus o contribuție remarcabilă teatrului de limbă germană fără a scrie în limba germană. În 2024, Sivan Ben Yishai a câștigat pentru a doua oară Premiul Mülheim pentru dramaturgie.

Sivan Ben Yishai va veni în România în 2026, pentru a-și vedea textele montate în limba română, la Reactor de Creație și Experiment din Cluj-Napoca (un spectacol-lectură studențesc, cu piesa *Abuzarea scenei*) și la Teatrul Național din Târgu-Mureș, Compania Liviu Rebreanu, unde pe 9 octombrie 2025 a avut loc premiera spectacolului *Nora* de Sivan Ben Yishai (piesa având și subtitlul *Cum să faci din establishment complot*), în regia lui Bobi Pricop.

TEATRU

Mărturisind că la prima lectură a fost „efectiv năucit de tipul de scriitură din piesă, unde în partea a doua personajele nu există decât ca note de subsol, adică „pe pagini întregi sunt doar cifre: 1, 2, 3, 4... textul efectiv și personajele existând doar ca note de subsol, așa cum au rămas ele în istorie și în literatură”, regizorul Bobi Pricop spune că această versiune dinamitează piesa originală, iar „ce face Sivan Ben Yishai e mai mult decât o adaptare contemporană a piesei lui Henrik Ibsen. E un fel de act de justiție prin dramaturgie, în sensul în care nu mai privește spre personajul principal,

Nora, ci privește spre toate personajele secundare și chiar episodice, de la servitorii Norei, la toate personajele care apar doar foarte puțin în piesa lui Ibsen și care, în această piesă, se răzvrătesc împotriva Norei și cumva o ajută să înțeleagă ce înseamnă feminismul astăzi și ce înseamnă atunci când această emancipare se întâmplă real în secolul nostru, ea se întâmplă fără a lăsa pe nimeni în spate și atunci toate aceste personaje vin să ne spună că în secolul acesta nu mai e posibilă emanciparea prin exploatarea altora. Piesa are o latură destul de conceptuală, filozofică, dar, în spectacolul de la Târgu-Mureș, cred că lucrurile devin foarte concrete și ușor de înțeles. Personajele secundare își doresc să transforme establishmentul sau casa stăpânului sau casa Norei și, după ce au propagat de-a lungul istoriei un fel de traumă colectivă transmisă transgenerațional, să o transforme în compost, în ceva care să hrănească noi povești, nu să rămână închisă etanș.”

Nora este interpretată de actrița Elena Pura care compară piesa cu o „revoltă pe vapor, când echipajul se răzvrătește împotriva căpitanului și lucrurile o iau razna rău de tot. Practic, personajele de subsol preiau controlul

asupra casei, asupra stăpânilor, asupra textului și a spectacolului. Emanciparea Norei se produce în alte condiții decât în textul lui Ibsen. Ea e cumva forțată să se emancipeze sau, mai degrabă, să conștientizeze zădărnici existenței ei și cred că e fantastic cum Nora, ca personaj, acceptă că nu mai este atât de relevantă în zilele noastre și predă ștabela viitorului. Până la urmă, cred că textul nu e nici despre Nora, nici despre angajații Norei, ci despre noi, despre noi toți”.

Raluca RĂDULESCU

Procesul lui Kafka, la BukFeszt, Festivalul Teatrelor Maghiare, București

Aflat la a patra ediție și organizat în perioada 27 septembrie - 4 octombrie de Uniunea Teatrelor Maghiare (MASZIN), evenimentul dedicat promovării dialogului intercultural și susținerii diversității artistice a adus la București cele mai relevante spectacole ale stagiunii maghiare din repertoriul următoarelor teatre: Teatrul de Nord Satu Mare, trupa Harag György; Teatrul Szigligeti, trupa Szigligeti, din Oradea; Teatrul Maghiar de Stat Csiky Gergely, din Timișoara; Teatrul Tomcsa Sándor, din Odorheiu Secuiesc; Teatrul Csiki Játékszín, din Miercurea Ciuc; Teatrul Udvarter, din Târgu Secuiesc. Festivalul BukFeszt a propus un program variat, de la adaptări după marii clasici, precum Kafka, Kleist sau Zeller, până la montări contemporane, toate spectacolele fiind subtitrate în limba română.

În regia lui Marcel Bélai, spectacolul *Procesul*, al Teatrului Tomcsa Sándor din Odorheiu Secuiesc, prezentat la Teatrul Bulandra, începe cu un fragment al parabolei „În fața legii”. Un reflector scanează spațiul minimalist, apoi îl găsește pe protagonist (Tamás Jakab). În dimineața zilei în care împlinește 30 de ani, Josef K. este arestat și intră pe scenă direct într-un vis suprarealist, aparent fără sfârșit. Justiția îl urmărește pretutindeni. În acest ciudat și labirintic sistem juridic opac, K. rătăcește printre personaje suferinde, disperate, care, inexplicabil, își pun toate speranțele

de salvare în el. Cu cât încearcă mai mult să se apere, cu atât mai adânc se afundă în sistemul arbitrar și de neînțeles al tribunalului, care îl trage în jos asemenea unui vârtej. *Procesul* este povestea luptei lui Josef K. cu o birocrație absurdă, o poveste despre neputința individului în confruntarea cu sisteme imposibile de înțeles, în care omul este vinovat fără să știe de ce și este judecat fără transparență. Réka Takács și adaptarea regizorală dau romanului *Procesul* o întorsătură semnificativ mai captivantă.

Marcel Bélai abordează romanul lui Kafka cu umor absurd, amplasându-l într-un birou obișnuit, în care personajele intră și ies din scenă (uneori pe fereastră) cu mișcări, înfățișări, vorbire și comportamente ciudate, absurde. „Kafka nu este o lectură confortabilă, deși umorul este esența sa. Însă este o linie foarte subțire pe care se mișcă umorul lui Kafka: este râsul față de propria lipsă de sens, față de sine, față de propriile lupte sisifice, pe care, de fapt, și noi le reținem zi de zi. Dar el măcar poate râde de asta, poate zâmbi în fața acestor lucruri, iar acest aspect este important din perspectiva spectacolului: în ciuda tuturor preconcepțiilor negative, conform cărora Kafka creează o atmosferă apăsătoare, spectacolul se concentrează pe umorul său”, a declarat regizorul Marcel Bélai. Emoția scenică este transmisă grație muzicii (Magor Bocsárdi) care zdruncină nervii și este în strânsă legătură cu scenografia (Rebeka Hatházi) care se schimbă constant, pe măsură ce fiecare personaj populează spațiul cu obiecte noi.

Regizorul Marcel Bélai propune o abordare unică, dar totodată validă a *Procesului*, care devine astfel o confruntare cu vinovăția, dar și o explorare a nevoii umane de eliberare și salvare, într-o lume dominată de frică, abuz și nonsens.

Edith NEGULICI

Valul întunecat al urii: Roș Hașana 2025 sub semnul antisemitismului în SUA

De Roș Hașana, când sinagoga din întreaga Americă ar fi trebuit să răsună de rugăciuni, un alt sunet s-a făcut auzit: cel al sirenelor de poliție și al temerii colective. Sărbătoarea Anului Nou evreiesc, simbol al reînnoirii și reflecției spirituale, a fost umbrită de un val de incidente antisemite care s-a resimțit în mai multe orașe din Statele Unite. Pe 19 septembrie 2025, la doar trei zile înainte de începerea Roș Hașana, un incendiu a cuprins sinagoga Chabad (Charlotte County) din Punta Gorda, Florida. Ancheta poliției a arătat că focul a fost provocat intenționat, iar suspectul, Blake Richard Hoover (31 de ani), a fost arestat sub acuzația de incendiere și infracțiune de ură. Potrivit presei locale, mama acestuia le-a declarat anchetatorilor că fiul ei „urăște evreii și homosexualii” și că plănuia „să dea foc locului evreiesc de lângă vechea bibliotecă”. Din fericire, nimeni nu a fost rănit, dar spațiul dedicat studiului religios pentru copii a fost grav afectat. Comunitatea a refăcut sala respectivă în timp record, pentru a putea celebra totuși Roș Hașana, sub pază suplimentară.

Cu o săptămână înainte de sărbătoare, la Templul Sinai din Tenafly (New Jersey), un necunoscut a incendiat drapelul israelian arborat la intrarea sinagogii. Poliția locală tratează cazul drept infracțiune de ură, iar liderii comunității au cerut sprijinul FBI. „Nu e doar o bucată de material ars. E un semnal că ura nu s-a stins”, a declarat rabinul Ari Katz. Incidentul a avut loc chiar în perioada pregătirilor pentru Roș Hașana, când sinagoga aduna donații și planifica slujbele specifice.

Pe 24 septembrie, doi studenți de 18 ani au pătruns în casa frăției evreiești Zeta Beta Tau de la Syracuse University și au aruncat cu o pungă cu carne de porc în timpul cinei festive. Gestul, calificat drept act de

huliganism cu motivație religioasă, a stârnit revoltă în campus. Universitatea a reacționat imediat, condamnăm incidentul ca inacceptabil și profund antisemit și a promis că va face o anchetă suplimentară pentru a preveni pe viitor astfel de situații.

La Dartmouth College, în Hanover (New Hampshire), pe 27 septembrie 2025, un student evreu a găsit o svască desenată pe semnul său de la ușa camerei. Universitatea a anunțat că este al doilea incident antisemit din cămine în mai puțin de o săptămână. Conducerea instituției a trimis o mesaj public: „Simbolurile urii nu au loc în campusurile noastre. Comunitatea noastră își reafirmă sprijinul pentru studenții evrei în această perioadă de mari sărbători religioase.”

Pe 2 octombrie, la doar o săptămână după încheierea sărbătorii de Roș Hașana, angajații Columbia University au descoperit mesaje antisemite și simboluri naziste pe pereții Lehman Library, din clădirea dedicată studiilor internaționale. Poliția din New York a deschis o anchetă pentru a descoperi inculpații. Incidentul a avut loc în contextul unui climat tensionat, marcat de proteste pro-Palestina și reacții vehemente în campus. „Aceste mesaje nu sunt critici politice, ci expresii de ură față de evrei”, a declarat o profesoară de la Centrul pentru Studii Iudaice.

Toate aceste evenimente sunt îngrijorătoare în contextul unui an cu un record negativ în ceea ce privește antisemitismul american. Conform datelor Anti-Defamation League (ADL), anul 2024-2025 a înregistrat peste 9.300 de incidente antisemite, cel mai mare număr din istoria SUA. Peste jumătate dintre ele au fost legate de tensiunile politice privind conflictul din Fâșia Gaza. Un sondaj *Washington Post* din octombrie 2025 arată că doar 18% dintre evreii americani se simt „în mare siguranță” în spațiul public.

Cristian VECHIU

90% dintre refugiații din kibbuturile de la granița cu Gaza s-au întors acasă

Într-un raport recent dat publicității de Autoritatea Tekuma (renaștere, în ebr.) pentru repopulare, reconstrucție și dezvoltare în sudul Israelului, se arată că aproximativ 90% dintre locuitorii din așezările apropiate de Gaza, evacuați după masacrele din 7 octombrie 2023, s-au întors acasă. Evacuările s-au făcut în cel puțin 42 dintre cele 47 de comunități afectate de atacurile teroriste Hamas.

Mai mult de 2.500 de noi locuitori s-au mutat înspre partea de vest a Negevului, în primul rând la Sderot, s-a arătat în raportul Autorității Tekuma. În kibbutul Kerem Shalom, pe lângă 88% dintre locuitori, au venit și 6 familii noi, în timp ce în kibbutul Re'im s-au întors 95% dintre evacuați, căror li s-au alăturat 10 familii noi. Tendințe similare au fost constatate în kibbuturile Sufa, Nir Yitzhak, Nirim, Ein Ha Shlosa și Netiv Ha Asara.

Însă în kibbutul Nahal Oz, unde, în

timpul atacurilor din 7 octombrie 2023, au fost uciși 15 locuitori și au fost răpiți 8, s-au întors numai un sfert dintre familii, cu multe traume psihice provocate de masacre, răpiri și de războiul care a urmat, manifestate mai ales prin afectarea sănătății mentale a copiilor. În aceeași situație se află locuitorii din kibbuturile Nir Oz, Kfar Aza, Be'eri, Kissufim și Holit. Se estimează că locuitorii evacuați s-ar putea întoarce acasă prin 2027.

„Cei mai mulți locuitori s-au întors acasă să reconstruiască așezările, împreună cu noile familii”, a afirmat conducătorul Autorității Tekuma, Aviad Friedman. „Chiar și în cele mai grav afectate kibbuturi, cei care s-au întors au venit hotărâți să-și refacă locuințele, comunitățile. Noi construim nu numai pentru prezent, ci și pentru un viitor mai sigur”, a accentuat Friedman.

Începând din februarie, dintre cei 25.000 de locuitori evacuați din kibbuturile din vecinătatea Gazet, circa 85% s-au întors acasă, dar 11.000 au rămas în centrele de cazare puse la dispoziție de stat. Din iulie a.c., oficialii ai IDF au anulat ordinul prin care comunitățile de la granița cu Gaza au fost declarate zonă militară închisă și au transmis autorităților locale că refugiații se pot întoarce în siguranță acasă. (I.D.)

Or Eitan, sistemul de interceptare cu laser

Ministerul Apărării de la Ierusalim și companiile Rafael și Elbit Systems au prezentat pentru prima dată sistemul de interceptare Or Eitan, echipat cu un laser de mare putere. Este specializat în distrugerea rachetelor cu rază scurtă, a proiectilelor de artilerie și a bombelor cu mortar, precum și a vehiculelor aeriene fără pilot (drone). Sistemul este echipat cu un dispozitiv de țintire care permite o rază de acțiune îmbunătățită, de până la 10 km, o precizie ridicată și o eficiență sporită, păstrându-și avantajul unic: neutralizarea rapidă a amenințărilor cu ajutorul laserului, dar având un cost redus: aproximativ 3 dolari pentru fiecare interceptare. Or Eitan reprezintă o soluție de anihilare rapidă a amenințărilor și o alternativă net avantajoasă comparativ cu interceptorii cinetici tradiționali.

Or Eitan a trecut cu succes o serie de teste avansate în configurație operațională completă, efectuate într-un poligon de încercări din sudul țării. În timpul testelor, sistemul și-a demonstrat eficiența și a interceptat cu succes rachete, drone și mortiere. Testele s-au derulat pe parcursul câtorva săptămâni, pentru a demonstra capacitățile sistemului laser de mare putere, bazat pe o utilizare unică în lume a opticii adaptive, care permite utilizarea unui fascicul stabil, concentrat și precis.

Or Eitan va fi livrat pentru utilizare operațională deplină în cadrul Forțelor de Apărare ale Israelului până la sfârșitul anului 2025, fiind de așteptat să schimbe ecuația defensivă și să permită o interceptare precisă, rapidă și mai eficientă comparativ cu orice alt mijloc de interceptare existent.

Sistemul a fost denumit astfel în memoria ofițerului Eitan Itzhak Oster, căpitanul unității 621 de comandă de elită, specializată în combaterea războiului de gherilă, camuflaj, recunoaștere specială și intervenție directă. Acesta a căzut la datorie în 2024, la numai 22 de ani, chiar în prima zi a operațiunii Jitzei Hatzafon (Săgețile Nordului), derulată în sudul Libanului. Tatăl său, Dov Oster, este unul dintre promotorii și dezvoltatorii actualului sistem laser.

E. ELIEZER

Majoritatea francezilor nu dorește un stat palestinian

Peste 70% dintre francezi se opun gestului președintelui Emmanuel Macron de a recunoaște un stat palestinian, potrivit unui studiu care scoate în evidență o puternică opoziție publică față de această inițiativă diplomatică controversată.

Un sondaj realizat de Institutul Francez pentru Opinia Publică la cererea CRIF, principalul organism reprezentativ al evreilor francezi, a constatat că numai 29% dintre cetățenii francezi sprijină inițiativa lui Macron. Cu toate că Franța a recunoscut la Adunarea Generală a ONU crearea statului palestinian, majoritatea francezilor se opune recunoașterii imediate, iar 71% resping orice fel de recunoaștere înaintea eliberării tuturor ostajilor și predarea Hamas.

Studiul a examinat de asemenea măsura în care această inițiativă diplomatică și continuarea războiului din Gaza au alimentat explozia antisemitismului și a sentimentelor antisraeliene în Franța. Aproape 70% dintre francezi consideră incidentele antisemite drept o amenințare serioasă nu numai la adresa evreilor francezi, ci și a societății în ansamblu. Însă 19% dintre francezi consideră acceptabil să hărțuiești evrei din cauza războiului din Gaza, această cifră ajungând la 31% la categoria de vârstă 18-24

de ani.

Deși Franța a fost criticată de oficialitățile israeliene și americane, președintele Macron a respins criticile și a susținut că recunoașterea este un pas necesar pentru a contracara Hamas și pentru a aduce pace și stabilitate în regiune. El a susținut că Hamas nu a dorit niciodată soluția cu două state, fapt contrazis de declarațiile organizației teroriste care a elogiat propunerea, afirmând că este „rodul lui 7 octombrie”.

Inițiativa lui Macron a fost primită diferit de clasa politică și de instituțiile franceze. CRIF a denunțat de multe ori intenția președintelui și a numit-o eșec moral, eroare diplomatică și un pericol public, care vor exacerba antisemitismul. Inițiativa a fost criticată de partidul de extremă dreaptă a lui Marine Le Pen, dar a fost salutăată de opoziția de stânga. (E.G.)

Yemenul de Sud va adera la Acordurile Abraham

Aldarus Al-Zubaidi, președintele Consiliului Tranzitional Național al Yemenului de Sud, a declarat presei din Emiratele Arabe Unite că susține ideea celor două state atât în cazul Israelului și al Palestinei, cât și în cel al Yemenului. Un Yemen de Sud independent se va alătura Acordurilor Abraham și va stabili relații cu Israelul, a declarat Al-Zubaidi, important lider yemenit care se opune grupării Houthis. Declarațiile au fost făcute cu prilejul prezenței demnitarului yemenit la Adunarea Generală a ONU.

Al-Zubaidi, care este președintele mișcării separatiste a Yemenului de Sud și vicepreședintele guvernului antihouthi, a mai afirmat că, înaintea războiului dintre Israel și Hamas, țara

lui era pe cale de a se alătura Acordurilor Abraham. „Când vom avea statul nostru de sud, noi vom decide în mod independent și cred că vom face parte din aceste acorduri. Acordurile Abraham vor fi esențiale pentru stabilitate, dacă Gaza și Palestina își vor recâștiga drepturile.”

El și-a manifestat sprijinul pentru soluția celor două state. „Autodeterminarea este un drept. Toate popoarele au dreptul să-și decidă viitorul”, a declarat Al-Zubaidi. Yemenul de Sud a fost independent din 1967 până la unificarea din 1990 în cadrul Republicii Populare Democratice Yemen, cu regim socialist. „Acest precedent istoric înseamnă că independența Yemenului de Sud nu este neobișnuită sau imposibilă”, a mai adăugat președintele în interviul său.

(E.G.)

Peste 10.000 de militari israelieni, tratați pentru afecțiuni psihice

Departamentul de Reabilitare al Ministerului Apărării a informat că, de la începutul războiului din 7 octombrie 2023, a tratat 20.000 de militari răniți, dintre care peste jumătate sufereau de boli psihice. Dintre cei tratați la centrele de reabilitare, 56% suferă de stres posttraumatic (PTSD) și de alte afecțiuni psihice.

Potrivit ministerului, pe ansamblu, 45% dintre cei 20.000 au fost răniți, 35% suferă de PTSD și alte afecțiuni mentale și 20% suferă fiind răniți, dar și de boli psihice. Dintre cei 20.000 de militari, 64% sunt rezerviști.

Lunar, aproximativ 1.000 de militari răniți în război sunt tratați de Departamentul de Reabilitare, la care se adaugă 600 de cereri de la participanții la războaiele precedente. Luând în considerare și situația din războaiele precedente, Departamentul de Re-

abilitare se îngrijește de 87.000 de veterani răniți, inclusiv 31.000 (38%) care suferă de boli mentale. Ministerul prevede că, până în 2028, centrul va trata aproximativ 100.000, dintre care cel puțin jumătate suferă de PTSD și alte boli psihice.

Bugetul Departamentului este de 8,3 miliarde șekeli, din care 4,1 miliarde sunt destinate tratării persoanelor cu boli psihice. Perspectivele nu sunt foarte bune, deoarece lipsește personalul de specialitate. În aceste condiții, ministrul apărării, Israel Katz, și ministrul finanțelor, Bezalel Smotrich, au anunțat crearea unui comitet public, condus de prof. Shlomo Mor-Yosef, președintele Serviciilor de Sănătate Leumit, pentru a formula recomandări pentru extinderea tratamentului și reabilitarea militarilor răniți.

(E.G.)

Autoritatea Palestiniană tot mai plătește salarii pentru teroriști

Recent, Autoritatea Palestiniană a anunțat introducerea unui nou sistem de plăți care urma să se bazeze pe necesitățile sociale, și nu ca recompensă pentru teroriști. Acesta trebuia să se realizeze prin intermediul Institutului Economic Național Palestinian Abilitat în cadrul Programului de Protecție Socială și de Îngrijire, la centrele de plată autorizate.

Dar Palestinian Media Watch a confirmat că plățile s-au făcut la fel ca în trecut, prin oficiile poștale ale Autorității Palestiniene, iar ATM-urile de la aceste oficii poștale servesc în exclusivitate pentru plata salariilor și a alocațiilor pentru familiile teroriștilor, potrivit unui anunț oficial de anul trecut al OEP. În cadrul acestui anunț se făcea apel la familiile teroriștilor morți

ca „martiri” aflați în închisori și la familiile celor răniți să retragă de la ATM-urile oficiilor poștale mari sume care s-au acumulat pentru ele. Se atrăgea atenția că ATM-urile, nefiind organisme bancare, nu pot deține prea mult timp fonduri, ele fiind doar mijloace de a transfera alocații.

Palestinian Media Watch a confirmat că familiile deținuților și ale „martirilor” au primit bani prin oficiile poștale la fel ca anul trecut. La începutul lui septembrie, a scris *The Times of Israel*, un site de știri online a informat că Autoritatea Palestiniană nu a încetat să mai răspundă familiile deținuților teroriști și ale celor morți, ci le-a mutat într-un nou sistem de asistență socială. Plățile prin noul sistem nu au fost puse în practică.

(E.G.)

Ce mai vedem la muzeu

O privire în Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal”

Rita Șapira Șain (1934-2021)

Spațiul expozițional de la partea muzeului oferă locul cel mai potrivit pentru lucrările unei alte artiste de mare importanță atât pentru colecția Federației Comunităților Evreiești din România, cât și pentru arta contemporană românească: Rita Șapira.

Sculptorița Rita Șapira Șain s-a născut în Bucovina, în 1934. După o copilărie marcată de război, a ajuns cu familia în București. Rita Șapira ne-a fost apropiată, așadar am avut privilegiul de a o cunoaște și de a primi informații despre viața și opera sa direct de la ea.

Rita și-a început parcursul artistic în București, sub îndrumarea maestrului Cornel Medrea de la care a preluat preferința pentru formele simple, solide și expresive. În 1972 a emigrat în Israel unde și-a continuat evoluția creativă, expunând cu succes în galerii din Israel, Europa și SUA. Revenită în România, a devenit, începând cu anul 1999, membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Lucrările expuse la Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România oferă doar o fereastră către universul interior al artistei: o moștenire culturală profundă, care ne invită să păstrăm vie puritatea copilăriei și să reflectăm asupra fragilității ființei umane. În ciu-

da traumelor secolului al XX-lea, Rita Șapira a reușit să transforme durerea în speranță, iar optimismul i-a devenit semnătură artistică. Temele sale predilecte, precum maternitatea, inocența, familia, ne sunt prezentate cu o sensibilitate aproape terapeutică,

turnând în bronz o lume intimă, dar universal recognoscibilă: o lume în care emoția, memoria și regenerarea coexistă armonios.

Această caracteristică a operei

Ritei Șapira – de a fi simultan ancorată în prezent (chiar și după ce artista a părăsit această lume), dar și atemporală – reflectă o capacitate artistică rară, aceea de a transforma experiențele personale și culturale în simboluri universale. Și asta nu doar în sculptură, ci și în elegantele împletituri cu sfoară de Manila, în desen și în arta instalației. Prin teme recurente, precum familia, maternitatea, jocurile copilăriei și motivele biblice, artista construiește o punte între intimitatea cotidianului și dimensiunea arhetipală a umanității.

Familia și maternitatea sunt reprezentate nu doar ca realități biologice sau sociale, ci și ca forme sacre ale creșterii, ale grijii și continuității. În lucrările sale, maternitatea devine un simbol al creației în sine, o paralelă între nașterea vieții și nașterea operei de artă. Imaginile copilăriei sunt tratate cu o nostalgie tandră, dar și cu o profunzime care transcende vârsta. Ele pot deveni chiar metafore ale libertății, ale imaginației neîngrădite și ale unei lumi în care regulile sunt dictate de curiozitate infantilă și mirare, nu de constrângeri și reguli.

Temele biblice prezente în împletiturile de pe pereți, deși emergente dintr-un vocabular imagistic religi-

os, sunt reinterpretate într-o cheie contemporană, stilizată. Ele nu sunt ilustrate dogmatic, ci devin pretexte pentru reflecție asupra condiției umane, asupra suferinței, a speranței și a mântuirii.

Lipsită fiind de-a lungul vieții de binecuvântarea de a avea copii, Rita a fost mereu alături de școli din cartiere sărace ale Bucureștiului sau chiar de case de copii orfani. De aceea chipul artistei Rita Șapira, mereu cufundat într-o meditație profundă, ilustră dorința de a recupera fragmente dintr-un trecut afectiv, dar și spiritual. Prin creațiile sale, ea a reconstituit și ne-a lăsat spre păstrare povești cu și despre copii, scene biblice și alegorice, izvor al unor lecții de viață, al unor stări sufletești delicate, ca și cum ar fi desprinse dintr-un jurnal intim, păstrat în taină și adus la lumină prin operele sale.

Acest „jurnal vizual” devine o punte între lumea interioară a artistei și trăirile fiecăruia dintre noi, o confesiune transformată în sculptură, desen sau tapiserie, o confesiune în care se regăsesc inocența, vulnerabilitatea, dar și speranța. Chipul ei, asemenea operei, poartă amprenta unei căutări neîntrerupte: aceea de a reda vizual ceea ce cuvintele nu pot exprima pe deplin. Rita Șapira nu a creat doar artă, ci a revelat și o memorie afectivă colectivă, în care privitorul devine parte din poveste.

Carmen Hannah IOVIȚU

Caricaturile lui Vasile Dubb, expuse în premieră la Cluj

La sfârșit de septembrie a fost vernisată la Muzeul Național de Artă din Cluj expoziția de caricaturi semnate de Vasile Dubb*. Evenimentul a constituit o surpriză plăcută pentru iubitorii de artă din Orașul Coșmar. După cum remarcă la vernisaj istoricul Lucian Nastasă-Kovács, managerul muzeului, caricaturistii onorează foarte rar simezele Palatului Bánffy, iar caricatura inteligentă, precum cea creată de Vasile Dubb, este și mai rară. Domnia-sa a apreciat umorul subtil al lucrărilor artistului care la origine este inginer, un om al rigorii, dar și calitatea desenelor care relevă un artist cu mult har și imaginație.

Expoziția a fost o premieră nu numai pentru că era prima organizată în orașul studenției lui Vasile Dubb, ci și pentru că a cuprins cel mai mare număr de lucrări adunate într-o retrospectivă: 68 din cele peste 100 de caricaturi create de-a lungul anilor.

„Umorele este în preajma noastră, poate fi descoperit în orice lucru sau situație care, la prima vedere, poate să treacă neobservată”, a spus artistul caricaturist care a mai menționat că, deși caricaturile nu sunt simple și uneori e nevoie de răbdare pentru a le descoperi tâlcul, speră că privitorii vor fi răsplătiți în final cu bucuria unui zâmbet.

Profesorul universitar Radu Munteanu, fost rector al Universității Tehnice din Cluj, a împărtășit numerosului public venit la vernisaj că îl cunoaște pe Vasile Dubb de foarte mulți ani, fiind legați și în plan profesional. Vasile Dubb i-a fost doctorand și au publicat împreună mai multe articole de specialitate. Radu Munteanu a mai arătat că de mulți ani urmărește munca de caricaturist a lui Vasile Dubb pe care îl consideră un creator de mare valoare. Caricaturile sale sunt filozofice, îndemnând privitorul să reflecteze asupra desenelor care, în spatele vi-

zibilului simplu, au întotdeauna ceva profund. „Este o expoziție rarisimă, care ar putea merge oricând pe simezele Institutului Cultural Român din străinătate, pentru ca lumea să vadă și o altfel de abordare a zâmbetului. O abordare inversă, în care ți se prezin-

tă lucruri care te sperie, dar, după ce înțelegi aluzia, râzi în hohote. Vasile Dubb este un mare artist, atât prin filozofia din caricaturi, cât și prin cărțile sale în care picură un umor inteligent”, a arătat profesorul Radu Munteanu la vernisajul expoziției.

Expoziția a fost un bun prilej pentru a prezenta și cărțile publicate de Vasile Dubb, precum și versiunile lor maghiare (traduse de Mihály Spielmann). „Ceea ce nu a încăput în caricatură a fost transformat în text literar”, a conchis autorul care a mai arătat că se poate vorbi cu umor și despre teme gingașe și grave și că majoritatea subiectelor sale sunt inspirate din viața de zi cu zi care e mai complexă decât cea mai bună literatură.

Un ingredient deosebit al evenimentului a fost momentul muzical la care cunoscutul interpret Eugen Nucu Pandrea, fost coleg de facultate cu Vasile Dubb, a cântat din frunză melodii de neuitat.

Andrea GHITĂ

* Numele lui Vasile Dubb este ortografiat diferit în funcție de ipostaza în care este amintit: Vasile Dubb, dacă e vorba de caricaturist sau de scriitor; Vasile Dubb, dacă e vorba de inginerul și președintele Comunității Evreilor din Târgu-Mureș.

Revista Secolul 21, număr special dedicat marelui matematician Solomon Marcus

Fundația culturală Secolul 21 și revista *Secolul 21*, în parteneriat cu Universitatea Brown, SUA, și cu Biblioteca Academiei Române au organizat pe 15 octombrie un simpozion cu prilejul lansării numărului special al revistei, dedicat profesorului Solomon Marcus cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naștere. Sub titlul „I am at age zero” sunt publicate, în limba engleză, cele 12 conferințe susținute de Solomon Marcus la universitatea americană între anii 2008 și 2011. Inițiativa realizării unui volum i-a aparținut profesorului universitar Sorin Istrail de la Universitatea Brown, care a fost și editorul proiectului.

Adina Ledeanu, directorul revistei, a relatat eforturile depuse pentru a înscrise în calendarul UNESCO centenarul nașterii marelui om de știință, eforturi încununate de succes. *Secolul 21*, a spus vorbitoarea, i-a dedicat număr de număr pagini lui Solomon Marcus, iar actuala lansare a ultimului număr este un eveniment multiplu. Alina Ledeanu a subliniat că printre vorbitori se vor afla discipoli și colaboratori ai lui Marcus, prezenți în sală sau online, prieteni din diferite domenii, elevi de care s-a ocupat Solomon Marcus, el acordând o importanță excepțională educației tinerei generații.

Ligia Deca, fost ministru al educației, secretar general al Comisiei Naționale a României pentru UNESCO și prorector SNSPA, a transmis mesajul Academiei Române: „O meditație asupra activității unui mare savant cu preocupări multiple, un model de urmat.”

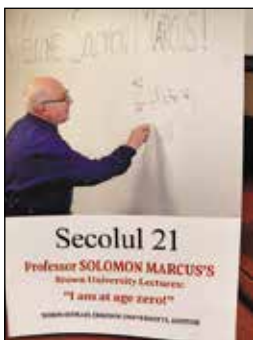
Discipolii deveniți apoi colaboratorii profesorului, faimoasa tripletă formată din profesorii Sorin Istrail, Cris-

tian Calude (Universitatea Auckland, Noua Zeelandă) și Gheorghe Roșu, au zugrăvit un portret viu al omului de știință, care nu a fost doar matematician, ci și lingvist și filozof, trăsătura lui caracteristică fiind permanenta curiozitate mereu vie indiferent de vârstă. Solomon Marcus, a spus Sorin Istrail, a demonstrat cum matematica transformă universul din jurul nostru. Cristian Calude a detaliat teoria omului de știință despre greșelile în matematică devenite surse inovative. Gheorghe Roșu, care îl consideră pe Solomon Marcus drept „ultimul renașcentist și ultimul interbelic”, a vorbit despre evoluția intereselor profesorului începând cu analiza matematică, lucrările din anii 1950 folosindu-se și astăzi, lingvistica matematică, poetica matematică și marea atenție acordată educației.

Printre vorbitori s-au aflat și Ion Bogdan Lefter care l-a prezentat pe Solomon Marcus omul, precum și elevi de la Liceul Pedagogic Ortodox „Anastasia Popescu” unde s-a înființat Cercul de excelență „Solomon Marcus”.

Lansarea acestui număr special al revistei a fost un prilej pentru a reaminti cine a fost și ce a făcut Solomon Marcus, savant de excepție și un om plin de modestie.

Eva GALAMBOS

Israelul ratează calificarea la Mondialul de fotbal din 2026

În ultimele săptămâni, scena sportivă israeliană s-a aflat într-o perioadă intensă, marcată nu doar de rezultate pe teren, ci și de provocări de ordin politic și de imagine. Poate cel mai neplăcut moment pentru împătimitii sportului israelian a venit la calificările pentru Campionatul Mondial din 2026, când echipa națională a Israelului a fost învinsă cu 3-0 de naționala Italiei la Udine. Erorile defensive ale Israelului s-au dovedit costisitoare, iar în urma acestui eșec israelienii au fost oficial eliminați din cursa pentru turneul final. Însă nu doar meciul propriu-zis a fost sub lumina reflectoarelor: înaintea confruntării cu Italia, un protest propalestinian cu peste 5.000 de participanți a avut loc în preajma stadionului, generând ciocniri cu forțele de ordine.

În paralel cu fotbalul, un alt domeniu sportiv a fost în centrul atenției în luna septembrie: echipa de ciclism Israel - Premier Tech a anunțat că, din sezonul 2026, va renunța la denumirea de „Israel” din numele său, motivând hotărârea prin evaluări de risc privind siguranța la competițiile internaționale. Decizia vine și ca urmare a situației controversate din Turul Spaniei de anul acesta, când mai multe etape au fost boicotate sau întrerupte de proteste propalestiniene, totul culminând chiar în etapa de final, care a fost anulată din cauza

problemelor provocate de protestatari (blocarea șoselei, punerea în pericol a cicliștilor, înfruntarea violentă cu forțele de ordine depășite oricum de amploarea situației).

Controversele privind sportivii israelieni s-au extins chiar și dincolo de granițele Europei: pentru competiția mondială de gimnastică artistică, echipa națională a Israelului a fost împiedicată să participe, după ce Indonezia a refuzat vizele sportivilor, decizie condamnată de Comitetul Olimpic Internațional ca fiind un atac direct la principiile de nediscriminare în sport.

Nu în ultimul rând, în Anglia a apărut o altă situație problematică atunci când suporterii echipei israeliene Maccabi Tel Aviv li s-a interzis inițial accesul la meciul contra Aston Villa, de pe terenul din Birmingham, o decizie pe care guvernul britanic o re-examinează după critici din partea premierului britanic și a organizațiilor evreiești.

Toate aceste întâmplări recente ne arată încă o dată faptul că sportul israelian este perceput mai mult în sialul politicii. Dincolo de premii, scoruri, rezultate și clasamente, organizațiile sportive, echipele și federațiile se confruntă cu dileme ce depășesc competiția sportivă: cum pot îndrăzni să concureze israelienii în condițiile în care apartenența națională este, din nou, un motiv de discriminare sau de

excluziune? Rămâne de văzut dacă proaspătul tratat de încetare a focului va duce la o schimbare a modului în care sunt tratați sportivii și echipele din Israel.

În final, încheiem cu o știre tot din fotbal: tânărul Lisav Naif Eissat a fost convocat la Naționala României pentru amicalul cu Moldova și meciul din preliminariile Mondialului 2026, împotriva Austriei. Eissat, fundaș central israelian cu origini românești, este jucător la Maccabi Haifa unde în acest sezon are 5 meciuri jucate. Lisav Naif

Eissat s-a născut pe 13 ianuarie 2005 la Haifa, într-o familie mixtă: tatăl este de origine israeliană, iar mama este româncă. Prin descendența maternă a obținut cetățenia română și eligibilitatea de a juca pentru Naționala României. În meciul contra Moldovei, Eissat a jucat 90 de minute, dar cu Austria a fost doar rezervă neutilizată. Mircea Lucescu, selecționerul Naționalei, a declarat că Eissat va mai fi convocat pentru că este un tânăr promițător.

Cristian VECHIU

Remarcabila aventură a unui manuscris medieval evreiesc

(Urmare din pag. 18)

În 1957 în Israel, sub forma unui cadou din partea comunității evreiești din Alep pentru Institutul Yad Ben-Zvi, care poartă numele fostului președinte al Israelului, Yitzhak Ben-Zvi.

Celelalte două fragmente au fost considerate pierdute până de curând, când au apărut în cadrul catalogului casei de licitații Kedem, ulterior fiind retrase din licitație și achiziționate de Biblioteca Națională, datorită semnificației lor istorice. Deși prețul de licitație pentru celelalte două părți ale manuscrisului nu a fost făcut public, în 2021 Mahzorul Luzzatto, care are o vechime de 700 de ani, a fost vândut

unui colecționar american de obiecte iudaice pentru 8,3 milioane de dolari.

„Faptul că acest foarte valoros obiect de patrimoniu se întoarce acasă chiar în preajma sărbătorii de Roș Hašana capătă și mai multă semnificație, pentru că Anul Nou este unul dintre marile momente liturgice din calendarul mozaic, este un răgaz dedicat rugăciunii, reflecției și reînnoirii sufletești”, a mai adăugat Neria.

După ce au trecut printr-un proces de restaurare și conservare, cele trei fragmente ale Mahzorului de Lisabona au fost fotografiate și digitalizate, pentru a fi folosite pentru studiu și cercetare. Acum sunt accesibile și publicului larg, online.

DIN BUCĂTĂRIA EVREIASCĂ

Pui înăbușit în cidru de mere

Este rețeta unui fel de mâncare rafinat, în care sosul de mere făcut din cidru se armonizează cu aroma cimbrului și a șalotei și creează un platou cu pui, perfect de servit la marile sărbători evreiești. Multe familii prepară acest fel de mâncare pentru Roș Hašana. Rețeta se regăsește și în cărțile de bucate așkenaze și sefarde, iar gustul dulce-acrișor este caracteristica bucătăriei evreiești.

Ingrediente

- aprox. 2 kg de pulpe de pui superioare, curățate de grăsimea excesivă
- sare
- piper proaspăt rășnit
- 1 lingură ulei extravirgin (de completat, dacă e necesar)
- 3 mere dulci curățate, tăiate în sferturi și apoi în felii subțiri
- 6 fire de cimbru proaspăt
- 1 lingură de cimbru proaspăt tocat
- 6 șalote de dimensiuni medii, feliate subțire
- 250 ml cidru de mere
- 120 ml oțet de cidru
- 480 ml supă de pui sau de zarzavat

Preparare

Se presară sare și piper peste bucățile de pui.

Într-o tigaie de dimensiuni mari, se încălzește uleiul la temperatură medie și se prăjesc bucățile de pui pe ambele părți, aproximativ 8-10 minute, în două serii. Dacă se consumă uleiul în timpul prăjiturii, se completează.

Între timp se încălzește cuptorul la 200°C.

Se transferă bucățile prăjite într-o tavă și se adaugă bucățile de mere și firele de cimbru.

Se încălzește supa până la fierbere, apoi se varsă cu grijă lichidul fierbinte peste pui și mere. Se acoperă tava cu o folie și se lasă în cuptor până când carnea devine moale, cam 45-55 de minute.

În tigaia în care s-au prăjit bucățile de pui, se sotează la foc mediu șalotele cu puțină sare, aproximativ 5 minute, se adaugă cimbrul mărunțit, cidrul de mere și oțetul de cidru. Se dă focul mai mare și se gătește 4-5 minute până când sosul se reduce la jumătate.

Se scoate tava din cuptor și se așază pe un platou bucățile de pui și merele. O mare parte din lichidul fierbinte rămas în tavă se varsă într-o cratiță și se fierbe la foc intens, aproximativ 10-15 minute, până scade cu două treimi. Se stropește puiul cu lichidul din tavă, scăzut, și se servește fierbinte, în sosul de cidru.

(E.G.)

Un ștetl nepierdut...

Lituania a inaugurat recent Lost Shtetl Museum, o instituție memorială dedicată vieții evreiești din perioada dinaintea celui de Al Doilea Război Mondial și distrugerii acestora pe timpul ocupației naziste, în încercarea de a recupera memoria unui capitol tragic din istoria europeană. Muzeul, cu o suprafață de 3.000 de metri pătrați, este cel mai mare de acest tip din statele baltice.

Amplasat în apropierea localității Šeduva (unul dintre miile de foste ștetluri ale Europei de Est), proiectul rememorează povestea comunității, astăzi dispărute, dar cândva vibrante

tă. În momentul ocupației germane, în vara anului 1941, evreii din Šeduva, aproximativ 700 de persoane, au fost deportați și duși în pădurile din apropiere, în zone precum Pakuteniai și Liaudiškiai, unde au fost executați. Dintre aceștia, foarte puțini au supraviețuit fugind înainte sau fiind ascunși de localnici. Povestea începe cu un cimitir evreiesc, documentat de Sergejus Kanovičius (Sergey Kanovich), a cărui organizație neguvernamentală (ONG) Maceva documenta cimitirele evreiești din Lituania, din anul 2011. Sergejus Kanovičius a fost rugat de un descendent al familiei Šeduva să restaureze cimitirul evreiesc din orașul strămoșilor săi și să creeze monumente amplasate în trei locuri

de exterminare în masă din pădurile Liaudiškiai și Pakuteniai din apropiere.

Inițiativa muzeului a fost finanțată parțial de un descendent anonim al unei familii evreiești originare din localitate. Alături de scriitorul Sergejus Kanovičius și de Asociația elvețiană FSU Education, s-au mobilizat alte 36 de companii din 8 țări. Ceea ce a început ca un proiect de restaurare a unor vechi cimitire evreiești s-a transformat într-un complex expozițional cu zece secțiuni tematice. Tururile tematice acoperă epoca de aur a vieții evreiești în Lituania interbelică,

aplicarea discriminărilor sub regimul sovietic și episodul Holocaustului reliefat prin documente, fotografii, artefacte, inclusiv un sul de Tora și jurnalul unei fete, precum și alte mărturii personale. Cea mai emoționantă parte a experienței muzeale este traseul multisenzorial numit Calea Morții: vizitatorii pășesc pe pardoseli de sticlă, sub care pot vedea pădurea, traversează coridoare întunecate, aud sunetele pădurii și simt mirosul ei, în timp ce ecranul proiectează imagini din ghetoul din Siauliai.

Proiectul urmărește nu numai să amintească atrocitățile, ci și să stimuleze reflecția asupra responsabilității istorice contemporane. Muzeul, proiectat de arhitectul Rainer Mahlamäki, a fost deschis publicului pe 20 septembrie a.c. și va putea fi vizitat gratuit timp de un an. Organizațiile implicate speră că Lost Shtetl Museum va deveni un pol pentru educație și dialog: nu doar un memorial, ci și un loc în care lecțiile istoriei nu vor fi uitate.

Dan DRUȚĂ

Podul Cohenilor: performanță inginerească în serviciul credinței hasidice

Există o faimoasă povestire despre Birkat Kohanim, binecuvântarea preotească, rabinul Eliyahu din Vilna și discipolul său, rabinul Haim din Volozhin. În secolul al XVIII-lea, ca de altfel și azi, tradiția aşkenază cerea Cohenilor aflați în afara țării Israelului să spună rugăciunea Birkat numai în cadrul rugăciunii de Mussaf, la cele trei sărbători de pelerinaj, Șaloș Regalim. Însă rabinul Eliyahu își dorea ca și în diaspora rugăciunea să fie recitată zilnic în sinagogă, drept urmare a decis să

instituie tradiția în comunitatea din Vilna. În noaptea de dinaintea primei rugăciuni, a fost arestat. Discipolul lui, rabinul Haim, a decis la rândul lui să pună în practică decizia învățătorului și și-a anunțat comunitatea că, începând de a doua zi, Birkat Kohanim se va recita în fiecare zi. În noaptea respectivă, toate sinagogile din Vo-

lozhin s-au făcut scrum. Cei doi rabini au interpretat cele două evenimente drept semne divine că Birkat Kohanim ar trebui spusă zilnic doar în Israel; și, într-adevăr, când învățăceii lor au ajuns acolo, au introdus acest obicei.

Despre Cohanim sau Coheni, casta preoților (alta decât cea a Leviților, care doar slujesc în Templu), se știe că rolul lor este de a fi un pod între două lumi: cea lumească și cea cerească, legătura dintre poporul lui Israel și divinitate. Tot despre Cohanim se știe că, pentru a rămâne curați, trebuie să respecte o interdicție halahică: nu au voie să pășească printr-un cimitir și nici să se apropie la mai puțin de 2,5 metri de vreun mormânt.

Podul lung de 200 de metri, construit în localitatea Hadiach din nord-estul Ucrainei și inaugurat în septembrie 2025, devine o transpunere în realitate fizică a semnificației lor: pentru prima dată în 100 de ani, Cohenii veniți în pelerinaj vor putea vizita mormântul rabinului Shneur Zalman din Liadi, fondatorul mișcării hasidice Habad.

Ucraina este în plin război, fiecare zi aduce alte bombardamente, decese ale civililor și știri despre colapsul economiei. Înconjurați de atâta distrugere, o știre despre inaugurarea unui pod peste un cimitir evreiesc poate părea absurdă: cui îi folosește construcția, de ce a fost necesară? Printre altele, pentru valoarea simbolică. Podul Cohenilor este o dovadă că, și în cele mai grele condiții, oamenii își păstrează credința, respectă tradițiile, construiesc viitorul. Podul din Hadiach este un semn al renașterii comunităților evreiești din Ucraina, o regiune marcată de secole de persecuții antisemite.

Logistica și costurile proiectului au fost titanice: estimat la peste 1 milion de dolari, podul a fost construit din elemente modulare furnizate de o uzină specializată și transportate în Hadiach cu 20 de camioane, pe o rută de peste 18.000 km. Cele 37 de secțiuni și 178 de trepte din oțel Corten, un aliaj anticoroziv conceput pentru a rezista peste 100 de ani, sunt echipate cu un sistem de încălzire care permite ca podul să fie folosit și în cele mai friguroase ierni, când stratul de zăpadă din zonă atinge 60 cm. În ultimii 60 de ani, pelerinii care vizitau mormântul rabinului Alter se puteau ruga doar din balconul unei mici clădiri aflate la câteva sute de metri distanță.

Ceremonia de inaugurare a fost condusă de rabinul Yehuda Kaplun, desemnat de președintele Trump să fie ambasador special pentru combaterea antisemitismului. Rabinul Kaplun a fost, de altfel, și primul care a traversat podul. Alături i s-a aflat rabinul Shneur Zalman Deitch, reprezentantul local al mișcării Habad, care a descris construcția drept „un pod făcut nu doar din oțel, ci și din sfințenie, puritate și conexiune între lumi”.

Irina MARKOVITS

FILE DE CALENDAR

Evrei născuți în luna noiembrie

Sholem (Shalom) Asch – scriitor idiș, născut la Kutno, Polonia, 1 noiembrie 1880, imigrat în SUA, 1910. Printre romane: *Kiddush HaShem*. Decedat la Londra, 1957.

Joseph (Jozef) Rotblat – fizician, născut la Varșovia, 4 noiembrie 1908, imigrat în Anglia, 1939. A lucrat în domeniul producerii bombei atomice, dar ulterior a luptat pentru neproliferarea ei. Premiul Nobel pentru pace, 1995. Decedat la Londra, 2005.

Betty Bausch-Polak – supraviețuitoare a Holocaustului, luptătoare pentru păstrarea memoriei acestuia, născută la Amsterdam, 4 noiembrie 1919. Orden von Oranien-Nassau, 2016. Decedată la Kfar Saba, Israel, 8 noiembrie 2024.

Guido Goldman – analist politic, născut la Zürich, 4 noiembrie 1937, imigrat în SUA, 1940. Decorat de guvernul german pentru contribuția la dezvoltarea relațiilor RFG-SUA. Decedat la Concord, MA, 30 noiembrie 2020.

Bernard-Henri Lévy – filozof, născut la Béni Saf, Algeria, 5 noiembrie 1948, stabilit în Paris, 1949. Susține că evreii trebuie să aibă o voce morală unică în societate și în politică.

Cesare Lombroso – criminolog, născut la Verona, Italia, 6 noiembrie 1835. Părintele criminologiei antropologice. Scriere: *Antisemitismul și știința modernă*. Decedat la Torino, 1909.

Mony Elkaim – psihoterapeut, născut la Marrakech, 7 noiembrie 1941, stabilit în Belgia. Premiul Sigmund Freud, Viena 2017. Decedat la Bruxelles, 20 noiembrie 2020.

Peter Weiss – scriitor, născut la Nowawes, Germania, 8 noiembrie 1916, stabilit în Suedia, 1939. Piesă: *Die Ermittlung - Auschwitz Oratorium*. Decedat la Stockholm, 1982.

Imre Kertész – scriitor, născut la Budapesta, 9 noiembrie 1929, supraviețuitor al Holocaustului. Premiul Nobel pentru literatură, 2002. Printre scrieri: *Kaddiș pentru copilul nenăscut* și *Fără destin*. Decedat la Budapesta, 2016.

Claude Kahn – pianist, născut la Marsilia, 9 noiembrie 1935. A întemeiat Conservatorul de muzică și artă dramatică din Antibes, 1979. 25 de albume. Chevalier des Arts et des Lettres. Decedat la Vallauris, 17 noiembrie 2023.

Arnold Zweig – scriitor, născut la Glogau, Silezia, 10 noiembrie 1887. Imigrat în Palestina, 1933, revenit în Germania, 1948. Decedat la Berlin-Est, 26 noiembrie 1968.

Victor Brombert – istoric literar, născut la Berlin, 11 noiembrie 1923, imigrat în SUA. Membru al American Academy of Arts and Sciences. Decedat la Princeton, NJ, 26 noiembrie 2024.

Noah Gordon – scriitor, născut la Worchester, MA, 11 noiembrie 1926. Romane pe teme iudaice, devenite bestseller. Premii literare în SUA, Spania, Italia. Decedat la Dedham, MA, 21 noiembrie 2021.

Benjamin Fondane (Beniamin Fundoianu – Barbu Wechsler) – poet, născut la Iași, 14 noiembrie 1898, stabilit în Franța, 1923. Ucis la Auschwitz, 2 octombrie 1944. Revista *Cahiers Benjamin Fondane* e dedicată cercetării operei sale.

George Wald – neurobiolog, născut la New York, 18 noiembrie 1906. Premiul Nobel pentru medicină, 1967. Decedat la Cambridge, MA, 1997.

Anna Seghers (Anna Netty Reiling-Radvanyi) – scriitoare, născută la Mainz, 19 noiembrie 1900, exilată în Mexic, revenită în Germania, 1947. Nationalpreiss der DDR, 1951. Decedată la Berlin-Est, 1983.

Ofra Bat-Sheva Haza – mezzosoprană, născută la Tel Aviv, 19 noiembrie 1957. Locul 2 la Festiva-

lul Eurovision 1983. Decedată la Ramat Gan, 2000.

Paul Celan (Antschel) – poet, supraviețuitor al Holocaustului, născut la Cernăuți, 23 noiembrie 1920, stabilit în Paris. Poeme despre Holocaust, în germană și română. Sinucis la Paris, 1970.

Yitzhak Ben-Zvi (Shimshelevich-Shimshi) – istoric, om politic, născut la Poltava, Ucraina, 24 noiembrie 1884, imigrat în Palestina, 1907. Președintele Israelului, 11 decembrie 1952 - 23 aprilie 1963, decedat în funcție, la Ierusalim.

Jacob (Yakov) Fichman – poet și prozator ebraic, născut la Bălți, Basarabia, 25 noiembrie 1881, imigrat în Palestina, 1919. Premiul Israel, 1957. Decedat la Tel Aviv, 1958.

Alberto Moravia (Pincherle) – scriitor, născut la Roma, 28 noiembrie 1907. Romane despre existență și alienare. Președinte *PEN International*, 1958-1962. Decedat la Roma, 1990.

Evrei decedați în luna noiembrie

Hannah Szenes – poetă, născută la Budapesta, 1921, imigrată în Palestina, 1939, parașutistă în armata britanică, lansată în Iugoslavia, prinsă, executată la 7 noiembrie 1944, reînhumată la Ierusalim, 1950.

Michael Shafir – politolog, născut la București, 1944, imigrat în Israel, 1961, revenit în România, 2005. Specialist în antisemitism. Decedat la Cluj-Napoca, 9 noiembrie 2022.

Norman Mailer – scriitor, născut la Long Branch, NJ, 1923. Printre creatorii non-ficțiunii creative. Premiul Pulitzer. Decedat la New York, 10 noiembrie 2007.

Henry Rosovsky – economist, născut la Gdansk, 1927, stabilit în SUA, 1940. Membru al American Academy of Arts and Sciences. Decedat la Cambridge, Mass., 11 noiembrie 2022. O sală a universității Harvard îi poartă numele.

Robert Cohen – dramaturg și regizor de teatru, născut la Washington, DC, 1938. Carieră internațională, colaborări și în România. Decedat la Laguna Beach, CA, 15 noiembrie 2024.

Hédi Fried (Szmuk) – scriitoare și psihologă, supraviețuitoare a Holocaustului, născută la Sighet, 1924, stabilită în Suedia, 1945. Ordinul Steaua României, 2015; Premiul Olof Palme, 2017. Decedată la Stockholm, 16 noiembrie 2022.

Merle Dorothy Rosenblatt-Goldman – istoric, născută la New Haven, 1931. Specialistă în istoria Chinei; numeroase volume. Decedată la Cambridge, MA, 16 noiembrie 2023.

Marcel Proust – scriitor, născut la Auteuil, Franța, 1871. Printre scrieri: *În căutarea timpului pierdut*. Decedat la Paris, 18 noiembrie 1922.

Anton Grigorievich Rubinstein – compozitor, născut la Vikhvatins Podolsk, 28 noiembrie 1829. Muzică la 20 opere. Decedat la Peterhof, Rusia, 20 noiembrie 1894.

Zvi Kogan – rabin, născut la Ierusalim, 1996, părinți basarabeni, cetățean israelian și moldovean. Delegat Habad în Abu Dhabi, ucis de teroriști la Al Ain, 21 noiembrie 2024.

Avraham Menchel – fotbalist, născut la Cernăuți, 1935, supraviețuitor al Holocaustului, imigrat în Israel 1950. Activ: 1952-1965. Decedat la Haifa, 24 noiembrie 2023.

Elisa Lerner-Nagler – scriitoare, născută în Venezuela, 1932; părinți originari din România. Premio Nacional de Literatura, 1999. Decedată la Caracas, 24 noiembrie 2024.

Dan Reisinger – artist grafic, născut la Kanjizza, Serbia, 1934, imigrat în Israel, 1949. Premiul Israel, 1988. Decedat la Givatayim, 26 noiembrie 2019.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

☆ DECESE ☆ COMEMORĂRI ☆

Cu lacrimi de dor și suflute îndoliate, anunțăm despărțirea de draga și devotata noastră mamă, bunică și străbunică, **FANI VAISGLAS**.

Familia

Înhumați în cimitirele CEB în perioada 15 septembrie - 15 octombrie: **PELTZ IANCU** (Cimitirul Sefard), **ZIMEL SILVIU** (Cimitirul Giurgiului).

A trecut un an de când draga noastră mamă, bunică și străbunică, **ELA IONESCU**, și-a luat rămas bun de la noi. Înțelepciunea, demnitatea, jovialitatea, dragostea sa pentru familie ne vor rămâne veșnic în amintire. Fie-ți memoria binecuvântată, mamă scumpă!

Anca Vișinescu și Gabriela Popa, cu familiile lor

Hannah Arendt, 50 de ani de la moarte

(Urmare din pag. 15) se implică în mișcarea sionistă, interzisă. Este denunțată pentru „propagandă antistatală”, arestată, cu mama ei, de Gestapo, și condamnate la închisoare. După eliberare, pleacă amândouă pe o rută ilegală în Cehoslovacia, iau trenul spre Geneva, ajung ulterior la Paris. Fără documente. Hannah lucrează în cadrul Programului sionist pentru Agricultură și Meserii, apoi, ca asistentă a baronei Germaine Alice de Rothschild, în acțiuni de caritate pentru evrei, prin Consistoriul parizian. Intră în Youth Aliyah. Armistițiul de la Compiègne, din 1940, consfințind capitularea Franței în fața naziștilor, le găsește, pe ea și pe mama ei, în tabăra pentru refugiați de la Gurs. Hannah face rost de documente. Cele două părăsesc lagărul stabilindu-se la Montauban, lângă Toulouse. Cu ajutorul jurnalistului american Varian Fry și al viceconsulului american la Marsilia, Hiram Bingham, reușesc să ajungă la New York. Hannah este jurnalistă la publicații evreiești, editor la *Schocken Books*, director executiv al Comisiei pentru Reconstrucție Evreiască Europeană, proiect al Conferinței pentru Relații Evreiești, unde strânge documente pentru *Originile totalitarismului*, carte publicată în 1951.

A scris enorm. Cărți de referință: *Condiția umană* (1958), axată pe cultul vieții: omul nu e născut pentru a muri, ci pentru a începe prin fiecare ivire pe lume a unui copil. Marea controversă: *Eichmann la Ierusalim* (1963), în care lideri evrei colaboraționiști în anii Holocaustului sunt blamați mai dur decât inculpatul.

Hannah Arendt rămâne un reper umanist într-o epocă antiumanistă, indiferent de controverse.

GÂNDUL SCRIS

De la revolta socială la revolta simbolică

Cum a devenit „anticapitalismul” limbajul comun al extremelor

Mai întâi știrea: Catherine Connolly (stânga radicală) a câștigat cu o majoritate largă alegerile prezidențiale din Irlanda. Ea este un critic frecvent al Uniunii Europene, se opune planurilor de înarmare ale UE și compară reînarmarea Germaniei de azi cu cea din anii 1930. Connolly, care critică pozițiile SUA, UK și Franței cu privire la războiul din Gaza, a câștigat simpatia unui număr mare de tineri irlandezi cu vederi de stânga.

Când o tânără a ridicat o pancartă pe care scria „Femicidul este simptomul, capitalismul e cauza”, la recentul protest împotriva femicidului din București, mesajul ei a devenit viral. Pe rețelele sociale a fost citat, ironizat, apărut, reinterpretat. În spatele acestui slogan aparent spontan se află întreaga moștenire a „noii stângi” din anii '60, atunci când o parte a Școlii de la Frankfurt și a mișcării postmarxiste universitare din SUA a mutat analiza marxistă din economie în cultură și din clasă socială în identitate. În viziunea unor teoreticieni ai *New Left* – de la Herbert Marcuse la Angela Davis – violența împotriva femeilor, discriminarea minorităților, alienarea consumatorului, toate derivau dintr-un „sistem capitalist patriarhal” care reproduce inegalitățile prin norme și valori. De aici provine și asocierea dintre femicid și capitalism: crima devine o expresie extremă a unei ordini sociale care ar transforma femeia într-o proprietate simbolică a bărbatului, așa cum capitalismul transformă omul într-o marfă.

Această lectură nu e nouă, dar a revenit astăzi sub o formă emoțională, transformată de rețelele sociale în slogan. Mulți tineri o adoptă nu ca pe o doctrină teoretică, ci ca pe o reacție instinctivă la nedreptate, precaritate și violență. Problema e că aceleași teme sunt instrumentalizate de propagandele ostile lumii libere. Rusia, Iranul și organizațiile teroriste pe care le finanțează au înțeles că pot infiltra spațiul mental al stângii radicale occidentale, deturând concepte precum „rezistență”, „antiimperialism” sau „justiție socială” în scopuri cinic geopolitice. În același fel în care, în trecut, fascismul se prezenta drept

o revoltă împotriva corupției democrației, astăzi antioccidentalismul se prezintă drept o revoltă împotriva capitalismului.

Anticapitalismul a devenit limbajul comun al urii, iar stânga radicală și extrema dreaptă antiglobalistă împărtășesc astăzi același vocabular resentimentar, doar cu semnele inversate. De la Moscova la Teheran și până în unele campusuri universitare din Occident, regimuri autoritare sau mișcări violente își justifică acțiunile printr-un discurs „antiimperialist” și „decolonial”. Propaganda iraniană, de pildă, se revendică din lupta împotriva capitalismului occidental, în timp ce femeile iraniene sunt ucise pentru că își descoperă părul în public.

Cazul recent al exploziei blocului din Rahova este un exemplu elocvent pentru modul în care aceste rețele de propagandă funcționează. La doar câteva ore după explozie, spațiul online a fost inundat de teorii conspiraționiste: că ar fi fost un atac planificat, că ar fi implicate „forțe oculte”, că totul ar fi o acoperire pentru „experimente energetice” ale NATO sau o diversiune pentru a distra atenția de la „adevăratul război”. Într-o mișcare aparent coordonată (după cum spune Serviciul Român de Informații), site-uri obscure de inspirație pro-rusă au transformat tragedia într-un eveniment destabilizator. Acest reflex colectiv de neîncredere, cultivat metodic de ani de zile, este rezultatul aceluiași proces de deconstrucție a sensului, în care totul devine interpretabil, iar adevărul – un simplu punct de vedere.

Această dinamică este esențială pentru a înțelege cum teoriile radicale de stânga din anii '60 s-au transformat, printr-o mutație istorică, în vulnerabilități politice explozate de regimuri autoritare. Conceptele născute pentru eliberare – critica dominației, refuzul violenței, lupta pentru demnitate – sunt acum folosite de regimuri totalitare pentru a discredita democrațiile care le-au făcut posibile.

În lipsa democrației liberale, totul devine o luptă între triburi, între identități fragmentate și adevăruri concurente. De aceea, atunci când un slogan precum „Femicidul este simptomul, capitalismul e cauza” devine viral, ar trebui să ne întrebăm nu doar ce exprimă el, ci și cine profită de el.

Nu capitalismul explică femicidul, ci incapacitatea noastră de a mai gândi complex, dincolo de scheme ideologice. Când un concept – capitalismul, patriarhatul, imperialismul – devine explicația universală pentru tot, el încetează să mai fie un instrument critic și devine dogmă. Iar dogma, oricât de „progresistă” s-ar prezenta, naște intoleranță – și justifică, paradoxal, exact formele de violență pe care pretinde că le combate.

(G. GÎLEA)

REALITATEA CĂRȚII

Gheorghe Schwartz la 80 de ani

La împlinirea acestei frumoase vârste rotunde, Gheorghe Schwartz și-a oferit singur cel mai frumos cadou posibil: două titluri noi, dintre care unul, în două volume, de aproape 1.000 de pagini. Este vorba de *Dinozaur murind* (*O altă biografie*), apărut la prestigioasa Editură Junimea, respectiv de *Acvariul sau Cine tot vrea să-l ucidă pe Venerabilul Maestru*, apărut la Tribuna.

Creatorul unuia dintre cele mai originale universuri din proza românească de azi adaugă, astfel, încă un teritoriu ficțional la o operă deja prodigioasă, greu de cuprins într-o formulă critică unică. A vorbi, în cazul său, de „proză vieneză” înseamnă a defini un anume tip de travaliu asupra textului și o relație aparte între ficțiune și referent. Însă nici

în opera lui Robert Musil, nici în cea a lui Arthur Schnitzler nu întâlnim acest rol compozițional-cheie pe care îl are întinderea universului epic. Gheorghe Schwartz, prozator format și afirmat în perioada defunctului regim comunist, a dezvoltat o asemenea îndemânare în a ocoli cu totul orice referire la realitatea socială, încât a dat parabolei românești o altă definiție decât cea de manual.

Voi comenta aici numai primul dintre cele două titluri cu care prozatorul a aniversat frumoasa etate de 80 de ani, și anume *Dinozaur murind* (*O altă biografie*). Titlul este provocator, căci trăim o epocă bizară, în care valorile culturale, în loc să fie cultivate și luate drept modele, sunt batjocorite și ignorate de o societate care se iluzionează că totul începe azi. Câți scriitori mari, unii chiar mai tineri decât Gheorghe Schwartz, nu s-au trezit grațiat cu vocabula de „dinozauri”? Schwartz preia ocară și o răstoarnă în modul propriu unui scriitor adevărat: și anume, scriind, creând noi universuri ficționale.

În cazul de față, demonstrația este cu atât mai îndrăzneată, cu cât e mai bine camuflată.

În realitate, biografia unui scriitor este și ea o ficțiune, căci el trăiește simultan în viața reală și în

cea a personajelor sale. *Dinozaur murind* e alcătuit din trei părți, dintre care numai ultima, care dă și titlul volumului, are unele elemente de autobiografie convențională (însă și acelea preluate până la irelevanța documentară). Primele două, *Ucenicul scriitor* și *Cuie în butucul breslei*, sunt pur ficționale, cu toate că elementul lor definitoriu ține de biografia cea mai adâncă, dacă pot spune așa, a autorului lor: și anume, convingerea lui Gheorghe Schwartz în liniaritatea timpului epic. Pe deasupra întâmplărilor și a personajelor (apare iarăși Julius Zimberlan, dar și unchiul Johann și un mai tânăr Ralf Zimberlan:

dacă timpul nu există, nu există nici succesiunea generațiilor), pe deasupra unor proze care „imită” parabolic realitatea convulsivă în care trăim, plutește un prezent etern, care este cel al lecturii.

Literatura este mereu vie, iar felul scriitorului de a celebra trecerea timpului este de a mai adăuga o părticică de prezent ficțional unei realități altminteri atroce sau măcar neplăcute.

Răzvan VONCU

*Gheorghe Schwartz, *Dinozaur murind* (*O altă biografie*), Editura Junimea, Iași, 2025.

REALITATEA EVREIASCĂ

REDACȚIA: București,
str. Romulus, nr. 2, sector 2
COD POSTAL 023986
Tel.: 0745 02 02 16
www.jewishfed.ro
realitateaevreiasca@gmail.com

Serie nouă a
REVISTEI CULTURII MOZAIC
Fondată în 1956
de Șef-Rabin Dr. Moses Rosen

Redactor-șef:
George GÎLEA

Redactori:

dr. Claudia BOSOI
Iulia DELEANU
Dan DRUȚĂ
dr. Luciana FRIEDMANN
Eva GALAMBOS (senior editor)
dr. Cristian VECHIU
Ileana BUCULEI

Foto: Sandu CĂLȚIA

Secretar de redacție:
Georgiana DUMITRU

DTP: Gabriel IONESCU

Tiparul executat de

Tipografia
GARAMOND MEDIA PRINT SRL
IDEA STUDIO, București
Tel.: 0723.531.624

Contribuția pentru un abonament pe un an este de 40 de lei. Abonamentele pentru cititorii din provincie se vor face la comunitățile evreiești din localitatea respectivă. ABONAȚII SUNT RUGAȚI SĂ COMPLETEZE ADRESA EXPEDITORULUI PE CUPON! Pentru cei din București – la sediul F.C.E.R. din str. Sfânta Vineri nr. 9-11, cod poștal 030202. Cod fiscal F.C.E.R.: 7426470. Abonamentele se mai pot achita și prin mandate poștale, la oficiile poștale din localitate, în contul FCER, la Garanti Bank, Sucursala Coposu, Conturi IBAN: RO46UGBI-0000732016552RON; RO39UGBI0000732016553 EUR; RO36UGBI-0000732016554 USD. Pentru EUROPA, un abonament pe un an costă 50 de euro (cu toate taxele incluse). Pentru EXTRA EUROPA, un abonament costă 100 de dolari USA (cu toate taxele incluse). Pentru Israel, un abonament pe un an costă 45 de dolari USA.

